

ژ وەشانین ئێکە تیا نەیسکارین کورد - دەوک

عارف حیو

7

کۆز و دیتن

کۆمهله به رهه مین

هزی

رهوتنه بیری

هزر و دیتن

د. عارف حیتو

هزر و دیتن

کومه له بهرهمین هزری - ره وشه نییرینه

دهوک ۲۰۰۴

ديارى

ژبۆ ھەر كەسەكئى باوھرى ب گوھۆرين و نووكرنئى ھهيبى

پيشگوٽن

دهم دٻوريت و ٽاينده ل سهر رييه. هر گاههڪا ٿيارا مروٽي
گرڍايي ٽايندهڪ نويه. ٽاينده بي دستوري و بي
دلخوازي ب باشي و خرابي بين خواهه دهيت. ٽاينده مٺاره
و مالچوڪي وي پره ٿ هيٺيان، ٿ بيٽوميدبي، ٿ گهشبووني و
ٿ رهشبووني، مٺارين ٿيني ههلدگريت، ههروهسا ترسا مرنهڪا
رهش ٿي ههلدگريت. ٽاينده، ترسه، هيٺيه و ٽالوزيه. هٺيانين
باٺيرٺانيي ب رهنهڪي ريڪخستي د ديروڪندا پهيدا دبن و
ٽهٺ هٺيانه نافهروڪ و روخساري ٿيارا كهس و جٺاڪي بهر
با دڪن و دگوهورن. هندهڪ هٺيان د سرت و رههڪن، د
ويرانڪرن... ٽو ڪومهڪا ڪاٺلين ههرفتي ٿ سيسٽهم و بها بين
باٺيرٺانيي ل پاش خواه دهيلن و ل ٺفاني ٽاٺاڪرنهڪا نوڙهن.

د پرائي يا جارندا، ب سهدان سال دٻورن.. بهري دهليٺين
ميٺوويي بهينه ب ٺاڪرن، چونكو پروسا نووڪرن و گوهوريني
هندي بووينه و دٺاٺهرا هر ديتنهڪا بنههتي و ٽيڪا ديدا
دهمهڪي دريٺ پي دٺيت، ههيا ڪو پيحهسيانين ب گوهوريني د
بوهورڙي و هندا دبوون. بهاٺ دٺاٺهرا ديتنا ٽاڪري، وهڪ

ژندهرئ ووزهیی و کههرهبی، هزاران سالین دریژ بووینه.
 فهگوهاستنا مروڤاییی ژ قوناغا نیچیریی بهر ب قوناغا چاندنی
 هند دريژ بووینه، ههستکرن ب هزرا گوهورینی د هزرا
 رفیشتاندا هندا کرییه. لی نها د چاخئ مه دا ئەف بهافه نه ب
 چرچووینه (تقلص) ژ ئەگه را نژیارا مه زنا دیتنن زانستی و
 تهکنه لوژیی، دهلیفه دناڤه را دیتن و دیتنیدا، په یادابونا هزرا و
 فهگوهاستنا وان بو واری پراکتیکیی ب چرچووینه و تشت ب
 لهزا بهرکی برووسیی د بن و ئاڤا دبن. رهوش وهسا چیتووینه،
 ئیدی جفاکا مروڤاییی ل ژقانا میژووزانین بیلایهن خوه گیرو
 نه کهت کول پاش وهخت بهین و چاخئ مه ب ناڤکه ن.

ب راستی.. چاخئ مهیی له زگین، چاخئ جیهانینبوونیه، چاخئ
 پیزانینانه و بهلگه بین ئی چهندی ژی ل دهردورا مه بهلی و
 ئاشکرانه. گویا زهمین ب توره کا ئەله کنرونیقه یا پیکفه گریدایه،
 دهنگوباسا و پیزانین باش و بین خراب، راستی و درهوا... ب
 لهزا روناهیی فه دگوهیزیت. ئەف پیزانینه ل بهر دهستی هه
 کهسه کینه، هه یا شقانه ک ل بهر کهریی خوهیی په زی ل
 گوندهکی دوور، ب ریکا رادیویه کا ترانسسیسته را بچوک دشییت
 هه می پیزانینان وهرگریت و بیی دوو فرابه زینه کا رژد و ب
 کوته کی دکاریت دهنگوباسین ئی جیهانا پان و فرهه بزانیته.
 ئەف چه نداتی یا مه زنا پیزانینان و له زاتی یا فهگوهاستنا وان

يا بوويه ئەگەرى گورانکاریه‌كا مەزن و كوور د روومهت و
ناقەرۆكا ژيارا كەس و جفاكاندا. ئەف گورانکاری يا مەزن و
كوور ژى نه كیتمتره ژ شورەشا پيشه‌سازى.

شورەشا پیزانینان په‌یوهندی يا دناقبەرا جفاكان و كەسان و
دەستەه‌لاتیدا، دناقبەرا حكومه‌تین خوه‌دى سه‌میان و بیین دیدا،
دناقبەرا كەسان و دەزگەهاندا، دناقبەرا كەسان و كەساندا يا
گوهارتی و سه‌روبنكری. ئیدی كەس و جفاك زیره‌فانی يا
دەستەه‌لاتی دكەن و ره‌خنی ژى لى دگرن. به‌رى نهۆ
دەستەه‌لات برایی مەزن بوو، دويفچوونا هیره‌ و گرده يا
بزاڤین كەس و جفاكى دكر. لى چاخى مه‌ تیگه‌ه‌ی راستمالی و
تشتان گوهوری، راستمالی ئاقلی ژ یی ماده‌ تشتان ب به‌اتر
لى هات. ب راستی ژى، ژیدهری زه‌نگینبوونا نوو یی بوويه
زانین و شه‌ره‌زایی، نه‌ هه‌بوونا تشتان و ماده‌ی ب تنی،
چونكو شه‌ره‌زایی و زانین ژبو په‌یداكرنا به‌ایی تشتان ده‌یته
بكارئینان.

ڤى چه‌ندی ژى وه‌ كر كو (وولته‌ر ب. رستون) بیژیت: "چى
دبیت كه‌سه‌كی شه‌ره‌زا پرۆگرامه‌كی گرچنى كومپیوتەری
دانیت و ب ملیارین دولاران بینیت، د شیاندايه‌ كو ڤى
پرۆگرامی دانته‌ سه‌ر سیدییه‌كى و د سه‌ر هه‌مى ئەفسه‌رین

گومرکان را ببورینیت، بیی هیچ حسیبهک بۆ بهیتته کرن. " ئانکو د ژیارا مه یا نهۆدا، چ سانسۆران بها نامینیت، ئەو سنوورین دەولهتان ب دژواری بهرهقانی ژئی دکر، مسمت دکرن و خوون ژیرا د رشت، ژ ئەنجامی تپهربوونا زانینین ههمهپهنگ و بیی دەستووری یان ههبوونا دهستههلاتهکا سانسۆری یا خلوله بوو. شورەش و گوهورین پهیدا نابن، ههیا مروّف شوون پی یین خوه نهبینن و ژیارا ئاییندهیی روهن و ئاشکرا نهبیت، پینگوهورک ژبو تشتی ههیی د هزراندا ئاقر نهبن.

بهری نها، ل گهلهک پارچین قی جیهانی، دهمی پیزانینهک یان دهنگوباسهک ب دلئ دهستههلاتئ نهبايه، دا فشارئ دانن سهر و ههموو دهستههلاتان دهزگههین موکومین سانسۆر و زیرهقنانان ههبوونه. مروّف ب کوتهکی د کاری تشتهکی راست ژ رژیمین سیاسی، ژیارا جفاکی، سیستهمی هزری و رهوشهنبیرییی دهولهتین دی زانیبايه و ئەگه زانیبا ژئی، پیزانین د نهیتی بوون. لی نها ههقیقن دهستکرد و توپین ئەنتهرنیتی پیزانینان ب ئازادی ژبو ههموو مروّفاییی قههگوهیزن. ئەف قهگوهاستنا رهوشا جفاکان و حهزا ئازادین ل پیشی یا بهلیکی ئازادی یا کهسوکی رهوشهکی پهیدا دکن کو ههروهکو سهمیانی نیشتمانی هلوهشیایی. د ئاهاهیی جفاکیدا، پهیوهندی د ههلوهشیین و ب رهنگهکی دی یی

نووژن ئاقەدان دېنەفە. ئوو ژ ئەگەرا وەرارا مەزنا د واری
 گەھاندن و قیراگەھاندنیدا ئابور و تیگەھین ئابوری ژی
 سەرۆبن دبن. ئەم ل گوندەکی جیهانیی بچووکا د ژین و مە
 بقیت یان نەقیت، ژیارا یی دی کار دکەتە سەر ژیارا مە و
 ژیارا مە ژی کار دکەتە سەر یا وان. چاخى مە... "چاخى
 تیکهەلبوون و دانوستاندا رهوشەنبیری و باژیرقانییە،
 مەلهقانیکرە ل دژی پیلین خەندقینا یی دی یی مسوگەرە،
 چونکو میژوویی ئەم تەمبیکرینە". هەر شەهرستانیەکا نەشیا
 بیت خوە دکەل وەرارا گشتی یا مروقاییی بگونجینیت، وەکو
 دەیناسۆران بنبر بووینە یان دى بنبر بن.

د سالیی ب چرچوویی یین د هیندا، دەم ب گوهورینین گر و
 قەبە و کوور دى یی بارکری بیت و دى هەموو مروقاییی
 فەگریت. هەندەک ژ ئەداب و ساخلەتین سەرۆچاقین دەمی بەیت
 خویا و ئاشکرانە. بەردەوامی نا مینیت و هەموو تشت دى د
 ئاقابوونیدا بن. چ راستی د بەردەوام نابن، راستی یا خوراکرا
 ئیکانە ژى تەنى گوهورین و نووکرە.

دەمی مە، دەمی نووکرنا هەرۆهەرە، ئانکو هەموو تشت ئەوین
 هەین و ئەوین ژ هزرین نوو دى پەیدا بن، د کوکا خوەدا
 نوونە. "ئەف نوویاتییە، نە تەنى واری تەکنەلۆژیایی و تشتین

ماددى ب خوڤه دگريت، لى ھەموو بياڤين ژيانى ب خوڤه دگريت". ريكين ب خودانكرنا ماسييا، شينوازين چاندنى، رەنگ و جورين خانيا، جورين گولان، جلكان، سەرەدرى دگەل زاروكان، جورين دەرمانان و ريكين چارەسەركرنا نەخوشان... ھتە، ھەميا ڤەدگريت. ب ڤى چەندى ژى، رەوشت و تيتال و بەها بين جفاكى ژى دى خوە نوو كەن.

ئەلفين توفلەر... ڤى نووكرنى دبينيەت و ژى باس دكەت: "ژ ئەدابين بەرچاڤين ڤى چاخى و ئاييندە ژى، ئاقابوونەكا بلەزە، تشت بلەز د بن و زوو ئاڤا دبن." ھەيا مرؤڤ موبايەكى دكريت، روژا پاشتر ب دەھان موبايلىن نووتر و پيشكەفتيتير ب رەنگ و مۇديلىن جوداتر دەردكەڤن. ئەڤ متايى بلەزاتى دبیت و ھەرودەسا بلەز ئاڤا دبیت، بىگومانە كو دى يى ھەمەرەنگ بيت، ئانكو پەرۆكەكى ب تنى دى ب سەدان رەنگ و تەڤن و سەنگ د بازاريدا ھەبن. ئەڤ ھەمەرەنگيە، لەزاتى يا بوون و ئاقابوونى و نووكرنا ھەرودەر گرفتاريەكا باژيرڤانى پەيدا دكەت، ئەوا عارڤى حيتوى دبىژتى ھنگاڤتن ژ پاشەرؤژى.

پاش جەنگا جيھانى يا ئىكى، كوردستان ل سەر چوار دەولەتین داگیركەر ھاتە پارچەكرن و پشكرن. ئەڤان داگیركەران مللەتى كوردستانى ب زورى و دەھموو واراندا

پاشدا هیلايه. لی ژ نهجامی سیسته می نوو یی جیهانی و
پروسا جیهانیوونی و نهمانا سه میانا نیشتمانی، پینگافا ئیکی
یا مایتیکرنا جیهانی د دهقرا مه دا بوویه. پشتی سالیّن دریژین
قرکرن و ویرانکرن و ترساندن و پاشداهیلانی، دهقره کا ته نا
بو مه هاته چیکرن و حکومته کا یاسایی و په رله مانه کی
ههلبژارتی هاته دانان.

ژ نشکه کیفه، ئەمین دابری و به دبخت، نازاد بووین و
دهرگه هین پیتشداچوونی ل بهر مه هاتنه قه کرن. لی ئەمین
نهزان و قه مای، مه ههستییکر، نه مازه رهوشه نیران، کو
پیتدقییه د هه موو واراندا خوه نووکه یین. لی چه په ره کی ئاسی ژ
سیسته می قه دهغه کرن و حه رامکرنی ژ رهوشت و تیتال و بها
بین جفاکی، ژ سنج و تیگه هین پاشقه مای ل بهر سینگی مه
سکره. ئەم ههست پی دکه یین کو نه ساخی بین مه زن ژ نه زانین
و نه شه هره زایی و خه مساریی د گه هین مه دا د غولغلینه.
ئا قاهیه کی گرچنی جفاکی ل مه ریگره، که سی مه د هوندر و
دهرقه ی خوه دا ب دیوارین ئاسی یی دهسته سه ره. که س، هه
که سه ک بیت، دناف کومیدا یی بوهرژاندییه و هزرکرن قوربانین
یا بالبه ره. که سی مه یی هه رفتی و چاف ترسیایه. که سی نه
نازاد و ترسیایی ژی ب کیر داهینانی و پیتسخه ریی ناهیت، ب

بەردەوامى يىن چاقلىكەرە و ھەز دكەت بارى وى ل سەر مىلى
ھندەكەين دى بيت.

جقاكناس و ئابورزانين ھەقچاخ، ھەيا مللەتتين ئىكگرتى ژى د
وى ھەزرىدانن كو جقاك و گەل د كارن ب زىدەگاڧى د وارين
ئابورى، جقاكى، رەوشەنبىرى، تەكنەلۇژى... ھتد، وەرارى
بەكن، دشين ل سەر دەلىقەيان را باز بەدن. لى بەزىنين مەزن
و بەلز نووكرنى- ھەرۈەكو مە گوتى- گرفتارى بين خۈە
ھەنە، ھنگاڧتنا ژ پاشەرۆژى چى دكەت كو دەمى كەسەكى يان
كومەكا كەسان دئىختە د بن رەوشا نووكرنەكا بەلز و
بەردەوامدا، فشارەكا دەروونى د كەڧتە سەر و ئالۇز دىيت.
ئەڧ چەندە ژى دىبىتە ئەگەرى نەمانا شىانين تىھزرىنى و
دەربرىنى و بىرىردانى. زانينا مروڧى ب رەوشا نوو،
شەھەزايى يا وى د وارى گۈھورين و نووكارىندا رىكى
كورت دكەت و دەلىقا خۇگونجاندىن بەرفرەھتر لى دكەت.

ئارمانچ ژ گەشەپىدانى خىر و خوڧى يا مروڧانە. ھەرۈەسا
ئاويتى گەشەپىدانى، ب بەرفرەھى يا ويڧە ھەر مروڧە، لەوما
ژى ژبو بەلز ئىخستنا گەشەپىدانا ئەم ل سەر لىڧى و
تىھەلبووين، خۇگونجاندىنە. ئەم ھەوجەى شەھەزايىبىتە كو
رىك و سىستەمىن نوو بوونى تى بگەھىن، ئەم ھەوجەى

نووژهنکرن و ئافاکرنا مروڤینه، ئەو مروڤی شووشتی ژ
 گریکین دەمی بۆری، ئەو مروڤی هزر و رهفتارهکا ئازاد ههیی
 کو بشیت دگهل کاودانین ئازادیی بژیت و تی بگههیت و ژ
 ئاییندهی و گوهورینی و نووکرنی نهترسیت، ببیته یاریکه رهکی
 ئەکتیف د ژیارا ئاییندهیدا. کهسهکی ئازاد، یی ئازادیی ژ
 کهفلوژانکی سنج و رهوشت و تیتالان بقهتینیت، دیوارین
 پیروژین هسکاره ژبو عهقل و تیهرزینی فهکهت. ژبو ژیارهکا
 ئاییندهیی یا نوو، ئەم ههوجهنه کهساتی یا کهسان ئافاکهین،
 ئەو کهسانین ریزی ل یی دی دگرن، ژ یی دی نهترسن و
 مومارسه کرنا ئازادی یا خوه ل سهه حسیتیا یی دی ئەنجام
 نهدهن.

گرنگی یا فی پهرتوکا عارفی حیتوی د فی چهندیایه.
 ساخلهتین ژیارا ههروهه نوو یا ئاییندهیی بهلی دکهت. خالین
 سهههکی یین سههدهریی دهستنیشان دکهت، ئازادی یا کهسی
 تاکه کهس شرین دکهت. ههژی گوته ژی کو عارفی حیتوی
 بهههکی بنیاتی بوویه د دامهزراندنا گروپین نووکرنا
 ههروهه ردا، ئەو گروپا سههدهری دگهل توره و هونهری د
 کر. فی گروپین شوونتبلین خوه ل سهه ههموو بههههمین
 جوانکاری ل دهقهرا مه هیلایه.

ئەقرۆ د. عارف حیتۆ تالاخو ددانیتە سەر برینەکا دی یا
 گیسەگرتی و هەولا چارەسەریی دکەت. ب قی نقیسینا خو،
 ریککی ل پیشی یا کەس و جفاکان د قەوژیریت کو
 سەرەدەرییەکا پۆزەتێف و تێهەلبوونا ژیارا ئاییندەیی بکەن،
 ئەو ژیارا نووکرنەکا هەرۆهەر سیما یین هەموو ئاهین وئ،
 ئەوا مە بقیت و نەقیت ب پین/اقین سرت دگەل هەموو جیهانی
 دی بەرەف چین. ئەف ژیارا ئاییندەیی ژى، ژیارا
 جیهانیبوونییە، کو بەرئ وئ یئ ئیککی مە کوردان خێفە کرییە
 و ووج ژئ دیتییه.

ب راستی، ئەف نقیسینین د. عارفی حیتۆی، نە تنی هیژای
 خواندنیته، لی هیژای تێهزرین و تێهەلبوون و سەرەدەری و
 لیکولینیته. ئەف نقیسینە پینگاڤەکا خورت و ویرەکە ژبو پەیدا
 کرنا نقیسینا کوردی د قی واریدا، ری نیشادانا جفاکییە و د
 کوکا خوهدا ژى ئەقەیه پەياما دروستا کەسى رهوشەنبیر.

محسن قوچان

۲۰۰۴ / ۱۱ / ۱۷

نېرپنه کا ئاينده يی

هەر ژ دەسپیکا ژيانی، لیځه ریانین مروقی دبه رده وام بووینه کو خوه بناسیت و جهن خوه دقې که ونیدا دهسنیشانکه ت. ئالوزترین قوناغ د ژيانا مروقیدا قوناغاً نیچیری بوو، مروقی دقې قوناغیدا یی نه ئاکنجی و تهنگه زار و ژیکفه قه تیای بوو.

شوره شا چاندنی گرنګترین گوهورینا قې قوناغی بوو، کو بوویه ئەگه ری ئاکنجیبوون و هیمنی و پیکفه گریدانا مروقی دگهل مروقی، ئوو ژلایه کی دیفه ژی پیکفه گریدانا مروقی دگهل جهی و تستان (سروشت).

ب کورتی ئەم د کارین بیژین ب کارئینانا ئاگری و چاندنی، فاکته رین گرنګ بوون ژبو رزگارکرنا مروقی ژ نیچیری و بهرهلایی، ئەنجامی قې چه ندی ژی بو ئەگه ری قه گواستنا مروقی ژ قوناغه کا دیارکری بو قوناغه کا پیشکه فتیتر.

د قې قوناغیدا هیز و پیرینه و هه قبه ندی یین بهرهمه یانانی ژلایه کیفه، ئوو سه رده ری یا مروقی دگهل سروشتی و هیژین

نهديار ژ لايهكې ديفه، بووينه نهگهري قهریژا هزرا نهفسانهيي
 و هوډوډزی ل جهم مروفي. قی هزری ژی رځینین خوه بین
 ئولداري و جادوگهري ههبووينه، د قی قوناغیدا مروفي هیف
 دکره گوههر و هوپی بویهران و بویهر ل سهر بنه ما بین
 هندک هیژین د سهر سروشتیدا، ئانکو هیژین سروشتبر
 شروقه دکرن. لهوا نه م د کارین بیژین کو تیهرینا مروفي
 دگوههري بویهراندا رههایی بو. نهف تیهرینا رههایی
 (مطلق) دقوناغین پیشکهفتیترا ژی یا باو بو، ب تنی نه و
 هیژین ل سهر مروفي د زال و ب سروشتیقه د گریدای کرنه د
 هندک میناکین رویتدا (مجرد)، نهف ههولا هه ژی قهریژهکا
 پیشکهفتیترا بو ژ هزرا مروفانتی. پاشی دگه ل پهیدا بوونا
 شورشا پیشهسازي، شلقهکا دی یا ههره مه زن ب جفاکین
 مروفايي کفت و مروف هاته قهگوهاستن بو قوناغهکا
 پیشکهفتیترا. د قی قوناغیدا مروف گههشته وی باوهري کو چ
 باوهري و هیژین رههایی نین و ل سهر شهنگستی سهربورین
 زانستی و نهزمونین پراکتیکی د وارین تهکنهلوژیدا، گومان د
 پیروزی یا هندک هیزاندا هاتهکرن. ب قی چهندی، نه م د
 کارین قوناغین وهرارا هزرا مروفي ل بن سیهرا فان هردوو
 شورهشین مه گوتین و ل دویف قهکولینین ئوگوست کونت
 ۱۷۹۸ - ۱۸۵۷ بکهینه سی قوناغ:

۱. قوناغا لاهوتى: ئانكو قوناغا ھزرا زارۆكىنىيى.

۲. قوناغا مېتافىزىكى: ئانكو قوناغا ھزرا سنىلاتىيى.

۳. قوناغا دانانى: ئانكو قوناغا پىگەھشتىن و تىگەھشتىنى كو قوناغا زانست و تەكنولوژىيائىيە.

ھەلبەت قەگۋھاستنا مروقى ژ ھەر قوناغەكى بۇ ئىكا دى،
و ھارار سروسىتى يا شەھرىستانىيى بوويە. ئو ئەف قەگۋھاستنا
ھە ژى، بىيى شەھرىنىخ و ھەفركىيىن مەزن نە ھاتىيە كرن.
شەھرىنىخا رقىشتان يان يا قوناغىن جوداجودا، ھەردەم
دناقبەرا ھزر و بوچوونىن ھەيى و ئەوین نوى و داھىنەردا
بوويە، ھەلبەت ھەر لايەكى ژى بەھانە يىن خوە يىن بەرئاقىل
ھەبوويىنە ژبو بەرگرىكرنى ژ ھزرا ھەيى، بۇ نمونە: "دەمى
تەھوتى خوداقەند داھىنانا نقىسىنى بۇ تەھاموسى مەلىكى
مىسرى پەيداكرى، تەھاموس قايىل نەبوو كو نقىسىنى ل سەر
خەلكى خوە بەلاقكەت، چونكو ئەگەر نقىسىن پەيدا بوو، ئىدى
گەنجىن مىسرى خوە ب تىگەھشتىن و ژبەركرنا بۆيەرانقە
زەھمەت نادەن، ئو راھىنانا ل سەر تىگەھشتىن و ھەلگرتنى
ژبو بىردانكا وان ناھىتە كرن. ئەفجال شوونا ھندى كو بۆيەر
د مەژىن خەلكى مىسرېدا بەيئە ھەلگرتن، دى ل سەر پىستى و
كەقران ھىنە پاراستن". ئەف چەندە ژى ب ھزرا تەھاموسى

ترسه کا مہزنہ گہ فان ل سہر سہلامہ تی یا بیردانکا مہ ژین
گنجین میسریمان دکہت. ژ ئەفا مہ گۆتی، بۆ مہ خویا دبیت
کو ہہردہمی مرؤف خوہ ب تشتی ہہیی و بہرہ لاف و کہفئقہ
گریدہت، دی ہزرا وی ژی ہیتہ گریدان و نا کاریت
پیشداچوون و داہینانی بکہت. ئەف مہندبوون و پاشفہ مانا
ہزر و داہینانی ژی ل ہہمی جہان و دہمی چاخاندا ہہیہ.
ئەفجال ہہر دەم و جہہکی مرؤف تیدا بژیت و بی کاریگہر و
بہرہ مہینہر بیت، پیدقییہ چاقی وی ل نووکرنی و پیشکەفتنی
بیت، داکو بکاریت دگہل خیرایی یا دەمی و گوہورینان
بگونجیت و ہہمبیزا قہرژین ئاییندہیی بکہت، فہرہ مرؤف
ہہموو ہہول و شیانان تہرخان بکہت، ژبۆ پشکداریکرنی و
راہینانی ل سہر راہاتنا دگہل بۆیہرین نووین ئاییندہیی و
پیشکەفتنخوان.

پاشی قوناغا دانانی ہاتہ دناف قہرژا ہزرا مرؤفانتیندا، کو
پشتی شورہشا پیشہ سازی و بہرپابوونا زانستی و
تہکنولۆژیایی پەیدا بوویہ. نہۆ ژی شورہشا سیئہم، کو
شورہشا گہاندن و راگہ ہاندنئیہ، خہریکە جیہانی ہہمی
ہمبیزکەت. گرنگترین ژیوہرین قی شورہشی ژی پەیدابوونا
کومیپوتہرا و سہتہ لایتا و ئەنترنیتی و سہرہدہریا پۆزہ تیفا

دناڤه را جڇاڪ و ڪلتورين هه مه رهن گدايه. رڙينا ڦان
 دهس ته ڪه فتريان ڙي د ريڪا ڪومپاني بين فره لايه ن و بي لايه ندا،
 ڪوتارين رهوشه نبيري و رامباري بين هه مه رهن گدا، ريڙگرتنا
 هزرا به رامبه ر و دانپيدان ب مافين رهواين مروڦي و باوهري
 ٿينان ب گرنگي يا ٺازادي يا ڪه سوڪي دناڤ ريڙين جڇاڪيدا...
 هتد، دبيت ته گهرئ په يدا بونا جيهاني بونا ٺا بوري و
 جيهاني بونا پيڙانينان.

ڙبه رڪو ٺه ڦ چه رخي ٺه م تيدا دڙين، چه رخي داهيناني و
 ٺافراندني و ڪاري گهري و ڪارتي ڪرنييه، چه رخي له زي و
 بازداني و پينگاڦين فرههه، چه رخي روڙييه، هر روڙ
 گوهورينه ڪا دبیت و ٺافراندنه ڪا نوو دهيت ته شووني. ٺه ڦه ڙي
 خالا دهس تي ڪي ٺيه ڙيو نه هيلانا ديڪتاتوريه تي و بنگورڪرنا
 سه پاندنا هزرين چوار چوڦه ڪري، به رپاڪرنا هه ڦه ندي بين
 مروڦايي و دانانا سيسته مي جيهانه ڪا نوويه، لهوا ٺه م پيدڦي
 راوهستانه ڪي ٺيه ل به رامبهري ڦي چه رخي ڙبلي ٺازادي و
 ديموڪراسي چ تشتي دي همبيڙ نه ڪهت، ٺه م پيدڦي ب
 هه لسه نگانده ڪا ڙيوارڪيانه و لينيري نه ڪا ڪورترين د ٺايندهين
 بهيتدا بڪهين. چونڪو هر جڇاڪه ڪي ڙ خيرايي يا ڦي چه رخي
 بهيت ته ڦه تاندن ناڪاريت پشڪداري د ٺاڦاڪرنا شه رستاني يا
 نوودا بڪهت و ڙبو ٺاڦاڪرن و په ره سه ندنا جڇاڪي خواه، نه شيت

مفای ژ قه پيژين پيزانينين قى چه رخی وهرگريت. ئەقجا ژبو
مه كوردان چ باشه بهيته كرن، پاشقه زقرين يان پيشقه چوون؟
ره تكرن يان قه بوولكرن؟ خوه قه شارتن يان خوه ديتن؟.... هتد.

جاري ل دهستپيكي، بو مه كوردان، پيدقبييه ئەم خوه بنياسين
و جهئ خوه د شه هرستاني يا مروقانييدا بزانيين.

(فيصل الياسرى) دببژيت: "پهيدا بوون و په ره سه ندنا شيوازين

نقيسيئي، مه زنترين دهسته كه فتبي هزرا مروقانييينه ژبو
توماركرن و هه لگرتنا هزر و بيران، ژ لايه كي ديغه زي، ژبو
قه گوهاستنا قان هزر و بيرانه بو رفيشتين ددويقدا دهين. ب
قى ريكي، هه موو پيزانينين ده باره ي مروقى هاتنه كومكرن و
پاراستن، نه ب تنئ دناقبه را رفيشتين ئيك ل دويق ئيكي
گه له كيدا، لي دناقبه را هه موو گه لين جيهانيدا هاته نه جامدان".
ئانكو نقيسه ري دقبت ببژيت كو شه هرستاني دهينه ئافاكرن و
پاراستن ل سه ر توماركرنا هه قبه ندى بين (مروف - مروف) و
(مروف - دهوروبه ر)، د جه و ده مه كي دياركريدا (ئاسويي).
ئوو ژ لايه كي ديغه زي هه قبه ندى بين مروقى دگه ل رابردووي
وي يان رابردووي جفاكي وي وه كو ديروك، شينوار يان
شه هرستاني (شاقولي).

ب قى چەندى ژى، بۆ مە خويا دبىت كو فەرە مروّف دورھىلن
خوہ بخوینیت و ہزرى تیدا بکەت، پاشى قى ہزرا
ہەلسەنگاندنەبى و گومانكى ل سەر ژىوارى نھۆ دانیت، ژبۆ
ھندى كو بكاریت ھیلین پلاندانا ئاییندەبى بکیشیت.

ئەقجا ئەگەر ئەم بزقرینەقە سەر جفاكى مە بى كوردى، دى
بیین كو ھەیا نھۆ ئەم نەكارینە قوناعین وەرارا تیھزرىنا
كوردى ژ ھەقجوداکەین، چونكو ھەیا نھۆ كوردان چ دەولەتین
ب ھیز نەبووینە كو قەكولینین تاییەت ل سەر ہزر و
بوچوونین تاییەتین كوردى و قوناعین وەرارا تیھزرىنا جفاكى
كوردى بکەن، پرانى یا وان قەكولەرىن ئیشارەتدایە ساخلەتین
تاییەت ب ہزرا كوردیقە، كەسانین بیانى و ب شەھرستانى بین
دەوروبەرقە گرىدای بووینە. ھەر وەسا ھەبوونا چیا بین ئاسى
ل ھەر چوار دەورین كوردان چەند مفادار بووینە ژبۆ بەرگرى
و پاراستنا كەساتى یا كوردى، ھند زیانبەخش ژى بووینە،
چونكو كورد ھیلاینە قەدەر و دوور ژ تیکھەلى یا ساخلەما
(كەساتى بەرامبەر كەساتى)، ئو قى قەدەرى یا سروشتى،
كورد ھیلاینە دناف بازنەكى دائىخستیدا. ھەر سەرەدەریبەكا
دگەل ھاتبا كرن ژى، د چوارچوقى تیکھەلیبەكا نەساخلەما
بوو (كەساتیبەكا ب ھیز بەرامبەر كەساتیبەكا دویقەلانك)، چونكو
د وارى شەھرستانینیدا، كورد پاشقەمایى و نەزان بووینە، ئەقا

هه ژى، نه ئەگهري نه ساخلهميا تىكههليينيه، بهلكو ئەنجامى قى
جوړى سهردهريينيه. لهوا ئەگهركوردان ساخلهتهكا تايهت ب
خوهقه ههبيت ژى دناف شههرستانى بين ب نافودهنگين زالدا
دهاته بوهوژاندن. ب قى چهندى ژى، بو مه خويا دبیت كو
مهژيى كوردى ب دريژاهى يا ديروكا ههچهرخ يى گريدايى و
زيندانكرى بوو، ئەف زيندانكرنه ژى ل سهر دوو ئاستان بوو:

۱. ئاستى زالبوونا هيژين ههقدەر و بيانى:

قان هيژان تم و تم ههولداينه كو كورد پشكهكا بچووك بن ژ
وهلاتى، يان دووقهلانكهكى بيهيژ بن ب دهستهلاتيقه. هندهك
رژيم ويقهتر چووينه و كورد وهكو هوژين پاشكهفتى د
شههرستانى يا خوهدا داينه نياسين. د قى دووقهلانكى و
پاشكهفتى و بيهيژييدا، كلتور و داب و نهريتين وان ل سهر
كوردان هاتينه سهپاندن و كورد دگهل قى تىكههلى يا نه
ساخلم راهاتينه، ههتاكو ئەف كلتورى سهپاندى گههشتيه
سهر ههستى هزرا كوردى. ب قى چهندى پاشهروژا كوردان
ب پاشهروژا قان بيانيناغه ههقبههه بوويه و ئەف ههقبههه
ژى ههموو رهوشين سهركهفتن و داكهفتنان ب خوڤه ناگريت،
ب تنى د حالهتين داكهفتناندا، يان دهمى دهستلات پيدى قى ب

سوتهمه نیی شه‌ری دبیت، هزر دکورداندا دهیتته کرن کو
پشکه‌کا وی وه‌لاتینه.

۲. ناستی ناخوی:

میرین کوردان ژبو پاراستنا میرگه‌هین خوه و رازیکرنا هیژین
ده‌وروبه‌ر، هه‌رده‌م هه‌ولداینه کو مه‌ژیی کوردی نه‌لقیت و
هه‌رده‌م گریدای پیروزی یا ده‌سته‌لاتداری یا میرگه‌هی بیت.
هه‌روه‌سا هه‌ول نه‌داینه که‌ساتی و ئافاهین پیزانینا ل جه‌م
مروقی کورد بلند بکه‌ن، داکو ده‌سته‌لاتداری یا وان یا
پاشکه‌فتی هیسانتر بیت و خه‌لک پتر پیئه د گریدای بن. دوور
نینه ئه‌ف چه‌نده ئه‌نجامی نه‌زانین و که‌فنه‌رئسی یا میران ب
خوه بیت، چونکو ئه‌وی نه‌زانیت، نه‌زانینی به‌لاشه دکه‌ت، داکو
ئه‌وین دبندا نه‌زانتر و ساویکه‌تر بن.

ب قی ریکی، ئه‌گه‌ر کوردان کلتوره‌ک هه‌بت "ئه‌ز باوهر دکه‌م
هه‌بوو" دناف قی گیله‌شو‌کا سه‌پاندنا هزرین میتافیزیکیدا هاتییه
بوهرژاندن و بوویه ئه‌گه‌ری هندئ کو جفاکی کوردی بمینیت
پاشکه‌فتی و د قوناغین سروشتی بین وهراریدا نه‌بو‌ریت.
دوور نینه گه‌له‌ک سه‌ده‌مین دی بین خودیی و بابه‌تی هه‌بن
ژبو پاشکه‌فتنا جفاکی کوردی، لی ئه‌فا مه‌گو‌تی به‌سه کو ئه‌م
ل به‌رامبه‌ر راوه‌ستین و بیژینه خوه چاره چییه؟

جاری ل دهسټپیکې و بهری هر تشته کی دی، پیدقییه مه باوهری ب پرؤسا "گوهرین - نووکرن" هه بییت و ئەم ب کووری تی بگهین. ئو ژبو ئەجامدانا فی پینگاڤا سه ره کی و کاریگر ژی، مه پیدقی ب هندهک بنه مایین کاریگرین چاره کرنی هه یه:

۱. خوه قورتالکرن ژ فه ده ری و تارستان ب ریکا فه کرنا شاپه رین هزری و خواندنه کا زانستی بو ره وشه نبیری یا جیهانی و مفا وه رگرتن ژ هه موو پیژانین نهو جیهانییون ب ههروهی پیشکیشی هه می گهلین جیهانی دکهت، داکو هه می وهلات ب کلتورین هه مه ره نگفه پشکدارین د ئاڤاکرنا ئایینده کی دره خشاندا بکه ن.

۲. گرنگیدان ب نفیسینین داهینه ر و به رپاکرنا گیانی پیکفه ژیانی، به رده و امییون ل سه ر پرؤسا خو رتکرن و پیشقه برنا ره وشه نبیری و کارتیکرن و کاریگری یا پوزه تیڤ ل سه ر ره فتارین روژانه بین جڤاکی، ب جه ئینانا هه قه یقینین ساحله م و وه جدار ب ریکا دانوستاندن و ریژگرتنا هزرا به رامبه ر. هه ژی گوته کو ئەڤ کریاره هه قه بندی دیموکراسی و ئازادی یا ده برینیی، له وا پیدقییه هه ولا پاراستنا گیانی دیموکراسی و

ٲازادى يا دهربرينى بهيٲه كرن ژبو ٲهٲامدانا كارين داهينه و
ٲيشكهٲى.

٣. ٲافاكراٲا رهوشهٲبيريهك كاريجهر ژ ٲافاكراٲا كهساتيهكا
كاريجهر ٲهيدا دبىٲ، ٲهٲجا فهره گرٲكى ب كهساتى يا خواهيهى
كهسى د بهرههه هينانيدا بهينه دان، چوٲكو داهينانا ههر
ريكهكا نوو ژ خواهيهى مروٲى، ب ههمى كوورائى يا خواهيا
ديروكى و ههبوٲنا شههرسٲانى و ٲاسويين مروٲاى دهسٲ
ٲى دكهٲ.

٤. ههبوٲنا رهخهٲهيكه زانسٲى و ٲازاد گروهى ههبوٲنا
ديموكراسى و ٲازادى يا دهربرينيه. ٲهٲجا ب ريكا رهخنى و
رهخهٲل خوگرٲنى، ٲهٲم دى شين خالين لاواز دهسٲيشانكهين
و چارهكهين، چوٲكو چ جوره چارهسهرييهك بى
دهسٲيشانكرٲا نهساخى ناهينه كرن، ٲهٲگهر ببىٲ ژى، يا
كاملان نا ببىٲ.

٥. نهٲرسيان ژ ٲايبندهى داهائى ب ههمى هزر و بوچوونين
ژى درژيبٲه.

ٲهٲ ههر ٲينچ خالين مه گوٲين "ب هزرا من" شهٲگسٲه بين
گوهورين و نووكرٲينه ب كيمى دچفاكهكى وهكو چفاكى مهدا،

ژلايه كئ ديفه ژى، هه مان خال وه كو فهريژا كريارا گوهورينئ
 دهينه پيشچاڤ. لهوا گرنكترين پينگاف د پهره سندن و
 پيشدا برنا رهوشه نيري يا كورديدا گوهورينه. ئەف گوهورينه
 ژى كاردانه وهكا سروشتى يا پيزانينين كومكړينه دهر باره
 ديروكئ و دورهيلئ نهؤ د ناخئ تيهرينا جفاكئ كورديئ
 نهؤدا. لهورا دهما هزرا هشيرارا كوردئ ل گوهورين و
 نووكرئ و داهيتانا ئاييندهكئ پيشكهفتير دگه رييت، بزاڤه كا
 دهورونئ يا سروشتييه د مه ژيئ مروڤئ كورد دا، چونكو
 ئەگه ر ئەم پاشكهفتئ وهك كار (فعل) دانين، فه ژه نا كاري (رد
 فعل) ب هزرا من گوهورينه.

گوهورين ئانكو ئافاكرنا تشتهكئ نوو ل شوونا ههرفاندنا
 تشتهكئ كهڤن، چونكو چ داهيتان يان ئافراندن ژ بوشاييئ
 ناهيت، لهوا خرڤه بوونا پيزانين و سه ربوران ب ئاوايهكئ
 چه ندايه تي (كمئ) دبته ئەگه رئ په يدا بوونا گوهورينين جوري
 و دهر كهفتنا پيرينه بين نوويين سه رده رى و بهر ه مهيتانئ و
 دگل فان پيزينه يان هزر و بوچوون و هندهك داب و نه ريتين
 نوو دهر دكهڤن. په يدا بوونا هه ر هزره كا نوو پيدڤئ ب
 زه مينه خو شكرنا دورهيله كئ بهر هه ست هيه، دكو دڤئ
 دورهيليدا، ل سه ر ئاستئ مروڤان وهك كه س و ل سه ر ئاستئ
 جفاكئ وهكو كوم بهيته ئەنجامدان. بيگومانه كو كه س به رى

کومی دگهورینی دگهن، لی هه ردهمی گهورین ل سهر
ئاستی کومی (جفاک) هاته تیگه هشتن، هینگی راهاتن دگه
هزرا نوو دی یا هیسانتر بیت. ل قیره ههر وهکو (ئهلفین
توفر) دبیزیت کو گهورین د سئی قوناغین پیکه گریدایدا
دبۆریت:

۱. ئافاکرنا هزرهکا نوو ل سهر ههرفاندنا هزرهکا کهفن.

۲. به رهه سترکنا هزرا نوو د ژیوارهکی دیارکریدا.

۳. بکارهینان و ب جه هینانا هزرا نوو ل سهر ئاستی جفاکی.

دیسا دبیزیت: "گهورین چ ناگه هینیت و نه کاریگهره، ئه گهر ب
پیقه رئی وهختی نه هیته پیقان، چونکو وهخته ئه و رهه ندی
قه گواستنا تشتی ژ قوناغهکی بو ئیکا دی". ئه جفا گهورین ل
سهر ئاستی جهی و دهمی ههردووان دهیته کرن، دپرانی یا
جاراندا، ئه و گهورینا دئاستی جهیدا دهیته کرن، ل سهر
ئاستی کهسی رادوهستیت و کهس د کاریت پاشقه بزقریت. لی
گهورینین ل سهر ئاستی دهمی د جفاکی هه میتیدا پهیدا دبن و
چ جارن جفاک وهک (هه می) نا کاریت پاشقه بزقریت. لهوا
هه ره ههر گهورینهک ب ده میقه بهیته گریدان و دگه له موو
تشتین دی بین هه قبه ند بهراورد بکهین، داکو بکارین ریژه یا

راستا گهورینی دهسنیشانکهین، بۆ نمونه: بهرهمم مه یی
نهۆ یی جودایه ژ بهرهمم مه یی سهدی بۆری، چونکو پیڤینه
و ئالاقین بهرهممینانی هاتینه گوهارتن و ههقهندی یا
دناقهرا بهرهممینانی و تیهزینیدا وهک (هزر + داب ونهریت)
ههقهندییهکا گرنگ و پیکه گریداییه، ئانکو ههر وهختهکی، داب
و نهریت و تیهزینا خوه یا تایبهت ههیه و ههگونجاییه دگه
پیڤینهیین بهرهممینانا وی وهختی.

ب هزرا من، ئەگەر ئەم گهورینی ب نووکرنیقه گری نهدهین،
مهردما مه یا پیشکهفتنخواز ناهیتته دی. نووکرن وهک ئیدییه
ب میناکی خوه یی لاتینی Modernus بۆ جارا ئیکی ل داوی
یا سهدی پیڤنجی هاته بکارهینان "ژبو ژیکفارتتا مهسیحییته
تا نوو یا نهۆ ژ بتپهریسی یا رۆمانی یا کهفن، پاشی ئەف
بهردهوامبون تیرمی نووکرنی ب ناقهروکین جوداجودا هاته
بکارهینان، ژبو جوداکرنا تشتی نوو ژ تشتی کهفنی ههرفتی و
پاشقهمای.

نووکرن شورهشهکه ل سهر جفاکی و دهمی و دیرۆکی دهیتته
کرن، ژبو پیشهنگکرنا مروقی و ریخۆشکرنا ئایینهکی باشتر.
ههروهسا بزاقهکه ژبو وهرگرتن و شروقهکرنا پیڤانینان و

دوورکهفتنه ژ دورھیلئ ههیی، ژبو پهیدا کرنا هندهک تشت و رهفتار و هزروبیرین نهیی.... هتد.

هۆزانفان و شهکۆله ری عه ره ب ئه دونیس نووکرئی ب
ژیکفه قه تیان ل قه له م ددهت و فی ژیکفه قه تیانی ل سهر سی
ئاستان شروقه دکهت:

۱. ژیفه قه تیانا ل سهر ئاستی ههیی و کهفن.

۲. ژیفه قه تیانا ل سهر ئاستی ههفته ری یا تشتی دیتی و یی
نه دیتی.

۳. ژیفه قه تیانا ل سهر شهنگستی گومانی و نه دیاریی.

چونکو نووکرن دوورکهفتنه ژ دورھیلئ ههیی، له وا گه له ک
شهکۆله ران نووکرن وهک به رزه بوونا مروقی یاخی ژ جفاکی
خوه ل قه له م دایه. مالکم برادبری و جیمس ماکفارلن، وه سا
دبینن کو نووکرن:

۱. به رزه بوون و نه پیگیری یا دهسته لاتا جفاکییه.

۲. رزگار بوونه ژ جفاکی راوهستیایی و ل خوه گه ریانه
دئابینه دیا.

ٹانکو و ہزیفہ یا نووکرنی لیگہریانہ دتشتی نہ دیاردا، پشتی ژ
 تشتی کہہی و ہہیی تیر بووی. چونکو گہلہک کہس دجفاکیدا
 ہہنہ، نہشین مہژیی خوہ ب تشتی نہ دیارقہ بوہستین، لہوا
 دژی نووکرنی رادوہستن داکو بہرگریی ژخوہ بکن، ژلایہکی
 دیقہ ژی، مروّف حز ژ ہیمنی و ئارامیی دکہت و لیگہریان د
 شہرستانیندا ئالوزبوونہ، ئەقہ ژی دبیت ئەگہری وی چہندی
 بیت کو گہلہک کہس ہہنہ، مرنئ ل سہر گوہورینا
 بیروباوہرین گہہشتینی بچیتترین. ب دہربرینہکا دی، ئەقہ
 مروّفانہ ژ ئاییندہی دترسن و ئەقہیہ یا ئەلفین توفلر دبیزتی
 ہلنگفتن یان ہنگافتن ژپاشہروژی (صدمہ المستقبل).

پرسیارا ہرہ گرنگ ل قیرہ ئەوہ، ئەری بوچی ئەقہ ہنگافتنہ
 و ئەقہ ترسیانہ؟

چونکو نووکرن ہہ ولدانا بہزینا مروّفی ہشیار و پیگہہشتییہ ل
 دویف خیرایی یا دەمی، ئوو داکو دەم وی د جہی ویدا
 نہہیلیت، د سہفہرا خوہ یا بہردہوامدایہ. خیرایی یا دەمی زیدہ
 خیرایہ و ہند زوی دەیتہ گوہورین، مشہ جاران جوړ و
 چہوانی و چہنداتی یا گوہورینی تہقلیہقہف دبن و ئەقہیہ دبیتہ
 ئەگہری قہجقینی ژ ئاییندہیی.

ھەر مروفقەك د جفاكهكى دياركريد، ھەتا تى دگەھىت كا دى چ
 جورھ گوهورينى كەت و دى چەوا كەت و دى چەندى ژى
 ئەنجامدەت، گوهورينەكا دى ب سەردا دەھىت "ئەف نەمانا
 بەردەوامىي و خىرايى يا نەمانى (سرعه الزوال)، مروفقى ژى
 تووشى نەمانا بەردەوامىي دكەت". ئەف تووشبوونە ژى ل
 سەر ئاستى مروفقى و جفاكى ب تى نىنە، بەلكو تىپەر دبىتە
 جىھانا تىشتا و جھى و ھزاران پىزانىن دى بىن دجفاكيدا، لەوا
 پىدقىيە د ھەر گوهورينەكيدا مروفق بۆيەران قەگەرینتەقە سەر
 توخمىن وئ بىن سەرەكى (خەلك، تىشت، جھ دەزگەھ). ئەف
 قەگەراندنا تىشتان بۆ ئەلەمىتتىن وئ بىن سەرەكى، ژبو ھىدىيە
 كو بكارىت دگەل نەمانا بەردەوامىي و خىرايى يا نەمانى
 رابەھىت و تووشى ھنگافتن و بەرزەبوونەكا نىگەتىف (نەبالبەر)
 نەبىت.

ژلايى دەروونىقە، نەمانا بەردەوامىي و خىرايى يا نەمانى دبىتە
 ئەگەرى زىدەبوونا پالدەر و كارتىكارىن مروفقى ب ئاوايەكى
 زىدەتر ژ بىن سروشتى، لەوا ۋەك كاردانەۋەيا بەرگىكرنى ژ
 قى بۆيەرى، مروفق تووشى ئالۆزى و تەنگەزارى و نە
 ھارىكارى و دوژمنكارىي دبىت، ئەف كاردانەۋە بىن مروفقىنە
 دبنە ئەگەرى نەساخى بىن ساىكۆسوماتى و ھنگافتنا مروفقى ژ

ئايىندەي، ھەژى گۆتتە كو پالدىر و كارتىكارىن زىدە كار دكەنە
سەر كەساتى يا مرۆقى د سى ئاستاندا:

۱. ئاستى ھەستىپىكرنى.

۲. ئاستى ھزركرنى.

۳. ئاستى برىاردانى.

ئو ئاستى ھزركرنىيە دبىتە ئەگەرئ شەلەژانى يا مرۆقى ل
ھەمبەر ئايىندەي. لەوا نەترسىان ژ ئايىندەي، رىكە كا كاريگە را
پىشقەچوون و وەرارا جفاكئىيە ل سەر ھەردوو ئاستىن كەسى
و كۆمى، يان جھى و دەمى.

ھەر بەرىخودانە كا تىگە ھشتىيانە يا ئايىندەي، مرۆقى ژ
پاشقەزقرىنى دپارىزىت، ب مەرجهكى ئەگەر ئەف بەرىخودانە
يا تەقايى بىت د ھەمى ئاستاندا "ئاستى ئافاكرنا جفاكى نھۆ،
گرنگيدان ب سەنتا ئايىندەي و ئاستى دەزگەھىن گوھرىنى تى
دگەھن و ئەنجامدەن، ھەروەسا ئاستى جفاكى كو پىدقئىيە
پىنگاڤ پىنگاڤ بەرھەف ئايىندەي بدەتە رى."

بىگومانە كو ھزر د لقىنە كا بەردەوامدايە. ئەف تىشتى ئەم
ئەقرۆ دخوئىن، ئەو پىزانىن ئەقرۆ ئەم دزانىن، رقىشتىن

بهری مه نه خواندینه و نه دزانین، هه موو ده رگه ه و په نجه رین
 ره وشه نبیری یا جیهانی بو مه دغه کرینه، ئە قجا مه پیدقی ب
 ئا قاکرنا که ساتیییه. هزر و که ساتی یا مروقی ب هه قرا
 دور هیلین نوو ل سهر لبنین کلتور و هه بوونه کا دیرۆکی بینی
 دوو قه لانکی یا رابوردوی ئا قاکرنا. ل قیره ئەم دگه هینه وی
 باوهری کو ره وشه نبیری هه لویسته و چ هه لویست ژ بوشایی
 پهیدا نابن و ل سهر بوشایی ژی ناهینه ئا قاکرنا. د کوا
 خوه دا، هه لویست لقینا خوه یی که سییه د تیگه هشتنا جقاکی
 خوه دا. ئە قه ژی بی به زاندنا سنۆرین قه جوین و چاقلینکرنی
 ناییت. ئە قجا فهره گرنگی ب ئا قاکرنا خوه یی که سی بهیته دان،
 چونکو که س وهک خوه یی د جقاکیدا ستوون و شه نگستی
 سه ره کیی ئا قاکرنا ره وشه نبیری و ژیانیه، هه ره ک فارابی
 دبیزیت: "هه ر تشتی دخوه یی خوه دا بیت، خوه یی وی، مولکی
 وییه و هه ر خوه یی د تشته کی دیدا بیت، خوه یی وی مولکی
 ئیکی دییه".

ئە قجا پرسیار ئە وه، ئەم دی چه وا شیین ئازادی یا که سی ژ
 زالبوونا ئازادی یا کومی پاریزین؟

ئوو دی چه وا شیین قی که سی وهک خوه یی د جقاکیدا ئا قاکر
 که یین؟

ب راستی، من چ بهرسقین بهرههف بۆ قی پرسیارئ نینن، لی
پاشهروژ دی بهرسقا ههموو پرسیاران دهت.

بهریخودانهکا رهخنهیی بۆ ههموو بویهرین بووین و ئهویین
دجفاکیدا دبن، خالهکا دی یا گرنکه ژبو قهژاندنا گومانئ و
خویاکرنا راستیی، ههروهک دبیژن "گومان دهسپیکا خویاکرنا
راستییه". ئهفجا گومانکرن دراستی یا تستاندا، لینیرینین
رهخنهیی بۆ ههموو بویهران. بیائی هزرکرئی ژبو ئافراندن و
داهیتانهکا نووتر و ئافاکرنا جفاکهکی ساحلهمتر فرهه دکهت،
چونکو "جوداهی یا دناقبهرا جفاکی ساخ و ئهوی مری ئهوه کو
جفاکی ساخ وهک نوشدارین چارهسهرکار هیف دکهنه
قهیرانان، لی جفاکی مری وهک ههقالین ههقئاریشه هیف دکهنه
قهیرانان، یی ساخ ئاریشی شروقه دکهت و چارهیان ژیرا
دبینیت، یی مری دگهل ئهویین لی قهوماپی روندکان دبارینن و
نهفرهتان ل بهختی دکهن".

ل دواپی دبیژین چهوتیههکا گهلهک مهزنه ئهگهر ئهه دژی
گوهورین و نووکرئی راوهستین، چونکو ئایینده دی گوهورین
و نووکرئی بۆ مه بهرپاکهت (مه بقیت یان مه نهقیت)، لی یا
گرنکه ئهوه ئهه د ئاستی گوهوریناندا بین.

ژبو هندئى كول دووڤ ټاره زوو بين خوه و مفايى وهلاتى
خوه، پشكداريى دټاكرنا ټايندهيدا بكهين، فهره ټم ژ خيزانى
دهست پى بكهين كو بچووكترين يه كه يا جفاكييه و كارتىكرنه كا
باله رانه دكه ته سهر كوما خه لكى دټاف جفاكيدا دژين.

"دبيت ههر رفيشته ك وهكى خوه د جفاكى بگه هيت و وهكى
خوه سهرده ريبى دگهل بكهت، دبیت ټه وين بهرى مه وهكو مه،
نه نفيسا بيت و دوور نينه ټه وين پشتى مه ژى وهكو مه، نه
نفيسن.... هتد. لى خالا پيگه هشتنا نفيسين ټه ټرو، دوهى و
سوباھى پيگيرى كرنه ب دوزا مروقايبه".

ټوو گوهورين هاژوتنا خرخالا وهرارينييه بهره ټ پيش، ههمى
تشت دگوهورينيدانه ژبلى ياسايا گوهورينى.

* * *

ئازادى يا ھزر كرنى و دەر برىنى

ھەر جفاكەك د ئى جىھانا پان و بەرىنا پىكفە گرئىدايدا، داب و نەرىت و ھزر و بوچوون و باوھرى بىنن خوھ بىنن رىكخستى و قالبداى ھەنە، چ پۆزەتئىف بن يان نىگەتئىف، ل بن سىبەرا پاراستنا خىزانى و ھەقبەندى بىنن بەرھەمھىنانىدا كار دكەت.

كەس (ھەر كەسەك بىت دجفاكيدا) پابەند و گرئىداىى فەرىژ و ھزر و كلتورى جفاكى خوھىە و ئازادى يا وى يا كەسوكى ب ئازادى يا كومىقە گرئىدايە، چونكو وەك كاردانەوہ يا پروسا سەرەدەرىكرنى، مانى، پاراستنى و داھىنانى ل بن شاپەرىن دەستەلاتا جفاكىقە، دى كرىارا ھزركرنا كەسوكى يا داھىنەر ژى ب ھزرا ھەبى يا جفاكىقە پابەند بىت و دى د بازنى قالبەكى چىكرىدا زفرىت، ئەف ھزرە مە دگەھىنتە وى باوھرى كو داھىنان ل گورەى ئى تىگەھى بەھانەكرن و ھودوزى يا كرىارىن ھەبى يە.

ئەگەر ئەف مىناكى ژىگوتى، تىشتەكى سروشتى بىت بو جەماوھرى ھەچكۆھەبى، ھەلبەت بو ئقىسەرى رەوشەنبىر

گريه کا گرچنه و خالا دهسپيکا گريدانا پينگافين وييه، چونکو
 نهف کريارا ناقبري جفاکی دهيلته دناف گومه کا مه ند دا و
 که سين رهوشه نبير و داهينه ر ژي ل همبهري في کريار ل
 سهر جهوسهري پيشداچوون و گوهوريني سه مایي دکهن،
 نهفجا تشته کي سروشتيه کو دووريه کا بهروهخت دناقبه را
 رهوشه نبيري و جفاکيدا پهيدا بيت و رهوشه نبير توشي گرييا
 گرچنا ياخيووني بيت.

يا خوياه کو هر نفيسه رهک سه رهدهري دگل جفاکی دکته
 و دبن ناکاما جفاکيه دژيت و مه زن دبيت، ههروهسا نهو ژي
 ب هه می هه لگرتين خوه يي نه بستمولوژيفه د کاريت ب ريکا
 پيشهنگي يا خوه يا سروشتي دناف جفاکيدا، ناکامي ل سهر
 جفاکی بکته، چونکو نهو يي د جفاکی گه هشتي و يي ژي
 بوړي. نهفجا کا هيزا دهسته لاتا جفاکی چهند کار دکته سهر
 رهفتار و ههلويست و برياري، ههروهسا نهو ژي ل دويف
 شيانين خوه بين جفاکی و نه بستمولوژي، د کاريت وهک
 رهنگدانه فقه يا جفاکی، کار بکته سهر و پيشهنگ بيت د کريارا
 ب ريفه برني و سه رهدهريکرنيدا.

تشته کي زور يي سروشتيه کو نفيسهري رهوشه نبير
 سنوورين هزرکرنا جفاکی بپریت و ژي دهرباز بيت و تيورين

ھەيى بەرگومانكەت، ئەف بەرگومانكرنا تشتين ھەيى ژى،
 مەژى يين ساقا و قاييل ب رەوشا ھەيى ئالوز دكەت و
 رووبارى ژيانى مشتى جۆكين ھەمەجور دببیت. ئو ژبەرکو
 ئەف جۆكين نوو تەنين بيانينە دلەشى جفاكيدا، لەوا ب
 ساناهى سەرەدەرى دگەل ناھيتە كرن. نە دوورە ژى، دژاتى
 يا رەوشين نوو پەيدا بووى بەھيتە كرن. ل قيرە ژى ھاوكيشا
 گوهورين و پيشداچوونا جفاكى دمىنتە دناقبەرا رەوشەنبىرى
 يا كەسوكى و كاردانەوہ يا كوما جفاكيدا، ئەنجامى قى
 ھاوكيشى ژى ژ خوەيى كەسى دەست پى دكەت كو ھيقينى
 ھەر گوهورينەكئيه.

ھەر گوهورينەكا بببیت ژ ھزرەكى پەيدا دببیت و ل سەر ئاستى
 رەفتارا كەسوكى گەشە دكەت و دببیتە ئەگەرئ ھەقسەنگى و
 ريكخستنا دلينى كو دگەل عورفين جفاكى ھەگونجاي بببیت.
 گوهورين ژى ژ ئەنجامى تيگەھشتنەكا ھەلسەنگاندنەيى و
 سەربۆرەكا خەست و گریدايى ب دەمى ھەيى و يى بۆرىفە
 پەيدا دببیت. پشتى گەشەسەندن و پەرەسەندنا قى ھزرا نوو
 دناق كەسيدا ھەوجەي ناكينەكا كاريگەر دببیت، كو ب پيرينەيا
 قى ناكينى ھزر بگەھتە كومەلا جفاكى. ئو ھوسا ھزر دى ژ
 ئاستى كەسوكى دەرباز بببیتە ئاستى كۆمى، ھەردەمى كۆم
 وەك جفاك شيا دگەل قى ھزرا نوو رابھيت و سەرەدەرى

دگهل بکەت دئ بیته تشتهکی سروشتی و گوهورین ل سەر
 ئاستی کوما جفاکی دئ پەیدا بیت و ئەف گوهورینا بووی ژی
 دئ بیته تشتهکی هەیی و هندهکین دی و هزرین نووتر دئ
 هەولا بەرگومانکرنا ئی گوهورینا بووی کەن. ب ئی چەندئ
 ژی، کریارا گوهورینی دئ د بەردەوامییدا بیت. لئ فەرە نەهیتە
 ژ بیرکرن کو کاریگەری یا نافگینا گەهاندنی ب شیوهیی
 دەربرین و بەلاکرنیڤه هەقبەندە و ژ هەف ناهیتە جوداکرن.

ئاستەنگین ئازادی یا دەربرینی:

گرنگترین هۆکارین سەرکەفتن و کاریگەری یا هەر نافگینهکا
 راگەهاندنی و بەلاکرننا رهوشەنبیری، ئازادی یا هزرکرنی و
 دەربرینییه. هزرکرن یا ئازاد نابیت، ئەگەر دەربرینا وی هزری
 یا ئازاد نەبیت، هەر وهسا دەربرین ژی یا کاریگەر و راستگو
 نابیت، ئەگەر ژ مەژیهکی ئازاد و قەکری دەرەنەکەفیت، چونکو
 هزر (هەر هزرەک بیت) هیژەکا کاریگەرە ژهیزین مەژی و
 بیرکرنی، ئەگەر ئەف هیژە د ناف خانەیین مەژیدا بهیتە گریدان
 و زیندانکرن، دئ کارکەتە سەر رهفتار و کریارا هزرکرنی ل
 جەم کەسی و د ئەنجامدا ئەف پەستا گریدان و زیندانکرنی،
 دئ بیته سەدەمی ئالۆزی بین دەروونی و پاشکەفتنی، ئانکو

پاشفہ زفرین۔ نقیسہ ری ب نافودہنگی میسری (سلامہ موسا)
 دبیزیت: "ئہم یان نقیسہ رین ہەر مللہ تہ کئی دی۔ دی نہ کاریگەر
 و نہ داهینەر بین، ئەگەر جفاک ب هیزا یاسا و کاودانین
 جفاکی و تیتال و رهوشتان . هزرکرن و دهربرینی گریدهت و
 نه هیلیت هزرین نوو بهینه به لافکرن". ب ئاوایه ک روھتەر،
 نقیسہ ری دقیت بیژیت کو ریگرتنا ئازادی یا هزرکرنی و
 دهربرینی بیافی تیہزرینا مرؤفی چوارچوڤه دکهت و قالبی
 ههیی جفاکی دهیلته دناف گۆمه کا مه ند و راوه ستایدا، نموونه
 بین دیرۆکی خویا دکهن کو هەر ژ رۆژا بوونی، شه هوهتا
 وهرارا و پیتشداچوونی ژی دگهل مرؤفی دبیت و ئەڤ
 شه هوهته، دگهل به رفره هبوونا بیافی تیگه هشتن و
 ئەبستمۆلۆژی یا مرؤفی مه زنترو کاریگه رتر لی دهیت، ههتا
 دگهته وی رادهی کو مرؤڤ خوه قوربانی بیروبواهرین
 خوه بین ئازاد بکته، نموونه بین فی جوړی خوه گوریکرنی
 ژی د دیرۆکا مرؤفانییدا د پرن، ڤیره جهی ریزکرنا وان نینه.
 لی دسه رهندي را فهره نه هیته ژبیرکرن کو گریدانا هزری و
 هزرکرنی ب هه بوونا سانسۆرین جفاکی ل سهر دهربرینی، نه
 تشته کئی نوویه، به لکو ئاریشه یه کا که فنا دیرینه و دگهل وهرار
 و پیتشکهفتنا جفاکی وهرار کرییه.

مروڻي ڪهڻ پشتي ڙ ڦوناغا لاهوڻي ڊهرياز بوويه ڦوناغه ڪا
 پيشڪهفتيتر، ڙيانا وي ب دلخوشي و دلتهنگي يا خوداوهدانغه
 ههڦهند بووي، يئ گريڊاي گهلهڪ پيروڙيان بوو، ٺهڦ
 پيروڙيه ڙي ل نڪ وي ڊ رهائي بوون و نه ڊڪاري ڙ
 چوارچوڻي ڦان پيروڙيان ڊهريڪهڦيت. ڙيانا وي يا مشتي
 تشتين پيروڙ و قهدهغهڪري بوو، ههري ڙ هوورترين پيدڦي يين
 ڙيانن و ههتا ڊگههته ههڦهندي يا وي ڊگهل خوداوهدندان.

ڊڪهڦندا ڦان تشتين پيروڙ و قهدهغهڪري ڊگوتنن تابو، ٺو ههري
 تشتهڪي تابو ڪري با، نه ڊبوو ڪهسهڪ نيزيڪ ببيت يان
 بيهزينيت، بو نمونه گوشتي بهرازي، تابو بوو، چونڪو خهلڪي
 وهسا هزر ڊڪر ههري ڪهسي گوشتي بهرازي بخوت، ٺهو گوشت
 ڊي چيته ڊ ناڦ گوشتي ويدا و ٺهو ڪهسي ڙي ڊي بيته بهراز،
 ٺو چونڪو بهراز گيانهوهريڪي ڪهشهڦريت بوو، لهوا ڪهسي
 ههري نه ڊڪر ناڦي بهرازي لي بهيته ڪرن. ب ڦي چهندي، ههري
 تشتي جڦاڪي ڪريا تابو ڊا يئ پيروڙ و قهدهغهڪري ببيت. ل
 گورهي بوچوونين ههري يين جڦاڪي، نه ڊبوو ڪهسهڪ تشتي
 تابو ڪري بشڪينيت يان رهخنهڪا ڊڙ لي بگريت يان ڙي
 بهرگومان ڪهت. بو نمونه: ڙنڪ تابو يا زهلاميهه، مال، ملڪهت،
 ڪوله... هتد. لهوا ٺه ڊ ڪارين بيڙين ڪو تابو ٺيڪه مين قهيدا

گریدانا هزرکرنییه و پینگاڤا ئیکتییه ژبو چوارچوڤه کرن و
ریکوپیککرنا رهوشت و سنجان.

ژ بلی تابو یی، تهوتهم ژی هه بوون، هه ره هوزدهکی یان
عه شیره ته کی جهه ننگه ک بو خوه دادنا و دپرانی یا جاراندنا
هزر دکر کو ره گه زئ سهره کیی وئییه و ل دویف سوز و
ریزگرتنا بابینی نه دبوو که سه ک خوه نیزیک که ت یان
زه رگه هان بگه هینتی. مشه جارن ئه ف تهوتهمه ئاژهل بووینه
و قی ئاژه لی، به ره به ره پیروزییه کا ره های و هرگرتییه، وه کو
پیروزی یا چیللی ل نک هندوکان و دوور نینه نه کوشتنا
حاجی رهشکان ل جهم کوردان ژی، سه مه ده کی ئه فسانه یی ژ
قی بابه تی بیت!

د قوناغین پیشکه فیتیرین وهرارا مروقانتی، دهسته لاتا تابو یی
و پیروزی یا تهوتهمان کیمتر لیها، لی ب ئاوا یی ئایین و
ئولداریی پهیدا بووڤه، ب تایبه تی ده می ئایین ب یاسا یین
جفاکیفه هاتییه گریدان و بوویه دهسته لاتا روحی و دونیایی. ل
ڤیره ئه م دکارین بیژین: دینی ب ئاوا یه کی پیشکه فیتیر و نووتر
سه ره ده ری دگهل تابو یین جفاکی و تهوتهمان کرییه. لی دین
ل گوره ی هزرا پیشکه فتی یا جفاکی ژ تابو یی به رفره هتر و
ته قاییتیر بوو، نه مازه، ده می بوویه پیشکه ک ژ جفاکی و

بهرپرسیاری یا هه می لایه نین ژيانا روژانه یا جفاکی وەرگرتی. ئوو ئهفه بوو، بوویه سه ده می سه ره کیی بکار ئینانا ئایینی ژ لاین دهسته لاتیقه و هکو چه که کی کاریگه ری هاویشکرنا نه رازیبوونین جفاکی. ئهف کریاره ژ ی ل هه ر جه و هه ر ده م هاتییه بکار ئینان، چونکو چه ند هه فه ندی یا ئایینی و جفاکی بهیژتر لی ده ات، دا دهسته لاتا ل سه ر جفاکی بهیژتر که قییت. میکافیلی دبیژته میری (هه ر میره ک بیت، ئوو ل هه ر جه و هه ر ده مه کی بیت): "فه ره ل سه ر هه ر میره کی، حاکمه کی، پاراستنا ئایینی بکه ت، خو ه ئه گه ر باوه ری ژ ی پی نه بیت، چونکو ب ریکا ئایینی میر دی شییت دهسته لاتا خو ه بهیژتر ئیخیت و سنگه پی که ت!"

ئهف گوتنا میکافیلی وی چه ندی خویا دکه ت کو پیروزی و دهسته لاتا تابو یی ل ده مه کی دی و ب میناکه کی دی پهیدا بوو فه. ل قیره من د قییت به رسفه کا کورت بو وان که سان بده م ئه وین نوو کرنی ب ویرانکارین هه می پیروزیان دنیا سن، دی ئایینی ئیسلامی و هکو نمونه وەرگرن، چونکو ئایینی ئیسلامی گوهورینه کا رهو ریشالی بوو د جفاکی بتپه ریسی عه ره بیدا، نووخوازی یا ئیسلامی (نوو کرن) جفاکی هه یی هه ژاند و هنده ک تشتین دی یین پیروژین ره هایتتر و فره هتر هاتنه شوونا تشتین چووی، ئه فجا ده می گروپین نوو که ر و

نووخواز پيروزيان بهرگومان دكهن، رى خوشكرنه كه ژبو چه سپاندنا هندك پيروزي بين دى و دكه شوهه وايه كى ديدا، كو دگل رهوش و كاودانين هه نوكه يى بين پيشكه فتنى بگونجين و جفاك بكاريت سهره دهرييه كا زانستى و ئالوگور دگه لدا بكه ت.

ئه فجا ژبو لقاندنا تيهزرينين جفاكى و بهرپاكرنا نووكرنين گونجايى، كه سانين ژيرمهند و پيگه هشتى ل هه ر جه و هه ر ده مه كى هه نه و هه ر هه بووينه. ئوو ژبو قى ئيكي ژى چوارچو قى هزركرنا خوه يا هه يى به زاندييه و به ره ف ئاسويه كى به رفره هتر و پيشكه فتيتر هزركرينه. هه لبه ت ئه ف كرىاره ژى ناهيته كرن هه تاكو مروّف د ژيوار و جفاكى خوه يى هه يى نه گه هيت و ب لينتيرينه كا هه لسه نگاندينه يى نه هيفكه تى، پشتى قى چه ندئ مروّف دئ شين پيشه نكي يا جفاكى دپروسا گوهورين و نووكرنيدا كه ن.

لى ئه ف پروسا هه ل هه مبه رى دهسته ه لاتى و جفاكى، نه پروسه يه كا ئيكانه يه. هه رچه نده ئه ف هه فركى يا ديرينا گوهورين و نه گوهورينى، سه ده مى سه ره كى پهدابوونا گه له ك تيور و فه رمه سيونى و هزركرنين جودا جودا بوويه،

لئ دئەنجامدا هەر ئەف هەفرکییه بوو، بوویه ئەگەرئ
پیشقهچوون و وەرارا مروقاتتی.

دەستهلەت ب خوه ژئ، وهک پیشهنگا ب ریفهبرنا جفاکی
بهرفه ئاسویین دیارکری ب ریکا ههبوونا پرۆسهیهکا دی
کاردهکەت، ئەم دکارین بیژینی پرۆسا ههبوونا سانسوری، کو
لدویف نهخشهیهکا دیارکریا نووکرئی (ئەوا بۆ هاتییه دانان)
ژبو پاراستن و جیگرکنا دەستهلەتی کاردهکەت. ئەف پرۆسا
دەستهلەتی ههمبری پرۆسا هزرکنا کهسوکیه. چونکو ههتا
نهو ژئ کریارین تابۆ یئ و سنورین قهدهغهکری یین
دەستهلەتایینی د جفاکین دیموکراسی و پیشکهفتنوخوازا
ژئ ب ئاوایهکئ دی یئ ههچهرخ دهیته بهرچاقرن.

پرۆسا ههبوونا سانسوری دەستهلەتی ههروهک مهربوان وریا
قانع دبیژیت: "ل بن سیههرا دوو سیستهمین چاقدیری
کاردهکەت: چاقدیری یا دهرهکی و چاقدیری یا نافخوی"
چاقدیری دهرهکی: د ریکا میکانیزما قهدهغهکنا هندهک بابەتین
جفاکی یین ترساناکدا کاردهکەت، وهکو بابەتین سیکیسی و ئایینی
و رامیاری، کو سیگۆشهیا قهدهغهکرییه دپرانی یا وهلاتین
روژهلەتانا نافیندا. ل هندهک جهین دی ژئ ب ریکا میکانیزما
جوداکرنا راستیی ژ نهراستیئ د هیتهکرن، ئانکو دهسنیشانکرنا

تشتین راست و ماقویل و باش ل همبهری تشتین نه راست و نه ماقویل و خراب، ئەف میکانیزمه ژى دبنه کۆکا خوه دا بهرپاکرنا هزر و تیورین ره هابییه، ب ئاوایه کى ههچه رخ و نووژهن د جفاکیدا. ئەف ره هابییکرنا باوهرى و راستیان ژى، ریکه کا مودیرنا پاراستنا جفاکى هه بییه ژ پینگافین گوهورین و نووکرنى. ههروهسا سیسته می چاقدیریا ناخۆیى ژى، کو بهریخودانه کا مروفانتى یا تهفاییه ژ ئالى یین ره وشه نبیری و جفاکى و یاساین هه بی یین هه قبه ند ب جفاکیفه. د فى میکانیزمیدا، خوهیى مروفی دبته سانسوری پینگافین وى.

ب کورتى، جاره کا دى ئەم هه مبهرى بهریخودانین بابته و خوهیى دببن، ل بهرامبهرى هه می لایه نین ژيانا هه یى. ئوو پرۆسا داهینان و نووکرنى ژى پشکه که ژ فى ژيانى. ب فى چه ندئ و ل گوره ی فى پیفکى ژيگوتى ئەم د کارین کار و بهرهمین داهینه ره سنیشانکه یین و پیناسا ره وشه نبیری بکه یین، چونکو ب هزرا من ره وشه نبیری داهینه ره ئه و که سه یه یى ژ فان سیسته م و میکانیزمین قه دهغه کرنى و سانسوران دبوریت و ب ریکا فرینى د ناف ئاسمانى نه دیاریى و نه قایلبوونیدا، هزرین نووتر فه دژینیت و چیدکه ته فه ژبو بهرپاکرنا ئاسویه کى بهر فره تر و گونجای دگل هه قبه ندی یین جفاکى و بهرهمه پتانیدا.

سوكرات ل بهرامبهري دادوهران دبهرهقانيكرنا خودا دييژيت:
"چ كهسهكي ماف نينه باوهرييهكا دياركري ل سهر كهسهكي
دي بسهپينيت، يان ژي رځ ل هزركرن و بوچوونين وي بين
تاييهت بگريت."

هروهسا بنه مايين دانه زانا مافين مروفي ئه وين ژ هيقيني
شورهشا فرهسي ۱۷۸۹ هاتينه وهرگرتن و بهلاقرن،
گروهكي دنگداری پيگه هشتن و تيگه هشتنا هزرا مروفي و
مروقانتينييه، ده مي روخيته ري زيندانا پاستيل برياري ددن
كو: "نازادي يا هلبزارتنا ئاييني و نازادي يا روژنامه قانيي و
گوتار خواندني، مافي هه مي هه فوله تيببانه."

ئه گهر ئه م نمونه بين خه باتا دوير و دريژا نازاديوخوازيي و
نووكرنى كومكەين، گه لهك د زورن و ب هزاران شه هيدين
راستين و نووكرنى، شه قا هزركرنا مروفي روهنكرييه. لي د
سهر هنديرا هه فركي دناقبه را گوهورين و نه گوهرينيدا يا
به رده وامه و دي هه ر يا به رده وام بيت ژي. ئه ف هه فركي يا
سهرمه دي ژي، كرياره كا ساخله مه د تيهرينا مروقانتيببدا.
ئه ف كريارا ساخله م ژي، سه ده مي سه ره كيي وهرار و
پيشقه چوونا مروقانتيببيه.

لئ ل فئره پرسیارهک د سهري مروڤيدا دلقيت، ئهري بوچي
ئهف ههڤرکييه يا بهردهوامه؟ ههچهنده دپراني يا سهريوراندا
ئهنجامين في ههڤرکي د قوناعين بوريدا د ئاشکرانه!

ژبو بهرسفدانا في پرسيارى ژى دقيا ئه م ل سهدهميتن
ههڤرکي بزرڤين و بزانيں کا ههڤرکي بوچي، چهوا، ئوو ژ چ
رايه؟ ل فئره ژى دى ههولدهم هندهک هزرين خوه بين
کهسوکى، ب پوخته و کورتى، ل سهري فاکتهرين في ههڤرکي
دهربرم:

۱. جڤاک:

مروڤ دناف جڤاکهکيدا دبیت و مهزن دبیت و سهردهري
دگهل دکهت. ئوو ههري تشتهکي وهرگريت، دى د بن ئاکاما
جڤاکيڤه بيب، ب في چهندي، مروڤ دگهل داب و نهريت و
تيتال و هزر و بيروباوهرين جڤاکي رادهيت و کهه دبيت،
ههتاكو مروڤ دبیته پشکهک ژ کهساتي يا جڤاکي کاريگهري ب
هندهک هزروبيرين ديارکري. ژيانا مروڤي ب ژيانا بابکالکين
ويڤه دهيته گریدان و ب في چهندي ژى ژيان ب ساناهي
دکهڤيت و د ئهنجامدا مروڤ رههت دبیت و د خوشي و
ئاراميههکا تهنادا دژيت، چونکو ههموو پيدفي بين ژيانا وي د
کووراتي يا جڤاکيدا دچاندينه و چ پيدفي ب رهنجين زيدهتر

نینه کو گوهورینی بکەت. ئەف کەساتی یێن سیستەمی جفاکی چیکرین، پاراستنا وی جفاکی باب دکەن، ئەفجا هەر تشتەکی نوو پەیدا ببیت، دئ یی بیانی بیت و ل سەر حسییا خوشی و ئارامی یا کەسی رادوەستیت، لەوا ب هەمی شیان و بەهانەیان بەرەهلستی یا فی تەنی بیانی دەیتەکرن و هەمی هەولا مرۆفی ژبو پاراستنا جفاکییە، کو پینگافین بلەزین بیانی و نووکر سیستەمی نە هەریفن. جارنا ب ریکا پاراستنا سنج و رەوشت و تیتالین جفاکی و جارنا ب ریکا ئایینی و جار ئی ب ریکا پاراستنا رەسەناتی و پاراستنا گیانی نیشتمانی و رەگەزی نەتەو پاریزی. هەرچەندە ئەف ریکا داوی بەهانەیهکا لاوازه هەمبەر گوهورینی، چونکو هەر گوهورینهکا ببیت ژبو هندییە گیانی وەلاتینی و رەگەزی نەتەو پاریزی بەهیزتر بیخیت.

بەرگومانکرنا هەر پیروزییەکی ژی ژبو بەرپاکرنا پیروزییەکا دی یا کاریگەرترە، داکو ژییاتی و وەلاتینی و نەتەو پاریزی خورتر و باشتر بەیتە پاراستن. ئەف فاکتەرە وەکو وییە، ئەگەر کەسەک بیژیت قورئانی یا گوئی: "ولا تقربوا الصلاة..." ئوو هەژوکا خو، بیی تەفاقکرن ب دوماهی بینیت. د سەر فی لاوازی را ژی، ئەف بەرەهلستی و بەهانەکرنا نە گەلەک سەرکەفتی، ل گورە ی ریزگرتنا هزرا بەرامبەر و باوهرین جوداجودا، مافەکی رەوایە و ریز لی دەیتە گرتن. لی ب هزرا

من ئەف بەرھەلستییە نە ھزرکرنەکا ئازادانە یە، بەلکو راھاتن
و کەھیونەکا سروشتی یا خەلکییە دگەل داب و نەریت و
بیروباوەرین ھەیی بین جفاکی و ھەلوێستی قاییلبوونییە.

۲. سیستەم:

ھەر سیستەمەکی دجفاکیدا ھەبیت، ئەنجامی بەرژەوھندی بین
تایبەتین کومەکا خەلکییە و ئەف بەرژەوھندی یا تایبەت
بەرەبەرە بەرفرەھ دبیت ھەتا ب بەرژەوھندی یا دەستەلاتی و
جفاکیفە دەیتە گریدان، ئەفجا کەس ژبو پاراستنا بەرژەوھندی
یا خوەیا تایبەت، دی پاراستنا بەرژەوھندی یا دەستەلاتا
جفاکی کەت.

ئەف کریارە ژی ژبو و ھندییە، داکو پترین وەخت خۆشی و
تەناھی و بەرژەوھندی خوە ل بن سیستەمی ھەیی جفاکی
بپاریزیت، بو نموونە: ئەگەر د جفاکەکی دیارکریدا کەسەکی
ھندەک باوەرین دور ژ بین جفاکی ھەبن و بەلاڤکەت، جفاک
ھەمی ب دەستەلاتفە دی بەرھەلست راوەستن، چونکو
دەستەلات ب سیستەمی ھەییفە گریدایە و ھەردەمی سیستەم
تیکچوو، دەستەلات ژی ئەگەر تیک نە چیت، دی گەلەک زیانی
بینیت.

بۆ ھەيە كەسەك پرسیار كەت و بیژیت: دەستەلات (ئەگەر یا
ب ھیزبیت) سیستەمی پەیدا دكەت و كاریت سیستەمی
بگوھوریت ژی!

ھەرچەندە ئەز سەداسەد دگەل قی چەندئ نینم، لی ئەگەر وە
بیت ژی، دەستەلات دئ نەچار بیت كو قوربانی بین مەزن
پیشكیشی گوھورینا جقاکی بكەت، یان ژی دەستەلات ل
گورەدی دیتن و ستراتیژی یا خوہ یا تاییەت، دئ سیستەمەكی
دی پەیداكەت، ئو ئەف سیستەمی نوو (ئەوی سەپاندی) ، دئ
بیافی ھەفرکی و بەرھەلستی گەرمتەر لیکەت و دئەنجامدا
دوور نینە ل شوونا نووكرنی پاشقەزفرین بیت. نمونە بین
كاردانەوہیا قی پاشقەزفرینی ژی د زۆرن، لی قیرە جھئ قی
بابەتی نینە، لەوا ئەز دبینم كو فاكترەئ بەرژەوہندی یا تاییەت،
فاكترەك گرنگ و کاریگەرە د ھەلوستی دژاتی یا
گوھورینیدا. ھندی گوھورین ل سەر ئاستی ھزروبیرین
كەسوكی بمینیت، دئ گەفال بەرژەوہندییان كەت و ھەردەمی
ھزرین گوھورینی ژ ئاستی كەسی دەر باز ببنە ئاستی كومی و
جقاك وەك كوم قی پروسئ ئەنجامدەت، دئ بەرژەوہندی ژی
د ناف قی ھزرا كومیدا پەیدا بن و ژبۆ پاراستنا بەرژەوہندی
بین گرچن و پیشقە گریدایی، دەنگین گوھورین و نووكرنی دئ
بلند بن.

۳. سەربۇرا كەسوكى:

مروڧ چەند پتر بخوينيت و سەربۇرىن زورتر ھەبن و مەژىيى
وى قەكرىتر بيت، دى بياڧى ھزركرنا وى ژى فرەھتر و
تەقايىتر بيت. د قى تەرازوويا بىرتىژى و چەنداتى يا پىزانين و
سەربۇرانا، كەسى نەزان و نە رەوشەنبىر و سەرقەسەرقە،
يى بى دەستەلاتە و نەكارىت پشكدارىيى دگوهورىن و
ئافاكرىندا بكتە. ئو چونكو ژى ناھىت قى پشكدارىيى بكتە،
ئەقجا ھەك كاردانەوھىەكا سروشتى يا مروڧى، دى دژ
راوھستىت و ژبۇ بەھانەكرنا كىم بەھايى يا گوهورىنى دى
گروڧىن عەقلى و نە عەقلى ھىنىت و ھەمى ھەولا وى دى ئەو
بيت كو زىانين گوهورىنى بەرچاڧكتە.

بۇ نمونە: ل گوندىن كوردان، ھەلگرىن پەياما ئايىنى ئىسلامى
مەلا بوون، چونكو مەلا سەيدايى گوندى بوو، رىز و قەدر
گرتنەكا تايبەت ھەبوو، ھەيى و نەيى ھەر ئەو بوو، لەوا بۇ
ماوھىەكى دوورودرىژ ھندەك مەلا يىن ب دروستى د پەياما
ئىسلامەتىن نەگەھشتىن، ھەڧرىكى يا خواندنگەھىن فەرمى دكر
و ب گونەھى و نە رەوايى ل قەلەم ددان. ئو ھەمى ھەول و
ڧيانا وان ئەو بوو، كو سنىلەيىن كوردان دەرچويىن بەردەستى
وان بن و كەسەك د سەر وانرا نەبيت.

ب راستی ژى، ئايىنى ئىسلامى ھەلگرا پەياما خوەندن و زانينى و زانستىيە، گروڤين قى چەندى ژى زورن، ھەر ژ شەرى بەدرى بگره، دەما ئىخسیرين قورەيشيان بەرامبەر زانستى وان بەرداين و ھەتا دگەھیتە فەرمودەيین پیغەمبەرى (سلاڤين خۆدى ل سەر بن) دەمى دبیژیت: "داخوازا زانستى بکەن، خۆ ئەگەر ل چینی بیت ژى" یان "ھەر ژ لاندكى ھەتا گورپی، داخوازکەرى زانستى بە." ئەڤجا چونکو زانستى خواندنگەھین فەرمى ل ھەمبەر پیزانینین سادە یین مەلای گەفال پایەدارى یا وی یا زانستى دکەت، ئەڤجا دژ رادوہستا بیى کو سادەترین بنەمايین ئايىنى خوە ل بەر چاڤ بگریت، ئەڤە ژى ژبەر ھندییە چونکو نە دشیا پایەدارى یا سنیلەيین چەکار ب پیزانین و زانستى نوو، ل سەر خوە قەبولکەت و ھەردەم ھزرا وی ئەو بوو کو ژ ھەمووان چیتەرە و دڤیا بمینیت چیتەر. ژبو قى مەرەمى ژى، ب ھەمى شيانین خوە ھەولدا کو جڤاک بمینتە دناڤ تاريستان و نەزانیندا، چونکو نە زانينى رۆلەكى گرنگ ھەبە دپاشدا ھیلانا جڤاکیدا و ب قى چەندى کەسەک نەکاریت چ ھزرین نوو بکەت و سیستەمى ھەبى تیک بەدەت.

نە زانین ھەروەک د. علی الوردی دبیژیت: "ھزرا مروڤى چوارچوڤە دکەت و ناھیلیت مروڤ ژ بەرامبەر خوە وئڤەتر چ تشتین دى ببینیت"، ئانکو مروڤى دى بیاڤەكى دیارکریبى

هزرکرنی هه بییت و ههر هزرهکا ژ دهرقهی فی بیافی دی
 چهوتی و گونههباری بییت. بو نموونه: ئهگهر رهوشهنبیرهکی
 کورد ژبلی کوردیی چ ئهزمانین دی نه زانیت، دی هزر کهت کو
 ئهزمانی کوردی زهنگینترین ئهزمانی جیهانییه، رهسه نی یا وی
 دگههته سهردهمی دهسپیکا ژیانی و ههر کهسی دانپیدانی ب
 فی چهندی نه کهت، ل گورهی وی یاسا یا سروشتی یا مروقی،
 کو ههر کهسهک هزر دکهت ژ یی دی چیتیر و تیگههشتیتیر و
 کاملانتره، دی ب خیانهتا نه تهوهیی و کیم رهوشهنبیری هیته ل
 قهلهمدان.

ب کورتی کهسی نه زان بیافهکی دیارکریی تیهرزینی ههیه و
 ژئی نابوریت، لهوا نه شیت تشتی نوو قه بوولکهت یان ژئی
 پیشکاریی تیدا بکهت. ئهف فاکته ره ژئی تهففاکهه و ههقبهندی
 ههر دوو فاکته ریی دی بین ناقبرینه.

٤. ترسیان ژ نه دیاریی:

ههر ژ کهفندا ترسان ژ نه دیاریی دگهل مروقی ژیایه، ژبو
 چاره کرنا فی ترسا کوژهک، ههر ل دهسپیککی مروقی هه ولدایه
 کو دگهل تشتان بییت و بی ترس دگهلدا بژیت، ئهفجا مروق
 (ههر مروقهک) دگهل جفاکی خوه مهزن دبیت و رادهیت و
 کههی دبیت و دبیته پیشکهک ژ جفاکی و ههر تشتهکی نوو یی

نه دگهل ژيانا وی یا روژنه بیانیه و مروقی چ سه ربور دگهل
نین، تشتی بیانی ژی نه دیاره و هر وهک مه خویاکری کو
مروقی ژ نه دیاریی دترسیت.

بو نمونه: د میتولوژی یا کوردیدا هیژا خه لیلی جندی دبیزیت:
"کوردان باوهری ب ژیانه کا دی یا ل بن دونیایی هه بوویه، لی
د سهر هندئ را گه لهک ژ مرنئ دترسیان، چونکو مرن
وه غهره که به رهنه دیاریی، ئەقجا ترس ژ نه دیاریییه، نه ژ
مرنییه، چونکو وان باوهری ب ژيانا دی هه یه و وه سا هزر
دکن کو مرن ده سپیکا ژیانه کا بلندتره، لی چونکو چ
سه ربورین به رهه ست دگهل قئ وه غه را نه دیار و بی زفرینه قه
نینه، لهوا کوردین ئیزدی ژ مرنئ دترسن و هه تا ناقئ مرنئ
ژی ناهینن به لکو دبیزن روژا فلان که سی وا ئاقا بووی، ئانکو
بی مری".

ههروه سا هه ژی گوئنییه کو گه لهک بیروبوچونین ئەفسانه یی
هه نه، مروقی ب جفاکیفه گریددهن و هه ر لادانه ک ژ فان
بیروبوچونان گه فال ژيانا هه یی دکه ت. ئەقجا ژبو پاراستنا
ژيانا خوه، مروقی نه ویریت خوه لی بدهت، بو نمونه: چونکو
سه رمه زار و نقشتی و شیخ و ژ مه چیتر (ئه جنه) ب چریسه ت
و سه هم د مه ژیی کورداندا بین هاتینه چاندن، لهوا هه تا نهق

ژى گهلهك كه س د جفاكي كورده وارييدا نه ويران خواه ل قان
 سيمبولان بدن و گومانى د هيزا وندا بكن، نه وه كو نه ف
 تشتين چيفانوكي بين هيزدار ب هنگيئن يان ژى خفسى لى
 ببارين. يا خويابه كو نه ف ترسيانا كوژهك، ژ هيزا نه ديارا
 قان پيروزي بين چيفانوكييه، نوو ترسيان ژ پيروزي ژى ژبو
 پاراستنا ژيانا ته نايه. نه فجا نه م د كارن بيژن كو ترسيان ژ
 نه ديارى فاكته ره كى گرنگه ژبو دژاتيكرنا گوهورينى و
 به ره لستى يا هر نوو كرنه كا د له شى جفاكيدا دبیت. نوو
 پاراستنا ژيانا خواه يا ته نا ل پشت په ردا پيروزي بين جفاكي
 شه دشيرن و سهره ده ريى دگه ل رهوشين نوو ناكهن، نه گهر
 بكن ژى ب ناوايه كى نيگه تيفه.

ژبلى قان فاكته ريى مه گو تين و ب پوختى شروقه كرين، دوور
 نينه گهلهك فاكته ريى دى ژى هه بن، لى ب هزرا مه، نه فنين مه
 گو تين فاكته ريى سهره كينه دبنه ئاستهنگ د ريكا ئازادى يا
 هزر كرنى و دهر برينيدا و د نه جامدا رى ل تيهرين و
 هه لسه نگاندا تشتى هه يى دگرن و جفاك دمينته دناف گومه كا
 مهند و راوه ستايدا. لى هه ژى ئاماژه پيكر نييه، كو پشتى
 شور هشا پيزانين و راگه هاندنى و جيهانيكرنا رهوشه نبيريى،
 بيا فكه كى به رفره ه و مشتى سهر بورين جودا جودا د ژيانا
 روژانه يا پرانى يا جفاكاندا بهرپاكرى، ئيندى ديكتاتورى يا

سانسورين رهوشه نبيريين به رهف نه مانينه و نه گهر جفاکه ک
 نه کاريت هه می راستی بین ژيانا خواه یا روژانه ل هوندری
 ناڤگینین خواه بین خومالی به رچاف که ت، یان ژی سانسورئ
 رهوشه نبيریی هه ر جفاکه کی ری ل دهر برینا هزره کی بگریت،
 که نالین هه مه جورین راگه هاندنن جیهانی که فیلن کو پیزانینان
 بگه هینه دوورتین گوند و بی سانسور هزران بگه هینن و
 به لافکه ن. ئەڤجا مه بقیت یان نه قیت، ئەڤ جیهانی کړنه دئ قهید
 و زنجیرین تیهرینا کوردی ژی قه تینیت و دئ به ریخودانین
 نوو بین نازاد بو ژيانی و پاشه روژی پهیدا که ت و نازادی یا
 هزرکرن و دهر برینی ژی دئ پینگاڤه کا دی یا ویره کتر و
 دوورتر بریت، ب قی چه ندی ژی، نوو کړن دئ که قته د قالبی
 خوهی هه ژیدا، هه تا رفیشته کی دی و نوو کړنه کا دی.

چونکو نوو کړن فاکته ری کاریگه ری به رده وومی یا ژیانیه ل
 سه ر گویا زه مین، فهره ئەم خواه ژ نوو کړنی نه تر سینین و ب
 سینگه کی فره و مه ژیه کی فه کری پیشوازی یا هه ر
 نوو کړنه کا د خزمه تا پیشقه برنا جفاکیدا بکه یین و خواه ژئ
 نه دهینه پاش.

* * *

میکانیزمیں قہدہ غہ کرنی

د رھوشہ نبیری یا کوریدا

ژیوہر و بنہ مایین کہ ساتیج دھہر جفاکہ کیدا بہرکار و ئہ نجامی رھوشہ نبیری یا وی جفاکییہ، ب ئاواہ کئی بچویکری۔
رھوشہ نبیری یا جفاکی ژی کومہ کا داب و نہریت و عہدہت و یاسا و دیسپلینین ہہیینہ دجفاکید، کو ہہمی لایہنین ژیانہ روژانہ یا خہلکی ب خوہقہ دگریت، و ہکو ئاییردہیین ئایینی، سنجی، یاسایی، ہونہری، پیشہیی، زمانہ قانی، چیقانوکی و ئہ فسانہیی.... ہتد۔

ہہر ژ روژا مروٹ چاقین خوہ یین پیگہ ہشتی ل جفاکی قہدکہت، دی بینیت، یی کہفتیہ دچوارچوقی رھوشہ نبیریہ کا دیارکریدا و قی رھوشہ نبیریئ ئاکاما خوہیا کاریگہر ل سہر ہہقپیک و سیمایی گشتیی کہ ساتی یا وی ہہیہ، مروٹ و ہکو کہسہ کئی ژیرمہند و کہہی دقنی بازنی قالبدایی رھوشہ نبیری یا جفاکیدا و ہرار و گہشہ دکہت۔ ہہر و ہسا سہر بوڑا کہ سوکی یا

مروّقی ژى رۆله کى گرنګ ددهسنیشانکرنا فى پروسیډا هه یه و
ژ لایه نى دهر وونى و هیزا ئه زیفه خه لک ژ هه ف دهینه جودا
کرن، هه ر که سه کى، که ساتییه کا جودا ژ ئیکى دى هه یه. ئه ف
چه نده ژى ل گوره ی یاساین جفاکى فه دگه ریته فه بؤ شیانا
راهاتنا که سى دگه ل دهوروبه ران، بیرورایین هه یى دناف
جفاکیدا و سه ربؤرا ئه پستمؤلۆژى یا خوهیى که سى.

د فى چوارچوڤى پیکغه گریډایى که سیدا وه کو رهوشه نبیر، ئوو
کومى وه کو جفاک، گؤتارا رهوشه نبیری یا هه ر جفاکه کى دبیت
و گه شه دکه ت. هه ر تشته کى ژ مه وداىى تیهزینا جفاکى فه دهر
بیت ب نه سروشتى و لادان دهیته نیاسین و وه ک له شه کى
بیانى دله شى جفاکیدا سه ره دهرى دگه ل دهیته کرن. ئه فجا ژبؤ
پاراستنا تشتى هه یى و گؤتار و که ساتى یا جفاک دگه ل
راهاتى و که هیبووى، ب پرؤسه یه کا ریکوپیک و هشیار
به رهه لستى یا فان هزرین لادای دهیته کرن. ئوو فى پرؤسا
ریکوپیک ئه م دکارین بیژینى میکانیزما فه دهغه کرن.

وه زیفه یا فى فه دهغه کرنا ریکخستى و ب به رنامه، جفاکى ژ
هزر و رهفتارین بیانى ئه وین له شى جفاکى سنجدار قریژى
دکه ن، دپاریزیت. ئانکو ل گوره ی باوه رى یا ده سه لاتا
فه دهغه کرنى ته مبیکن و ب سنج ئیخستنا خه لکیه، پشتى

سنجی باش ژ دستدەن و بەرەف رەفتارین قارپ و
سەرداچوویی دچن، کو هزر و رەفتارین نووخوازن.

ژبو هندی کو ئەم چەواتییا ژ دەستدانا سنجی باش بزانی،
فەرە ئەم تی بگهین کا سنج ب خوە چییە؟ چەوا دەیتە
پیناسە کرن؟

ب هزرا من سنج ژ هندیکی بیروباوهر و عەدەت و ئاییردەیین
پیروژ و بهایین جفاکی و هزرین بەر بە لاقین کەهی دناف
جفاکیدا پیک دەیت، خەلک هەمی ب ریکا قان هزر و بوچوونان
پیکفە دەیتە گریدان و یە کە یە کا سنجداریا جفاکی پیک دەین،
لی چونکو عەدەت و پیروژی بین جفاکان ب ئاوا یە کئی ئاسویی
ژیک جودانە و هەر جفاکەکی پیروژی و عەدەت و فیه تین
خوہیین تاییەت هەنە، لەوا تیگەهی سنجی ژی ژ جفاکەکی بو
ئیکئی دی یی جودایە، ب قی چەندی بو مە خویا دبیت کو ئەو
سنجی ل جفاکەکی دیارکری پۆزەتیف بیت، دوور نینە ل
جفاکەکی دی نیگەتیف بیت.

ئانکو سنج دبنە کوکا خوە دا راستییە کا ریژە بییە و خەلک ب
رەهایی سەر دەریی دگەل دکن.

ژلایه کئی دیفه ژئی، هه موو جفاک د وهرار و گوهورینه کا بهرده و امدانه و هه قبه ندی بین ئه فرۆ بین جفاکی، نه وهکو بین بهرینه، هه روه سا هه قبه ندی بین ئاییندهیی ژئی ژ هه موو لایانقه وهکو بین ئه فرۆ نابن، چونکو ژیار و کار بهرهمی خه لکی دی یی جودا بیت. ئه فجا بیروبوچوون و پیروزی ژئی دی دجودا بن. ئوو دئه نجامدا مه فهمومی سنجی ژئی دی هیته گوهورین، ئانکو ب قی ئاویئ ستوونی ژئی سنج وهک سیمبولی گوتارا رهوشه نبیری و کلتوری یا جفاکی ریژه ییبه و دگوهورینی دایه.

ب قی چه ندی، بو مه خویا دبیت کو ژ دهستانا سنجی وه همه کا خاپینۆکه، چونکو ئه ف ژ دهستانه دهرئه نجامی وهرارا جفاکی و گوهورینا هه قبه ندی بین بهرهمهینانییه. ئوو ل شوونا سنجی ژ دهستای دی تیگه ه و شیوازه کی دی یی سنجی که فته دناف جفاکیدا. لی، ئه گهر ژ دهستانا سنجی (بهرگومان کرنا تشتین هه یی) پرۆسه کا سروشتی یا وهرارا جفاکی بیت، بوچی دهیته قه دهغه کرن؟

ژبو بهر سفدانا قی (بوچی) یی ژئی، فه ره ئه م ل ئاسته نگین ئازادی یا دهر برینی بزقرین وهکو راهاتن و که هیبوونا خه لکی دگه ل تشتی هه یی، فاکته رین بهر ژه وه ندی یا تایبهت، بهر ژه وه ندی یا دهسته لاتئ، نه زانینا خه لکی و ترس ژ نه

دیاریں، ھەر وەسا پاراستنا بەردەوامی و دووبارەبوونا
پروۆسەیین ھەیی دجفاکیدا. ئەف ئاستەنگەنە سیستەمی
قەدەغەکرنی و چوارچۆفەکرنی پیک دەینن. میکانیزما فی
قەدەغەکرنی ژى ل سەر دوو ئاستان کار دکەت:

ئاستى ئىككى: ئاستى سیستەمی جفاکی ھەییە.

ئاستى دووی: ئاستى سەر بۆرا کە سوکی یا مروۆییە.

بیردۆزا سیستەمی جفاکی ژ ھەمی وان یاسایین پیکفەگریدانا
داب و نەریت و فیهت و بیرورایین سنجی و ئابوری و
رەوشەنبیری و ئایینی و ئاییردەیی و رامیاری پیک دەیت.
پیکفەگریدانا فان پروسین گیاندار ژى ل گورەى حەز و
ستراتیژی یا دەستەلاتی دەیتە دەسنیشانکرن، چەواتییا فی
چەندى ژى، ب ریکا ھندەک یاسا و ھزرین دیارکری
دەیتەکرن.

ل گورەى باوهرى یا فۆکۆی، دەستەلات ھەمی شیانان
دەمەزىخیت، کو گۆتارا رەوشەنبیری یا نووخواز کۆنترۆلکەت و
بۆ فی چەندى ژى سى تەکنیکین چاقدیرین بکار دەینیت:

۱. ته کنیکا قه دهغه کرنی:

دهسته لات ب شيوازه کی راسته و خو فی ته کنیکی بکار دهینیت، داکو تشتی خوه و ئه وی وی دقیت ل سهر خه لکی بسه پینیت. ئو هر که سی پیگیری پی نه که ت دی زهرگه فی که فن، دهسته لات ب هوشداری و هوشیاری فی ته کنیکی بکار دهینیت و خه لک زی ب هوشیاری ب جه دینن.

۲. ته کنیکا چوار چو قه کرنا تستان:

ل قیره دهسته لات هه ولده ت کو ب هوشیاری تشتین باش و ماقویل دست نیشانکه ت و بیافی به رهوزی یا تشتین وی بقیت و دگه ل ستراتیژی یا وی بگونجن بهرچا قکه ت. ئو پاشی دناف جفاکیدا به لاقکه ت. خه لک ب هوشیاری یان نه هوشیاری، فی سه پاندنی قه بوول دکه ت و مشه جاران دبیته پشکه ک ژ پروسا فی قه دهغه کرنی.

۳. ته کنیکا جودا کرنا راستی ژ نه راستی:

هر جفاکه کی کومه کا راستین پیروژ و باوه رپیکری هه نه و فان راستین پیروژ دکه نه پیقه ر ژبو هه می تشتین دی، دهسته لات ب هوشیاری هنده ک راستین پیروژ و ره های دناف جفاکیدا ده سنیشان دکه ت و بهرچا ف دکه ت، ژبو هندي

کو هه می کریارین دی بین به ره مهینانی پی ب هه لسه نگین.
بیگومانه کو ئەف راستی بین دەسنیشانگری ژلایی
دەستەلاتیقه، دی گه له ک راستیین دی بین دناف جفاکیدا
سه رگۆمکەت و ژبیرا خەلکی بەت، چونکو ئەو راستیین دی
بین خەلکی، دبیت د به رژه وهندا دەستەلاتیدا نه بن.

ئەف هه رسن ته کنیکه، دچوارچوڤی سیسته می جفاکیدا کار
دکن، دگهل وهختی، راهاتنا خەلکی و سه ره ده ریکرنا
به ردهوام، ئەف سیسته مه ب ئاوايه کئی ئوتوماتیکی دەستەلاتا
سه پاندنی و هه ردگریت و ل گوره ی ستراتیژی یا دەستەلاتی
گه شه دکەت. ئەفجا کریاره کا ب ساناهیه کو پینگاڤان گریده ت
و قه دهغه کرنا لادانی (گوهورینی - داهینانی) دلەشی جفاکیدا
بچینییت و جفاک پشکداریی د گه شه کرن و په ره سه ندنا فی
قه دهغه کرنیدا بکەت، چونکو ئافاهیه سیسته می جفاکی ل سه ر
دوو شه نگستیین قایم رادوه ستیت:

۱. شه نگستی ته فاکرنی:

هه ر کومه ک یان هه ر که سه ک دجفاکیدا ته فاکه ری یی دییه و
پیکه ژیا نا فان کوم و که سین ژ هه فچودا و هه فگر
دبه رژه وهندییدا، نیشانا خوراگرتن و ئارامی و خو شی یا
جفاکییه، ئەفجا هه ر که سه ک یان هه ر کومه کا هه زمه ند

کریاره کا دھینہر ژ دہرقہی فی چوارچوئی هہیی بکت،
 دہستہ لات ب ریکا جفاکی (دہستہ لاتا جفاکی) دئ بہرہ لستی
 یا تشتی نوو کہت، چونکو ہہ گہرا فی تشتی نوو، ل گورہی
 پیکفہ گریڈانا جفاکی د یہ کہ یہ کا دیار کریدا، دئ ل سہر جفاکی
 ہہ میی بیت و زہرگہ ہ دئ ب پرانی یا خہلکی کہ قیبت.

۲. شہنگستی ہہ قسہنگی و راہانی:

ہہر سیستہ مک ہہ ولدہت کو ب نہ گھورین ہارمونی
 ہہ قسہنگی یا جفاکی ہپاریزیت و خہلکی ہاندہت کو دگل
 ہزرین سیستہ می رابہین و بکہ قنہ دبازنہ یدا، چونکو ل گورہی
 باوہرا سیستہ می، ہیزا جفاکی دئیگرتنا ویدایہ و بیہیزی یا
 وی دقہ قہ تیانیڈا یہ، ئەف ہیز و بیہیزی یا جفاکی کار دکہ تہ
 سہر ہیز و بیہیزی یا کہ ساتی یا کہ ہی و راہاتی دناف ہہ می
 یہ کہ بیین پیکفہ گریڈایین جفاکیڈا ژی. کاریگہ رترین یہ کہ
 دبہرہ لستی کرن و بہرہ نگاری یا فی سیستہ میدا، خوہیی
 کہ سیبہ. لن ہہ روہک مہ گوئی کو ئاستی دووی ژ میکانیزما
 قہ دہغہ کرنی، ئاستی سہر بؤرا کہ سوکییا مروقیبہ. کہس و ہک
 بچو وکترین یہ کہ یا ہہ قیپیکا جفاکی، سہرہ دہریبہ کا بالہرہ
 دگل جفاکی دکہت و دگل مہ زن دبیت، ل گورہی ہزرا
 تہ قفاکرنی، پیکفہ ژ یانا کہ سی دناف کوما جفاکیڈا، وہلئ دکہت

کو ئه ٺه ڪه سڀي ب بونه وهره ڪي ٺاڙاد و سه ربخو دهه ته
 نياسين، ڪه ساتيا خواه يا ديار ڪري دناڻ ڪوميدا ده سنيشان ڪه ت
 و بپاريزيت. ئه ڄا مادهم هوسانه همي هه ولدانين ڪه سڀي
 سه رڪه فتى دئ ڙبو هندئ بن ڪو دج ڪايدا ئه نامه ڪي ڪاري ڪر
 بيت و ٺاڪاما ڪه ساتيا خواهيا تايهت هه بيت.

دچار چوڻي ڦي ڪار ڪرنا هه دا ڪه س دئ نه چار بيت خواه ب
 بهانه ڪرن و شروع ڪرنا تشتي هه بيڙهه مڙوولڪهت. ئه ٺه
 چواچوڻي ڪاري، دئ بياڻي هزر ڪرنا وي ڙي چوار چوڻه ڪه ت
 و نه شيت ڙ هزرين قالبداي ده رڪه ڦيت. هه ردهمى ئه ٺه ڪه سڀي
 هه هه ولدهت ڪو به رهه مه ڪي داهينه ر پيشڪيشڪهت، ڙيده ري
 وي يئ سه ره ڪي دئ ب تنئ ئه و تشت بيت، ئه وي د مه ڙيئ
 ويدا هاتيه چاندين و بشافتن و جيگر ڪرن. ٺانڪو مينا هه سڀي
 لغافڪري، ب تنئ دئ تشتين به رامبهري خواه بينيت، هائي ڙ
 دورماندوري خواه نابيت و نه ڪاريت سه رده ريئ دگه ل تشتين
 دئ يئن ده رڦه ي بازنئ هزر ڪرنا خواه يا ساده بڪهت. ئه ٺه
 پرؤسه دگه ل ڪه سڀي دڙيت و گه شه دڪهت و به رڙه وهنديئ ڙي
 بو ده سنيشان دڪهت، د ئه نجامدا هه ر ڪه سه ڪ دئ هيلين
 سورين قه ده غه ڪرنئ بو خواه دانيت و ئه ٺه هيله دئ د نه هشي
 يا ويدا جيگر بن، ئه ڄا ئه و ب خواه د ناخي خواه دا دئ بيته
 سانسؤره ڪي جڦاڪي ل سه ر غه ريزا خواه يا لادانئ ڙ رهفتار و

کریارین خوه یین په ره سهندی. هه روه سا هه می رهفتار و
هزرین ژ نه جامی سه ربورا وی یا نه بستمولوژی ژی بو په یدا
دبن دی که فنه دناف قان هیلین سوردا.

ئو هوسا ب ئاوایه کی نه راسته وخو، دهسته لاتا جفاکی کار
دکه ته سهر هزرکرنا که سی و ب ریکا خوه ییی که سی ب خوه،
هه می رهفتارین وی کونترول دکه ت. هه ر رهفتاره کا بهیته کرن
ژی دی بیته پشکه ک ژ عورف و عه ده تین گرنگین جفاکی، ئو
ل داویی ژی وه کو بیرو باوه رین جفاکی دی هیته نیاسین،
ئه فجا ئه ف که سی هه دی بیته داردهستی هزرین هه یی
دجفاکید، ئه و هزرین ل گوره ی باوه ری یا جفاکی راستیین
ره های و پیقه رین هه می راستیین دینه دژیانیدا. ل فیره ژی
میناکی جفاکی ژ که ریه کی (قطع) مرو فان پیک دهیت و
ئزادی یا که سوکی ب ئزادی یا کومیفه دهیته گریدان، کوم
(جفاک) چ ب هوشیاری یان نه هوشیاری ئزادی یا که سی
کونترول و چوارچو فه دکه ت. لی پرسیار ئه وه، ئه ری هه ر
تشتی جفاک قه ده غه دکه ت و سه رده ریی دگله نه که ت هیژیایی
قه ده غه کرنییه؟ ئه ری ئه ف ره وشه نبیری یا جفاک ل سه ر
هاتییه ئافاکرن و د هزرا ره وشه نبیراندا هاتییه چاندن،
راستییه کا ره های یا بی به قله و هه می یا باشه، یان ژی پیدقی
ب سه ر راوه ستانین گومانکی هه یه؟

ههلبهت، بیرورایین بهرسفدانا فان پرسیاران ل گورهی
جوداهی یا بوچونین جوداجودا بین کهساتیی و سهربؤرا
رهوشهنبیری یا کهسان، دهربارهی وهرار و گوهورین و
داهیتانی، دی دجودا بن.

ههروهکو مه ل دهسپیکئی دایه خویاکرن، راوبوچوونین جفاکی
ل گورهی ههقبهندی بین (جفاک و جفاکهکی دی / ئاسویی) و
(جفاک و ههمان جفاک / ستوونی) د گوهورین و وهرارهکا
بهردهوامدانه.

لی، ههژی گوته کو ل بهر دهرازینکا چهرخ بیست و ئیکئی،
چهرخ جیهانیبوونی، شورهشا راگههاندن و پیزانین و
پیگههاندنی، بازنین چوارچووهکرنا هزرکرنی دی ههلوهشیین و
ههملهلایه نییا هزرکرنی دی پهیدا بیت و گهلهک راستی بین
رههایی دی هیته بهرگومانکرن و ل شوونا راستییهکا ئیکانه یا
رههایی دی ب دههان و دبیت ژی ب سهدان راستی بین
ریژهی ههبن. کهس دی خوه د شیانین خوهدا بیتههه و ئهف
هزرا لیبرالی یا ب دههان سالان خهلکی پیشکهفتی و هزر نازاد
سهردهریی دگهل دکهت، دی کار کهته سهه جفاکین
دائیخستی و دی جهی خوه دناقدا کهت.

ل قیرہ ژى پرسیارهک پهیدا دبیت، ئهړى ئه م د کارین کومى
پشتگوھ پاښین و ب تنى ته وهرى حه ز و ښین که سوکى
به رچاڅکه ین؟

ل گورہى هزرا سارته رى ئازادى يا ره هایى يا هر که سه کى
کار دکه ته سهر ئازادى يا که سى دى و ئه گهر ژبو ئازادى
ئازادى يا خه لکى بهیته سهرگومکرن، هینگى دى پینگاڅا
ئاژاوه یی ده سپیکه ت و ئازادى دى تاما خوه يا خوشا
سهرمه دى ژده سته ت. له وا ب هزرا من فهره هر جفاکه ک
بیافى ئازای يا دهر برینا که سوکى خوشکه ت و هزرین جودا
جودا همبیزکه ت، ژبو پاراستنا گیانى دیموکراسی، پیکه ژیانى
و هزرین ئایینده یى دناڅ همى خه لکید، ئه څه ژى دى بیته
ئه گهرى هلبزارتنه سروشتى و فهرزکرنه هغه ندى یین
ئاڅاکرن و پیتشفه برنا جفاکى هه یى.

* * *

ئەوئى دى جىقاكا مەدەنىدا

بابەتى "ئەوئى دى و جوداھى" بىياھەكى بەرفرەھ د ھزرا رەوشەنبىر و ھزرقانىن قى چەرخىدا ۋەرگرتىيە، نەمازە د وان ۋەلاتىن ھىشتا دىموكراسىيى ب دروستى تىدا گەشە نەكرى و د وان ۋەلاتىن ساخلەتەن باژىرقانىي (مەدەنىيەت) ژى تىدا د روھن وئاشكرا نەبن، ئانكو جىقاكا دناقبەرا شوپپارىزىي و بازدانىدا دناليت و ھەولددەت گوتارەكا رەوشەنبىرى پەيداكەت كو دگەل ھزرا كلتورى يا ھەبى و ئومىدەن نوۋژەنكرنى ھەڭگونجايى بىت. ئەقە ژى كارەكى نە ھىسانە، چونكو ھەر ئاڧاكرنەكا نوو ب كىمى ل سەر پاشمايىي ئاڧاھىيەكى ھەرفاندى؛ ئەگەر نەبىژىن يى بنىركرى دەيتە ئاڧاكرن. ئەقجا ب قى چەندى ئەم دكارىن بىژىن كو قەكرنا قى بابەتى رىخوشكرنەكە ژبو بەھسكرا پرۇسا دىموكراسىي و جىقاكا مەدەنى.

ئەگەر ئەم ژ پىناسەيا كەساتى دەست پى بكەين، دى بىنن كو كەساتى ژ پەيڧەكا گرىكى ھاتىيە و ئەف پەيڧە ژى ب رامانا

سہرپوش یان دیمجامہ یی ٹہکتہران دھیت، کو ٹہکتہر د دہمی
 نواندنا رولین ٹہکتہرقانییا شانویاندا بکار دھینن. ٹہو ب خوه
 مروٹ ٹہکتہرہکہ دژیانیدا و رولہکی دیارکری دنونیت. ہہمی
 لٹین و رھفتار و ساخلہتین وی دجفاکیدا نیشانا کہساتییا وینہ.
 ما دہم وہیہ ٹہم نہکارین بیژین کو مروٹ خوهدی کہساتیہک
 دیارکریہ بی کرنگیدان ب ٹہوئی دی، ٹانکو ٹہوئی دی
 ددہسنیشانکرن و دیارکرنا کہساتییدا گرنگی یا خوه ہہیہ. لی
 چونکو پشکہک ژ کہساتی ل سہر بہریخودانا مروٹی ب خوه
 دراوہستیت ل سہر چہواتی یا بہریخودانا خوهیئی خوه ب
 خوه، لہوا قی بہریخودانی ژی گرنگیہکا کاریگر ہہیہ
 ددہسنیشانکرنا کہساتی یا کہسین دیدا و کار دکہتہ سہر
 کہساتی یا خوه ب خوه ژی.

ژبہرکو ہہردہم مروٹ د پروسا لنگہریانہکا دژواردایہ ژبو
 جھگیرنا خوهیئی خوه دجفاکیدا، ٹہف جھگیرکرنہ ژی دچاقین
 خہلکی دیدا بہرچاٹ دبیت و دھیتہ دہسنیشانکرن. ژبو قی
 چہندی ژی کہسان پیگفہ دژین و ب خواست و حہزین خوه
 ہہقبہندیان دگہل خہلکی دی دروست دکہن.

ل دہسپیکئی ب ریکا فیربوونا شارہزا بین ژیانی یان ٹامیرین
 تیکھلی یا جفاکی، مروٹ دکاریت خوهیئی خوه دناف خہلکیدا

بهرچاځکه ت و ئاکامی ل سهر هزر و باوهری بین جفاکی
 بکه ت. لی فوره نه هیته ژبیرکرن کو ئەف ئاکامه ژ ئەنجامی
 داخباربوونه کا زووتر پهیدا دبیت، ئانکو سهردهری یا مروفی
 دگهل جفاکی پرۆسه یه کا ئالۆگوره، مروف وهر دگریت یان
 فیردبیت (چ ب هزرکرن بیت یان ژ ی ب چاقلیکرن)، پاشی ب
 ریکا هزرا ههلسهنگاندنهی و ئافرندهی دکاریت تیکهلیی
 دگهل خه لکی بکه ت و ئاکامی بکه ته سهر. چه ند شیانین چیکرنا
 هه قبه ندییان دگهل ئەوئ دی ب هیژتر و خۆرتتر بن، که ساتی
 دچاقین جفاکیدا دئ ب هیژتر و کاریگه رتر بیت. دئه نجامدا
 هه قبه یمانییه کا سروشتی دناقه را خه لکی هه مه ره نگدا دئ پهیدا
 بیت و ئەف هه قبه یمانییه پیدقییه کا به رده وامکرنا ژیانئ و
 پاراستنا به رژه وهندانه. ب ئاوایه کی دی ئەم دکارن بیژین کو
 گرنگیا ئازادی ل سهر پاراستنا ئازادی یا ئەوئ دی و ب
 هه مان شیواز پاراستنا به رژه وهندا که سی ل سهر پاراستنا
 به رژه وهندا ئەوئ دی رادوه ستیت. مروف ژبو ته ناهی و
 ئارامی یا خوه یا دهروونی و ههروه سا ژبو مفا وهرگرتنا ژیار
 و بایولۆژیی ژ ی قئ هه قبه یمانی هه لدبژیریت.

جون لۆک (۱۶۳۲ - ۱۷۰۴) هزرین خوه ل سهر قئ
 هه قبه یمانی یا هه لبژاردهی ئاڤا دکه ت و دبیزیت: "شه نگستی
 ئاڤاکرنا جفاکا مه دهنی ل سهر هه قبه یمانییه کا هه لبژاردهی و

ئازاد دەھیتە ئافاكرن، نە ل سەر شەنگستى دەستەھلاتەكا
خودايى يان ب تەعدايى سەپاندى...، چونكو جفاكا مەدەنى
بەرھەمى د ئىكگەھشتىنى و پىكفە ژيانى و رىزگرتنا ئازادىي و
مافانە، نە بەرھەمى ستەمى و زالبونىيە. ھەلبەت لايەنى
دەستەھلاتدار قى چەندى ناھەبىنن، چونكو بەرژەوھندا وان تىدا
نىنە. ھەمى دەستەھلاتىن نە مەدەنى وستەمكار ھىزا خوە ژ
تەپەسەركرنا يى بەرامبەر وەردگرن و قى ھىزا خوە ب
پىرۆزى يا خودايىفە گریددەن و ھەبوونا پىرۆزىي د ھەر
دستەھلاتەكيدا، تىكدانا سىستەمى دىموكراسىي و پىشئىلبوونا
مافىن يى دىيە.

ھەردەمى ئەم بەھسى جفاكا مەدەنى بکەين فەرە رۆلى ياسايى
دچەسپاندنا قى جفاكيدا ژبىر نەكەين، ياسا وەكو ئامانى
پاراستنا دادى يا جفاكى و چوارچوڤى كاركرنا ئازاد و
بەرھەمھىنانا ھەقەبەرژەوھند، فاکتەرەكى ھەرى گرنكى پەيداكرنا
جفاكى مەدەنىيە. پاراستنا مافىن كەسان دناڤ بازنەيى جفاكيدا
ب رىكا ياسايەكا جھگىر و رۆلىن ئاشكرا بىن كەسىي وەكو
تاك، ئو جفاكى وەكو كۆم، دەھیتەكرن. ھەبوونا رۆل و
ياسايى ئەرك و مافىن دياركرى بىن ھەمى لايەنان دەسنىشان
دكەت و ب قى چەندى ھەمى ماف ژبو ھەمى كەسان دەھیتە
پاراستن و مروف نەچار دبىت گرنكىي بدەتە يى بەرامبەر.

ھەر ھەمان ھەڭكیش ژبۆ كەسىي و دەستەلاتى ژى ل كارە، ل
 سەر دەستەلاتى فەرە گرنگىي ب دەتە يى بەرامبەر، چونكو د
 سيستمىن ديموكرسيدا كەسىن تاكن دەنگان دەنە ھەبوونا
 ھەر دەستەلاتەكى و دەستەلات رەواتييا خوہ ژ باوہرى يا
 خەلكى وەردگريت، ب ڤى شيوہى ژى، چ سيستمەم دھزرا
 كەسى تاكدا د پيروژ نين و دپيروژ نابن ژى.

ئەوى بەرامبەر ژ تاكى دەست پى دكەت و دبیتە كوم و
 كومەل، ئەڤجا ژبۆ ھندى كو يى بەرامبەر گرنگ ببيت، فەرە
 مروڤ ب خوہ ژى ھەست ب گرنگى يا خوہ بكەت و ئازادى
 يا خوہ ھەبيت. ئازادى يا كەسى فاكتەرەكى دى يى گرنگە ژبۆ
 چيكرنا جڤاكا مەدەنى – ئەو جڤاكا گرنگىي دەتە ھزرا
 بەرامبەر – و ئازاى يا كەسى ژى ب ئازادى يا ئابوريڤە
 ھەڤبەندە.

كومەكا فاكتر و ئەلەمىنتان پيدڤينە ژبۆ دامەزراندنا جڤاكا
 مەدەنى و ب تنى دجڤاكا مەدەنىدا كەسى بەرامبەر گرنگى يا
 خوہ ھەيە. ئەڤ پروسە ژى ب مومارەسەكرنى و كرياتى
 بەرچاڤ دبیت، وەكو كورد دبىژن "سەد گۆتن، گۆرى
 كرياتەكى بن".

ژ فان هزرین ژیگوتی، بو مه خویا دبیت کو جفاکا مه دهنی؛ نه پارتکا دیارکرییه یان دهوله ته کا خوه سه ره ژ جفاکی، بهلکو به ره می و ه راره کا دیروکیییه و مروقانی ب به رده و امی و قوناغ قوناغ تیرا دبوریت، ئو ل گوره ی تایبه تمه ندی یا هر قوناغه کی هه قبه ندی یین جفاکی و یین به ره مهینانی دهینه ده سنیشانکرن، بو نمونه: ئه گه ر ئه م ل سه ر پرؤسا دیموکراسییی راوه ستین دی بینین کو ئه ف پرؤسه یه بو جارا ئیککی ل جه م یونانیان ل سالتین ۵۰۰ ی به ری زاینی سهرهلدایه، جارا دووی ژی ل سه رده می شوره شا فره نسی ۱۷۸۹ زاینی سهرهلدایه، لی بنه ما و پراکتیزه کرنا فی پرؤسی د هه ردوو سه رده ماندا ل گوره ی ره وشا وان یا وی سه رده می بووینه و نهو د جفاکین ئیرو یین دیموکراسیدا چه ندین گوهورینین پوزه تیف د واری ئازادی یا که سوکی و وه کهه فیی و دادوهری یا جفاکی... هتد، ب سه ردا هاتینه کو دگه ل سه رده می خوه یی هه نوکه ییدا بگونجیت.

جان جاک روسو د (العقد الاجتماعی) دا بنه ما یین شوره شا بورجوازی و جفاکا مه دهنی دادنیت و هنده ک چه مکین هه قبه ند ب جفاکا مه دهنیقه ده سنیشان دکه ت وه کو دستور، گه ل و میلله ت، مافین مروقی، یاسا، وه لات، هه فوه لاتی، وه کهه فی، ئازادی، مافین سروشتی یین که سی.... هتد.

دهمی هزرین روسوی دناف جفاکیدا به لاقه بووین، خه لکی
 سه ره دهری دگه ل فان ئیدیه مان کر و که هیبونا دگه ل فان
 هزران، ساخله ت و بنه مایین سه ره کی بین جفاکا مه دهنی
 که فتنه دناف هزر و بوچونین ره وشه نبیر و هزر مه نداندا.
 گه له ک و هسا هزر دکن کو جفاکا مه دهنی به رکار و
 دهرئه نجامی قوناغین بورجوازیینه، چونکو ئه گهر ئه م
 سه حکه یه ری باز و قوناغین په یدابوونا جفاکا مه دهنی، دی
 بینین کو ل ده سپیکی د جفاکین بورجوازیدا هاتییه کرن.
 هه بوونا دووراتییه کا مه زن دناقبه را دهوله مه مند و هه ژاراندا،
 ته په سه رکنا هه ژاران ب هیزا سامانی و دهسته لاتا ئابوری و
 ژ لایه کی دیقه ژی، هه بوونا جوداهی و ئیحتیکارکرنا
 دهسکه فتان، هه فرکییه کا دژوار په یدا کر و ل سه ر شه نگستی
 وی چه ندی کو داهینان و مه زاختنا تشتی داهینایی دناف
 ئاشتییدا خورتنره، هه روه سا ئه وین دمه زینخن ژی مفادارن و
 ئه گهری سه ره کیی به رده و امبوونا هیزین چیکه رن، ئه قجا
 ئاشتبونا فان هه ردوو هیزان وه کو فه راتییه کا گرنه گ سه ره لدا،
 قیره بابه تی هندی نینه بدهینه خویارکرن کا کیژان هیزی کیژ
 هیز نه چارکر فی پیکفه ژیانی قه بیلکه ت، لی یا گرنه گ ئه وه
 هه ردوو هیز گه هشتنه وی باوه ریی کو ب هه قرا دی خرخالا
 پیشفه چوونی گه شتر و بله زتر بیت. ئه ف کریاره ژی ل سه ر

بنه مایین ریژگرتنا هزر و باوهری یین یی بهرامبر هاته ب جهئیان. په بیسکا ئیکی دئی پرؤسیدا ده مانکرنا ملکیه تا تاییهت بو. ده می جفاک و وهلاتین مه دهنی و دیموکراسدا ملکیه تا تاییهت بو هه می که سان ل گوردهی ماف و یاسایی ب ئاوایه کی عادیلانه و وهکههف دهیته دانان، چونکو هه ردهمی مروؤف د چاقی یاسایی و مافین مروئیدا وهکههف بیت، دئی یی دی ژی یی گرنگ بیت. ئو هه روه کو مه گۆتی ژبو پاراستنا بهرژه وهندا خوه، مروؤف بهرژه وهندا یی دی ژی دپاریزیت. ب قی چه ندی سیسته می دیموکراسی و دادوهری یا جفاکی هاته دانان داکو هه می که س وهکههف بهینه پاراستن و وهکههف بن ده رک و مافاندا.

هیگل دبیتیت: "جفاکا مه دهنی سیسته می بهرژه وهندی یین که سوکییه، ئانکو سیسته می بهرهمهینانییه ژبو پاراستنا ژیانئ...." د واری دیموکراسی کرنا جفاکیدا، زانایین په روه رده یا دهروونی وهسا دهنه خویاکرن کو فهره ل ده سپیکی گرنگی ب ساخله می یا خیزانی بهیته دان، چونکو خیزانه یه که یا هه ره گرنگ و کاریگه ر د په روه رده کرنا که سی پاشه روژیدا.

خیزان جفاکی ئیکییه ژبو فیرکرن و که هیکرنا که سی ژبو خوگوناندن و ژیانه کا بهرهمهینه ر. ئه گه ر دخیزانیدا مروؤف

فیری سهرده ریکرنه کا فه کری و دیمو کراسیانه بیت، دی
شیت دگل جفاکی ژی فه کری و دیمو کراسی بیت. گرنگیدان
ب هزرا بهرامبر ژ خیزانی دست پی دکته، دهمی باب
(دهسته لاتا رها دخیزانیدا) گرنگیی دده ته ئەندامین دی و
ریژی ل هز و بوچونین جوداجودا دگریت، زاروک ژی دی
فیربن کو سهرده ری یا فه کری و دیمو کراسیانه دگل
هه فدوو، پاشی دگل خه لکی دهوروبه ری بکارینن.

ژبو هه بوونا خیزانه کا ساخلم دجفاکیدا کو شیانی فیرکرن و
ئاراسته کرنه کا کاریگر و پوزه تیف ژبو زاروکان هه بیت،
پروفیسور ماریان سیده ر بلاد فان خالین ل خواری بهرچاف
دکته.

۱- د خیزانیدا فه ره پالپشتییییه کا هه فیشک هه بیت ژبو پاراستنا
بهرژوهندان.

۲- د چوارچوئی خیزانیدا، فه ره ریژ ل هزر و را و بوچونین
بهرامبر بهیته گرتن.

۳- هه ر ئاریشه کا دخیزانیدا هه بیت، فه ره ب ریکین ساناهی
(بیی بکارئینانا توندوتیژیی) بهیته چاره سه رکه ن.

۴- ھەمى ئەندامان شيانين سەرەدەرىيەكا قەكرى و راھاتن و خۇگونجاندىنى ھەبن.

۵- ياسايين ئاشكرا وجيگر ھەبن و بىن جوداھى ل سەر ھەمى ئەندامان بەھىنە چەسپاندىن.

۶- ئەرك و مافىن ھەر ئەندامەكى د دياركرى بن.

زىدەبارى قان خالين ھىسان و گرنگ، فەرە سىستەمى
پەرودەيا خىزانى يىن ساخلەم بيت و ھەمى ھەولا وئ ئەو
بيت كو زارۇكى فىرى سەربۇر و شارەزايى يىن ژيانى
(جفاكى) بگەت كو ب رىكا راھىتان و ئاراستەكرنى دى فىرىت.
ئەف سەربۇر و شارەزايىە ژى شيانين زارۇكى خورتتر لى
دكەن ژبۇ پاراستن و ب جھىنانا فاكٹورىن ساخلەمىيا خىزانى.
ب قى چەندى، بۇ مە ديار دبىت كو ژيان دناف جفاكا مەدەنىدا
مومارەسەيە و ئەف مومارەسەيە ژ زارۇكىنى دەست پى
دكەت و دبىتە ئەگەرى پەيداكرنا كەسانەكى مەژى قەكرى و
بەرەھەمەنەر و پۆزەتيف دجفاكىدا.

پرسيارا گرنگ ل قىرە ئەو، ئەرى ھەتا چ راددە جفاكا كوردى
يا بەرەھەفە كو ببىتە جفاكەكا مەدەنى و خودان ياسايەكا
جھگىر و ئاشكرا كو ھەمى كەس ب وەكھەفى د ئەرك و

مافاندا کار بکن و دپیگیر بن؟ ئه ری ئه ف پیکه ژيانا جفاکی
 موزاییکی کوردی دهیته هژمارتن وهکو جفاکه کی مهدهنی؟
 ئه ری بوچی ژییاتی یا هه فوه لاتین کورد ژبو عه شیره تی و
 مهسه بی و ئایینی خورتره ژ ژییاتی یا نه ته وه بی و وه لاتینی؟
 ئه ری کورد ریژی ل بی دی دگرن؟

ههلبهت ژبو بهرسقدانا فان پرسیارین گرنگ و به رهوژ ئه م دی
 پیدقی نفیسینه کا دی بین و نه دووره ژی بابته بهرفره هتر لی
 بهیت و چقین لابه لا ژی بچن. ب هزرا من جفاکی کوردی
 وهکو هه موو جفاکین دی بین گشتوکالی ژ خیزانین ئیکگرتی و
 پالپشت پیک دهیت. ئه ف پالپشتی یا خیزانی ژی بوویه
 ئه گهری هندئ کو گرنگی ب هه بوونا زاروکان بهیته دان،
 چونکو مه زناهی و پایه داری یا خیزانی ل سه هژمارا
 ئه ندامین نیر و به ره مهینه ر رادوه ستیت. کهس دخیزانیدا یان
 دناف عه شیره تیدا گه له کی گرنگه، چونکو کریارا پایه داری ل
 سه ر هه بوونا وی رادوه ستیت و د هه مان دهمدا ژی کهسه
 دبیته فاکته ره کی هاریکار ژبو تیرکرنا غه ریزه بین ژیاری و
 سیکیسی ژی، ئانکو ئه م د کارین بیژین کو ئازادی یا کهسی ب
 ئازادی یا کومیقه هه قبه نده. ئه ف پیکه ژيانا مینا که رین په زی،
 هه می ژبو هه مییان کار دکهن و گوند یان عه شیره ت مولکی
 هه مییانه. ئه گه ر ئه ف چه نده ژ هنده ک ئالیانقه کریاره کا

پۆزەتیف بیت، ژ ئالیی ئازادی یا کەسۆکیفە نینگەتیفە و
 مۆلکییەتا تاییەت نە یا جھگیر و ئاشکرایە. لەوا حەزا هەبوونا
 تشتی (تەمەلوکی) ل نک کەسانئ کورد نە یا تیرکرییە و ئەفە
 ژى ب ئاوايەکی نینگەتیف کار دکەتە سەر بەریخۆدانین مروۆفی
 بۆ لەشەکی دی یی مروۆف. ئانکو ریزگرتنا یی دی ل سەر
 هەقبەندی یا بەرھەمەینانی رادوہستیت و ھەر لایەنەک خۆ ب
 راستەر و ھیزاتر ژ ئەوین دی دنیا سیت، ئەف کریارە کار
 دکەتە سەر کەسانین ھەمان گرۆپ و دبیتە ئەگەری وئ
 چەندی کو ھەر کەسەک خۆ ب باشترین کەس دناف کۆمیدنا
 بنیاسیت. ژبو چەسپاندنا فی چەندی ژى، تەپەسەر کرنا یی دی
 پەیدا دبیت. ئەفە یە دبیتە ئەگەری مونا فەسە یە کا نە رەوا
 دناقبەرا ھەقدەر و عەشیرەت و مەسەبەین ھەمەجۆرین د
 ھەمان وەلاتدا و پاشی دبیتە ئەگەری ھەبوونا ھەقراکی یین
 ھەمان گرۆپ ژى. د ئەنجامی داویندا گرنگی یا ئەوئ دی ل
 دەف خەلکی کیم دبیت، ب فی کیمبوونئ ژى گرنگی یا کەسی
 ب خوە ژى کیم دبیت و دبیتە ئەگەری پەیدا بوونا گرتیا
 خۆکیمدینتی.

ھیزا (عبد الله حنا) دکتیا خوەدا (المجتمعان الاهلی والمدنی)
 دبیزیت: "جفاکا ئەھلی میراتگری ھەقبەندی یین بەری
 سەرماييە و دەرئەنجامی دەولەتا سولتانییە (عوسمانلی)، ئەف

جڙاڪه ڙي بهري بهر به لاقبونا سهرا ميه داري و په يدا بونا
سيسته مئ نوي هه بوويه...". ب هزرا من جڙاڪي مهين
كورده واري ڙي دبیت پتر نيزيڪي جڙاڪا نه هلي بيت ڙ جڙاڪا
مه دهنی، چونكو بنه مابين جڙاڪا نه هلي ڙ كومبونا هندڪ
عه شيرهت و گوند و مه سه بان پيڪ دهيت و ل گورهی نيزيڪي
و هه ڦه يمانی يا عه شيره تگهري، مه سه بي و ناييني هه ڦڪاري يا
هه ڦ دکن. د هه مان دهمدا ڙي پيڪڦه ڙيان و ريڙگرتنا ڦان
نه لهه متان تيدا هه يه، بي هه بونا سيسته مه ڪي ياساي و
ڦاڦارتنا نه رک و مافان نه جهگيري هه ڪي دده ته ڪياني و هه ردهم ل
هيفيا په قينيه. لهوا دجڙاڪا نه هليدا، خو نه گهر (نه وي دي) ين
پاراس تي بيت ڙي، نه ڦ پاراس تنه نه يا جهگيره. ڙبو جهگير ڪرنا
ڦي سيسته مي، فهره نازادي يا ڪه سوڪي و پرؤسا ديموڪراسين
و وهڪه ڦي و دادپهروهري يا جڙاڪي د نه رک و مافاندا، بي
جوداهي بو هه مي هه ڦوله لاتييان هه بيت. نه ڦ ڪريارا وهڪه ڦي
بهايه ڪي دده ته هه بووني و نازادي يا ڪه سوڪي ڙي ڙ ره اي
و سه ربه راني دپاريزيت، هه روهڪو سارتهري گوتي: "نه ڙ هند
ين نازادم، هندي نازادي يا من ڪار نه ڪه ته سه نازاي يا
ڪه سي دي - بهرام بهر...".

هه ردهمي نه ڦ وهڪه ڦي هه د چوارچوڦي جڙاڪه ڪا مه دهنی و
ديموڪراسيدا بهر يا ببیت، بيگومانه ڪو بياڦين داهيناني و

پيشكهفتنى و بهرهمهينانى ژى دى پتر و گهشتر بن، ئەفه
 ژبلى ئارامى يا دەر وونى و تيركرنا غهريزه بين سهرهكى بين
 مروقى، وهكو غهريزه بين (ژيارى، سيكسى، پايه دارين)، ئەف
 ههرسى غهريزهيه ب تنى دچوارچوقى وهكههئىي و جفاكا
 مهدهنيدا دهينه تيركرن و دئهجامدا ژيياتى يا مروقى دى پتر
 نيزىكى وهلاتينى و مللهتينيى بيت ژ ژيياتى بين دى بين
 جوداجودا و بهرتهنگ. ههردهمى مروف شيا دناف وهلاتهكيدا
 بژيت و خو ب خودان و پيگيرى سيسته م و ياسا يا وى
 وهلاتى بدانيت، دى شيت سهرهدهريى دگهل خهلكهكى
 ههمه رهنك كهت و دى ريزى ل يى دى گريت، چونكو ههمى
 كهس ب هزر و بيروباوهرين جوداجودا فه ئيكودوو ته قاف
 دكه ن.

ل داويى ئەز دكارم بيژم كو بهخچه ب گولين رهنكاورهنك
 جوانه، ژيان ب قوناغين خوه بين جوداجودا خوشه، هزر ب
 بوچوونين جياواز دهوله مهنده و ريزگرتن هزر و رهفتارا
 كهسى بهرامبه ر ژى ريزگرتنه ل خوهيى كه ساتيى دهيتيه
 گرتن.

ئازادى يا كەسوڭى دىبازنا ب كوتەكىدا

"پراكتىزە كرنا تىڭەھى ئازادى يا كەسوڭى ل سەر دەقەگى
شانۆيىيى ھونەر مەند ھودا ئەحمەد صەبرى"

ئازادى يا كەسوڭى بابەتەكى گىرنگ و سەرنجراكتىشە، نە ب
تنى ل دەف ئەدىب و ھونەر مەندان، بەلكو گىرنگى يا خوە ل
دەف ھەمى تەخىن جفاكى ھەيە. ل گورەى ھەرما ماسلوۋى يا
پىدقى يىن زاروڭى، كو ئەم د كارىن بو مروڭى د ھەمى
قۇناغىن ژىي وىدا ل قەلەم بدەين، ھەر ژ پىدقى يىن بايولۇژى
بگرە و ھەتا دگەھىتە پىدقى يا خۇدىتنى يان كاملانىيا خوەيى
خوە، مروڭ دخەباتەكا بى راوہستاندايە كو كەساتى يا خوە
دناڧ جفاكىدا ب چەسپىنىت و ببىتە جەن رىزگرتنا يى
بەرامبەر. ھىز و لاوازى يا كەساتىي ژى ب پىقەرئى قەبوولكرن
و بەرىخودانىن جفاكى دەھىتە پىقان. لى چونكو ھەمى مروڭ د
ھزر و دلىنى و رەفتارىدا نە وەكھەقن، ئەقجا كەسانىن نە
وەكھەڧ دجفاكىدا پەيدا دبن و ھەر كەسەك ب سىگوشەيا

(هزر، دلینی، ئوو رهفتار) ستایلهکی تایبته ب خۆفه چیدکهت
و ل گورهی فی ستایلی ژیا نا خوه ب ریقه دبهت.

مادهم ههر کهسهکی ستایلهکی جودا ژ ئیکئی دی ههیه،
بیگومانه کو خواست و ههز و ئومیدین جودا ژی دی هه بیت.
ئهف جوداهی یا د کریار و کاردانه وهیا کریاراندا، کهسهکی ژ
ئیکئی دی جودا دکهت و ب فی چهندی ژی ههر مروقهکی د
دریژیا ژیا نا خۆدا پیدفی ب داهینانا جوداهیهکی ههیه کو
جوداهی یا خوه ژ بین دی خویاکهت و پاشی فی تایبته تمهندی
یا خوه یا دهسنیشانگری بپاریزیت.

ئوو ژبو ههر داهینانهکی، مروقی پیدفی ب ئازادی یا هزرکرن
و دهربرینی ههیه، ئهف ئازادی یا ههقه بند ب ستایلن کهساتیا
مروقیفه، پیدقیه کا گرنگ و کاریگه را خۆدیتن و داهینانییه.
ئهفجا بابته ئازادی یا که سوکی ب بابته ئی ژیا ن و کاریگه ریا
کهساتی یا که سیقه ههقه بنده. ههتا کهس ئازاد نه بیت د
هزرکرن و دهربرینا خوه دا نه شیت داخوازا ئازادی یا جفاکی
بکهت، ئازادی یا جفاکی ژی دبیته ئه گهری پهیدا کرنا مهژی بین
ئازاد و داهینه ر.

جاری ل دهسپیکي مه دقیت بدهینه خویاکرن کا نازادی چیه و
مرؤف وهک ههلویست بهرامبهری فی په یفا مه عنه وی چ
دگه هینیت و چهوا هزر دکهت.

نازادی هه قکیشه کا دیرینه ددیروکیدا، مشه زانا و فه یله سوفین
هیژا به حس ژئ کرییه و پیناسه ژیرا دانینه. دکتیا (موسوعه
الهلل الشترکیه) دا پیناسه کا هه مه لایه نی و پوخت و گوگراندی
ل بن ناقی نازادین نفیسییه:

۱. ژلای بیولوژیفه: نازادی ئانکو نه بوونا کوته کی، مرؤف
ی نازاده نه گهر چ زنجیر چه ز و پینگافین وی نه گریده ن.

۲. ژلای دهروونیفه: نازادی ئانکو شیانا هه لبرارتنییه. هه لبت
ل دویف فی بووچونی هه مرؤفی بکاریت هزره کی ژ ناف
چه ند هزران هه لبریرت یان ژ هه لبرارتنا چاره سه رییه کی
دناف کومه کا چاره سه رییا ندا نه جامدهت، میناکی نازادینییه، بو
نمونه؛ جوداهی دناقبه را نازادی یا مرؤفی و نازه لیدا، د واری
هه لبرارتنییا خویا دبیت، چونکو هه رده می نازل برسی دبیت
دی خوارنی خوت (هه ر چ خوارن بیت) ئانکو ل سه ر وی فه ره
ئاشکی خوه پر کهت، لی ده می مرؤف برسی دبیت، وی
شیانین هه لبرارتنی هه نه دناقبه را خوارن و نه خوارنیدا، ژ
لایه کی دیفه، شیانا هه لبرارتنا جورئ خوارنی ژ هه یه.

۳. ژلايېن فەرمەسيۆنيڧە (فەلسەفيڧە): ئازادى ئانكو ھەبوونا مروڧيە. ھەبوون ناھيۋتە دەسنيشانكرن ئەگەر ئازادى نەبيت، لەوا ئەم د كارين بيژين ئازادى ھەبوونە و ھەردەمى مروڧى ئازادى يا خوە ژ دەست دا، ھينگى دى ھەبوونا كەسايەتى يا خوەيا كەسوكى ژى ژ دەستدەت.

۴. ژلايېن جڦاكيڧە: ئازادى ئانكو بازدان ل سەر فەراتيى. ھەر مروڧەك دھەر جڦاكەكيڧە، د كاريت ژتشتى فەر وپيدڧى دجڦاكيڧە رزگار ببيت و ب ريكا زانين و تيگەھشتنا خوويىن خوە، فەراتيى و ياسايين دى بين جڦاكي كونترۆلكەت و ژى دەر باز ببيت. ھەردەمى مروڧ بكاريت ڧى فەراتيى (ئەوا ئەو ب كويرى تيگەھشتنى) كونترۆلكەت و ژى ببوريت، دى شيت ئازادى يا خوەيا كەسوكى پاريزيت. ھەلبەت ئەڧە ژى دەرئەنجام و بەركارى ھەڧر كى يا جڦاكيە، لەوا ئازادى ئيشانە و ھەست ب نيگەرانييە.

ژلايەكى ديفە ژى، گروپين سوشيالى وەسا دبين كۆ: "تشتى فەر يان بين پيدڧى نە بين رەھاييە و بين كوررەيە، لى پيرۆزى يا ڧى فەراتيى د ئاستى نە دياربيدايە، ھەر دەمى رازين ڧى تشتى پيدڧى ھاتنە دياركرن، ھينگى مروڧ ژى ب راددى خويكرنى دى ئازاد ببيت..." ئانكو ئازادى ريژەيى يە و ل

گورەى رېژە يا خوياکرنا رازين تىشتى نەديار دەيتە پيقان. لەوا
 ئەف گرۆپە وەسا ھزر دكەن كو دەربرينا راميارى (ھەر
 راميارىيەك بيت) ژبو ئاريسا ئازادى يا مروڤى د پيگەھشتنا
 ديموكراسيىدايە، چونكو نەھيلانا زوردارى و ئيستغلالكرنا
 مروڤى، دبنەكوکا خودا تيگەھشتن و كونترولكرنا پيدڤيەكئيه
 (ئەو پيدڤى يا ژ ئەنجامى دابەشكرنين تەخايەتئى پەيدا بووى)،
 ئوو بوويه سەدەمى وئ چەندى كو مروڤ وەكو (تەخە،
 كومەل، جوين) ستم و زوردارى ل مروڤەكى دى وەكو
 (تەخە، كومەل، جوين) بكەت و ھەمى شيانين وى بو مەرەمىن
 خويين تاييەت بدەتە كارى. ھەلبەت ئەفە ژى ئيكە ژ وان
 پيدڤيان ئەوين جفاك ل سەر مروڤان دسەپينيت. ئەگەر ئەم ب
 كوورى ھيڤكەينە ئازادى د ديروكئيدا، دئ بينين كو: "مروڤى
 ئازاد د جفاكين كۆلەدارييدا ئەو مروڤە يى ميرزا ئانكو سەييد
 بيت و خودان كۆمەكا كۆلە و كەنيزەكان بيت. مروڤى گرئيداي
 ژى كۆلە و كەنيزەك بوون. ئەف گرئيدانە ب گەلەك ميناكان
 ھەنە: وەك ئىخسير، كۆلە، كەنيزەك (جارييە) يان ژى
 مروڤەكى ھەژارى بندەست. د ئى قوناعئيدا مروڤى كۆلە ب
 ھەمى ھەز و بوچوون و ھزر و شيانين خودەفە مولكى خودانى
 خوە بوو، خودانى وى ژى مافەكى رەھايى ھەبوو د ريفەبرن
 و ئاراستەكرن و ب خودانكرنا وييدا، ھەر تىشتى قياپا د كارى

لئ بکەت، هەر ژ کارین گوھنیلێ بگره هەتا دگەھیتە کریارا
 کوشتنی، چ یاسا نەبوون بەرەقانیی ژ کولە ی بکەت. هەر وەسا
 د سیستەمی فیودالیدا ژی، کو قوناغە کا پیشکەفتیتەر ژ یا
 بەری خوہ، مروقی ئازاد د قی قوناغیدا، دەرەبەگە، هەرچەندە
 دەرەبەگ مولکداری یا کولە ی ناکەت و مافی کوشتنا وی نینە،
 هەر وەسا جوتیاری مافی هە ی هەمی فەرمانین دەرەبەگی ب
 جھ نەئینیت، لئ گەوھەری ئازادین د قی قوناغیدا ژی هەر وەک
 یا بەری خوہیە، ژبلی ھندەک گوھورینین قالیکی. چونکو
 دەرەبەگ یی ئازادە وجوتیارین بەرھەمھینەر و ھەژار
 مەملوکین وینە، ب قی چەندی ژی ئەم د کارین بیژین کو
 مروقین ئازاد ھەنە و ئەوین خوارتر ب قی پیدقی یا جفاکیفە
 دگریداینە، هەر وەکو کولە.

لئ دقوناغا سەرمايەداریندا، هەرچەندە پالە ی یان کارکەری
 بەرھەمھینەر ئازادییەکا بەرچاف ھە یە و قی ئازادیی رولی
 خوہ یی گرنگ ھە یە د پیشقەبرنا کاریدا. لئ ئەف ئازادییە ژی
 یا گریدای بەرژوھندی بین سەرمايەدارینیە، ئانکو مروق د
 قی قوناغا پیشکەفتیتەردا ژی، هەرچەندە د ھزر و بوچوون و
 خوارن و قەخوارن و ھەلبژارتنا جھنشینی یا خوہدا ئازادە، لئ
 ب سیستەمی ھە ییقە گریدایە و نەیی ئازادە.....

ئەگەر ئەم ب كوررى ل ئازادى يا (ميرزا/ سەيىد، دەرەبەگ،
 سەرمایەدار) بنیرین، دى بینین كو ئەو ب خوہ ژى نہ دئازادن
 و ب ہندەك فەراتى و پیدى بین جفاکیفہ د گریداینہ و نہشین
 ئازادى يا خوہيا كەسوكى وەك وان بقیٹ دجفاکیدائەنجامدەن.
 ھەر زوو ئەف ئاریشە ژلايى مروقیفہ ھاتە دەسنیشانكرن و
 ھەموو لیگەریانین وى، ھەر ژدەسپىكا ژيانى، د بەردەوام
 بووینە ژبو دەسنیشانكرنا ھەبوونا خوہ و شروڤەكرنا
 كەساتی وەك میناك و ژبو ب دەستفە ئینانا ئازادى يا خوہيا
 كەسوكى. ھەلبەت دیتنا ئاگرى و پەیدا بوونا گشتوكالیی كو
 بوویە ئەگەرئ ئاكنجیبوونى و ئافاكرنى و حسابدارى و
 ھزركرنى د دەوروبەرى و سروشتیدا، فاكترەین گرنگ بوون
 كو ھندەك پرسیارین نوو د مەژبى ویدا بلقن و فیلسوفى
 پەیدا ببیت. ھەبوونا ھەر فەلسەفەكى ل سەر شەنگستى
 گومانى دەیتە ئافاكرن كو گومان د ھەر تشتەكیدا بەیتە كرن و
 تشتین نووتر ئافا بكەت. ئوو ھەر تشتەكى بەرگومانكرى یى
 مەحكومە ب ھەرفاندنى و تشتین نووتر دەیتە شوینی. ب فى
 ئىكى ئەم دكارن بیژین "دەسپىكا ھزركرنى، دەسپىكا
 ھەرفاندنییە". ئوو ھەر ھەرفاندنەكى پیدى ب ئافاھییەكى نوو
 ھەیە كو شونگر بیت و ل جەھى ئافاھیى كەفن بەیتە نژاندن،
 مەرج نینە ئافاھیى نوو كریارەكا سەداسەد جودا بیت ژ یى

بهري خوه، د شياندايه كول سهر بنهما و شهنگستين كهڅن
 نژيارهكې نوو يې جودا بهيته ئافرانندن، لى مهرجه كو نژيارى
 نوو دگهل پيدى يېن جفاكى د سهردهمى نوودا بگونجن و
 خهلك بكارن ب ساناهى سهردهريې دگهل بكن. د قى كرياتا
 ههقركى يا ديرينا ههرفانندن و ئافاكرنيدا، مروڤ دكهڅيته دناف
 بازنهكې ب كوتهكيدا. ئه و بازنى جفاك ل سهر مروڤى
 دسهپينيت و مروڤ ب ئاوايهكې ههلبزاردهيې پيگيرىې پى
 دكهت.

گهلهك كهس وهسا هزر دكهن كو مادهم كرياتا ههلبزاردهييه،
 ئهڅه پاراستنا ئازادى يا كهسوكييه. لى دراستيدا ما دم مروڤ
 نهڅيت ل گورهى حهز و خواستين خوه بڅيت و ههردهم دبن
 ئاكاما نيرينين جفاكېه بيت و مروڤ ب خوه نه رازى بيت ژ
 باوهري و رهفتارين هه يى، ئهڅ چهنده دى كار كهته سهر
 دلينى و هزركرنى ژى. د ئه نجامدا مروڤ دى خوه بهندكرى
 بينيت و ههست ب هه بوونا خوه يا ئازاد ناكهت. ههژى گوته
 كو ئازادى يا كهسوكى ژسه ربه ردايىې جودايه و ب ريزگرنا
 يى بهرامبه رقه كاملان دبیت، ئانكو مينا سارتهر بو دچيت؛
 ئازاديا مروڤى دچوارچوڤى پاراستنا ئازادى يا يى بهرامبه ردا
 ساخه م و كاملانه.

گهلهک نقيسه قان و ويژه قانان ئەف بابەتە ب جدی دناف
 بەرھەمىن خودا بەحسکرییە و ھەر بەرھەمەک جیھانەکە یان
 سەربۆرەکا نوویە مروّف دناف پرسگریکین ویدا دکاریت
 بابەتێ ئازادی یا کەسوکی تیدا فەخوینیت و ل گورەى
 خواندنین ھەمەجۆر ژبو دەقین ھەمەجۆر، سەمتین دیارکری
 بین چەواتییا سەرەدەریکرنی دگەل جفاکی پەیدا دبن.

ژبو خواندنا ئازادی یا کەسوکی دناف بازنەیی ب کوتەکیی
 جفاکیدا، دى ھەولەدەین شانۆگەریا (بازنا ب کوتەکی) یا
 نقيسه را هیژا ھۆدا ئەحمەد صەبری کەینە نمونە ژبو فەکرنا
 ھندەک پرسگریکین ھەقبەند ب ئازادی یا کەسوکیفە.

ئەگەر ئەم شانۆگەری یا (بازنا ب کوتەکی) ژ ھەموو لایانفە
 وەرگرین، گەلەک بوچوونین ئازادی یا کەسوکی و فەلسەفا
 وجۆدی تیدا بەرچاڤ دبن و پەھلەوانی نقيسه ری وەک
 کەسەکا (لا منتمی) رەفتاری دکەت، پشتی ژ ژییاتی تیر دبیت
 و گومان د خوشی یا ژیانیدا بو پەیدا دبیت. ئانکول فیرە
 پەھلەوان ب بەرپاکرنا پرسیارەکی رەفتارا سیزیف دکەت؛
 ئەری ژیانى واتایەک ھەیه کو مروّف بەردەوامی پی بەدت؟
 ئانکو یا فەر و رەوايە ئەگەر کەسەک پرسیار بکەت ژبو چییە
 ژیان؟ ئو بوچی ئەز ھەمە؟

شانوگهري هر ژ حيوارئ ئيكي و هه تا فه مراندنا شه مالكا
سيي هه فركيبه كا دهرووني يا مشتي پرسياره، زقرينه فه يا
په هله وانتيه به رهف خوهيبي خوه و هه ستيپكرنه كه ب هه بوونا
خوه وهكو (خوهيي- زات)، ئوو وهكو (وينه- ميناك) د
هه بوونيدا، سه مايه كه د بازني ئالوزييدا و ژبو ده سنيشانكرنا
چاره نفيسي خوه د دوواني يا كوله تي و ئازاديه كا ره هاييدا،
ئهف ئالوزيه ب هه لبژارتنا ژينا ويثه گريدايه، هه روهك كولن
ولسون دبيژيت: "لا منتمي و ئازادي دپيگه گريداينه، ئاريشا
(لا منتمي) هه ر ئاريشا ئازاديه، چونكو هزركرن د هه ر
(ئهري) يان (نهري) يه كا دوماهييدا، هزركرنه دكوله تي و
ئازاديه كا ره هاييدا...."

ئهگه ر ئه م بزقرينه فه سه ر ته وهري ئازادي يا كه سوكي دئي
ده قيد، دي بينين كو مروف (هه ر مروفه ك بيت) رازه كه و
مشته ژ رازان، له وا هه رده م د ليگه ريانه كا به رده وام دايه ژبو
ديتنه فه يا خوهيبي خوه د چوارچوئي مينايي خوه دا. هه ر
داهيتانها كا ويژه يي يان يا هونه ري فه ريژا خوهيبي مروفييه و
ده ربينه كا راسته قينه يا رازين كه ساتي يا وييه.

مروف مينا كه هنييه كا ئافزه يه و هه رده م ئاف ژئ دزييت، هندی
ژئ فه خوي ته فاف نابيت. ئانكو ئه وا د كووراتييا ناخي مروفيدا

پتره ژ ئەوا هاتییه ئاشکراکرن. ئەفجا داکو مروّف بکاریت
 هەردەم یی بەرھەمەینەر بیت و رازین کورراتیا خوە خویا
 کەت، پیدقی ب ناڤگینەکی هەیه و ئەف ناڤگینەکی ژێ زمانە؛
 مروّف ب زمانی د کاریت بزقزیتەفە ناڤ رازین خوەییی خوە.
 دیسا کۆلن ولسۆن دبێژیت: "زمان ناڤگینەکا سروشتییه ژبۆ
 کو مروّف دەربرینی ژ خوەییی خوە بکەت، ئەفجا هزرا
 فەگەریانی بەرەف خوەیی ناهیتە دی، ئەگەر ب ریکا زمانی
 نەبیت.."

پشتی خوەییی نقیسەری دەیتە سەر دەپی شانۆی دمیناکی
 پەهلەوانەکا کچدا، بریاری ددەت کو سەربۆرا خوە یا مشتێ
 ئازار و نیگەرانی ب جەفەنگی هەلکرنا شەمالکان بۆ بینەران
 فەگەیریت، ئەف روناھییه دبیتە دورھیلەکی بازنەیی و هەروەسا
 هەمبەری راستی یا کوررا پیهەسیانین خوە دبیت، دبێژیت:

- ئەفە ئەز بوومە ۳۰ سال.... من چ کر؟... چەوا روژ چوون؟
 نزانم... چەوا مازن بووم؟ نزانم، یا ژ ئی گرنگتر بوچی ئەز
 بووم؟

هەلبەت دقیت نەهیتە ژبیرکرن کو هۆکاری گرنگی بوویە
 ئەگەری ئی بریاری جەژنا بوونییە (بوونا وئ).

په‌یفا (بوون) د بڼه‌کوکا خوه‌دا پالده‌ره‌کې به‌یزه‌ کو هزر تیدا
 به‌یته‌ کرن، ئو ژ ناف گیله‌شو‌کا فی جفاکی بزقریته‌فه‌ خوه‌یی
 خوه‌ و ب په‌یفا (بوچی) ئارامی و راحه‌تی یا خوه‌ تیک بده‌ت،
 چونکو "هزرکرن یا ب نیگه‌رانی و ئالوزیغه‌ گریدایه‌". هه‌رده‌می
 مروقی هزر دئاییندی خوه‌دا کر و پرسیارا (بوچی) خوه‌ ل
 سه‌ری مروقی دا، دی ژ به‌ه‌شتا دیرین ده‌رکه‌فیت و دی
 هه‌مبه‌ری ئاریشین دنی بیت.

ل قیره‌ نفیسه‌ری دقیت ئاریشا ئازادی یا که‌سوکی خویا که‌ت
 و د هه‌مان ده‌ما ژی چاره‌سه‌ر که‌ت، ئو بگه‌ته‌ راستی یا
 ژینی، ئایا یا ته‌حله‌ یان شرینه‌؟ دیسا هه‌فرکی یا بازنی جفاکی
 وه‌ک دوره‌یلن ژیانای و راستی یا دروست ل گوره‌ی هزرا
 وی، ئەوا دناخی ویدا هه‌یی خویا دبیت. ده‌سپیکا فه‌کرنا
 ده‌رگه‌هی هه‌ر راستییه‌کی پرسیاره‌ و پاشی لینگه‌ریانه‌ ل سه‌ر
 دوو ئاستان:

۱ - ئاستی جفاکی ئەوی هه‌قبه‌ند ب بابه‌تی دوره‌یلنه‌.

۲ - ئاستی خوه‌یی ئەوی هه‌قبه‌ند ب راستی یا خوه‌یی
 مروقیغه‌.

لهوا ئه م د كارين بيژين كو ئازادى يا كه سوكى ژى يا ريژه بيه
و مروّف ل سهر سى ئاستان بى پيقه گرئدايه:

۱- **ئاستى كهونى:** مروّف بى دناف فى كهونى هه بيدا دژيت و
گه شه دكه ت، ئانكو مروّف پشكه كه ژ فى كهونى و بى ئيرادا
خوه ب فى كهونيقه گرئدايه.

۲- **ئاستى هه لپژارتنا ره گه زى:** مروّف نه كاريت ره گه زى خوه
ب هه لپژريت كا نيره يان مييه، ههروه سا بوونا مروّفى ب
خوه ژى نه ب هه لپژارتنا مروّفقيه.

۳- **ئاستى ديروكى:** ره هين مروّفى ب كوورى دناف ديروكيدا
داهيلاينه و بى دناف جفاكه كيدا دژيت كو ل سهر وى فه ره
دگه ل جفاكى ب گونجيت، دكو بكاريت كريارا ژيانى ب
به رده وامى ب ريئه ببه ت.

ئهف زنجيرين ئازادى يا مروّفى گرى دهن، مروّف بى ئيرادا
خوه بى كه فتييه دبازنه كا ب كوته كيدا و هه مى هه ولا وى ژبو
هندييه كو خوه ژى قورتالكه ت، لى چونكو ئهف هه وله يا ب
زه حمه ته و دوور نينه كو يا (مستحيل) بيت، لهوا په نا برييه
به ر ئه زمانى و هونه رى و داهيتانا هونه رى، ئو ب ئاواين
جه فه نگان ده رب رينى ژ هزرا خوه دكه ت.

پشتی فی پیشگوئتا خهست ژ ههولا پههلهوانا شانوگهريی بۆ خویاکرنا بابهتی ئالۆزیی، سه ربۆرا ژيانا خوه یا پر کوسپ و ئالۆزی ددهته خویاکرن، ئەف سه ربۆره ژى پشکهکه ژ سه ربۆرا وهرازا مروقانیی و ب قوناعین سروشتی بین وهرازا مروقیفه ههقهبنده. دا هیفکهینی چهوا سه ربۆرا ژيانا پههلهوانی خودیکا سه ربۆرا مروقانیی هه مینییه.

۱. ناخفتن دگهل شه مالکا ئیگی:

"من دگوت .. ئەز یا بو خوه دژیم و هه می تشتا دئ ب که یفا خوه کهم. به لئ من خوه دیت ئەز بۆ خه لکه کی دژيام و من نه دزانی ئەز چ دکه م. ئوو که تمه دبازنه کیدا..."

د فی حیواریدا، پههلهوان وهسا ددهته خویاکرن کو سه میانه کی باوه رپیکری بی ژ دهست چووی، ئیدی پیقه گریدانا وی یا سروشتی ب جفاکیفه یا لاواز بووی و وهک کاردانه وهیا فی لاوازیی پیقه گریدانا وی ب جهقهنگی به رزه بوویفه ب هیزتر لی دهیت. ئەف ئالۆزی یا کار و کاردانه وهیا سروشتی، یا بوویه ئەگه ری گریدانی و به رزه بوونی، به رزه بوونا مروقی دقوناعا دهسپیکا لاهوتییدا ببوو ئەگه ری ب هیزبوونا پیقه گریدانی ب گه وهه ری تشتانقه. د فی قوناعیدا مروقی وهسا هزر دکر کو ئەو بۆ خوه بیی خوه ناژیت و هه موو بۆیه ژ ئەگه ری هیزین

سروشستینه و ئەف هیژین سروشتبەر سەدەمەن مان و نەمانا
 وینە. ب واتایەکا دی مروۆفی نەدزانی چ دکەت و ل کیفەیه و
 بەرەف کیفە دچیت، ئەف قۆناغە ب قۆناغا زارۆکینی دەیتە ل
 قەلەمدان، ئەفجا ئەم د کارین بیژین ل گورە ی ژیی پەهلەوانی
 کو (۳۰) سالن، ئەفە قۆناغا دەه سالین ئیکتیە ژ ژیی وی، ئانکو
 قۆناغا زارۆکینی یا وییە.

۲. ناخفتن دگەل شەمالکا دووی:

"ب هەمی شیانیخو خوە من حەز دکر ژ وی بازنی دەرکەفم...
 ب فەرم و ل چ جها نە دادەم... یان ببمە کو یقییەک و ل چ لوتکا
 نە راوەستم.. بۆ چ؟ من نەدزانی... ئوو بۆ کی؟ دیسان من
 نەدزانی..."

ل قیترە پەهلەوان بۆ مە خویا دکەت کو هەموو هەولا وی
 لیگەریانەکا بەردەوامە ل شونگرەکی، داکو ژ فی بازنی گرتی
 قورتال ببیت و جارەکا دی ب ریکا باوەری ب خوە هاتنی و
 ئافاکرنا کەسایەتیەکا خوەسەر ژیاننی دەست پێ بکەت. لی
 پەهلەوان یا ب خوەفە بەرزەبووی، ئەفجا هەر هەولەکا بەدەت
 ژبۆ دیتنەفنییە. ئەو یا د جفاکەکی گرتیدا دژیت و ژ دەرڤە ی
 چوارچوۆی بازنی خوە (ئەو بازنی ب کوتەکی ل دورماندۆر
 هاتییە چیکرن) چ تشتین دی نە دیتنە و نەکاریت ببینیت.

چونکو هر دیتنه کا نوو، دهرئه نجامی کومه کا پیزانینین
چه نداتینه دناف ناخی مروؤفیدا و چ پیزانین ژ بوشایی ناهین،
لهوا دیتنا وی ژی هر وهک یا پیشی بوو، ژبلی گوهارتنه کا
سئک ددهمیدا.

– هر کی بیت، دی ئه و ژی ئیک بیت ژ ئه فی خه لکی... ل وی
گافی دیسان من بو خوه چ نه کر...

هه ولا وی یا قورتالبوونی ژ لایب بونیانگه ریقه، هه وله کا گرنگه
ژبو دیتنه فه یا که ساتی یا خوه، لی د فی قوناغیدا هیژین
سروشترپین زارو کینی دناف میناکین رویتدا (مجرد) هه مبیژ
کرینه و ب ئاوایه کئ ره های هیف دکه ته بویره ان (راستی/
چه وتی، شهر/ خیر، هه بوون/ نه بوون... هتد). دیسا نه کارییه
تشته کی بکه ت. ئه ف قوناغا میتافیزیکی، قوناغا دووی یا وهرارا
مروؤفانییه کول شوینا هه فه ندی یا خوه دگه ل سروشتی
مروؤفی، میناکین رویت پهیدا کرینه و هزر د گه وه ری فان
میناکاندا کرییه کو هیژین ره هایینه. چونکو ئه ف کریاره
ئاشوپیییه، زه حمه ته بیته جهی باوهری، لهوا زانایان ئه ف
قوناغه ب قوناغا سنیلاتی ل قه له مدایه و ژ حیواری بو مه
خویا دبیت کو ئه ف قوناغه ۱۰ سالین دوینه ژ ژین په هله وانئ،
ئه فه ژی ژین سنیلاتییه د ژیانا هر که سه کیدا.

۳ . ناخفتن دگهل شه مالکا سیی:

- داکو ئەز ژ بازنئی قورتال بيم. هندهکا خوه به رههف کر هاری من بکهن...

د قی حیواریدا خویا دبیت کو په هله وانئ دقیت بزقریتته فه و سه ره ده یی دگهل جفاکی و راستی بین ریژه یی بکهت، د هه ردوو حیوارین بۆریدا هه بوون و نه بوون د حیواریدا یا خویا بوو، لی د قی قوناغیدا هاریکاری یا هنده کین دی بۆ وئ، هه بوونا وئ یا ریژه یی دناف جفاکیدا خویا دکهت، لی چونکو ئەو یا ل تشته کئ به رزه و ئایینده یی دگه رییت، ئەوین هاریکاری یا وئ دکهن، پشکه کن ژ جفاکی وئ. د کووراتی یا ناخی خوه دا باوه ری پئ نینه، له وا دبیزیت:

- به لی هه ی ژارینو... به ری ئەو دهستی من بگرن.... بازنه ی راکیشانه خوول دۆر ژایانا من زفراندن....

ل قیره، دۆزا وئ مه زنتر لی دهیت، ل شوینا لیگه ریان ل به ردهوام ل که سایه تی یا خوه ب تنئ، نهۆ ل خوه و خه لکی ژی دگه رییت، داکو وان ژی دگهل خوه قورتالکته. ئەفه ژی خالا ژ دهستدانا ئازادی یا که سوکی یا ره هاییه و زقرینه فه یه به رهف ژیانئ دناف جفاکیدا. کامو دبیزیت: "ئەز دئ چهوا شیم

ڦڻ جبهانا پر هيز پشتگوه هاقيم؟....". گرنگيدان ب جفاكي
 دهروبوهر، دانپيدانه ب نازادي يا ريژهيي و زفرينه بهرهف
 سهردهريکرنی دگل جفاکی. د ڦڻ قوناغيدا ژی هر قورتال
 نه بوويه، چونکو دهست ژ نازادي يا خوديا رههائي بهرنادهت
 ههرچهنده نهگه رلاواز ژی بييت، لی چونکو ئەف قوناغه يا
 پينگههشتن و تيگههشتنا زانستيه، لهوا هر دمينته دناف
 ئالوزی يا خودا، ههرچهنده يا شيای ژ هزرين زاروکيني و
 سنيلاتی دهر باز بيته قوناغهکا دی يا پيشکهفتير، کو قوناغا
 راستي بين ريژهيي و پرسيارين زانستی و هزرکرنیه د
 پاشهروژيدا، ئەفه ژی قوناغا ۱۰ سالين سيپيه ژ ږي وي،
 ئانکو د ږي ۲۰ - ۳۰ ساليدياه.

ئەنجامی ڦڻ ئالوزی و ههفرکی يا وي يا بهردهوام، هر
 ژبونو وي يا بن دهستی وي، ههتا گههشتيه سيه سالان،
 زفرينهفهيه بو ناف جفاکی و گريدانا نازادي يا خوهيه،
 ههرچهنده وي باوهری ب نازادي يا گريدای نينه، لی ژبو
 بهردهواميا ږيني و سهردهريکرنی دگل جفاکی نهچاره کو
 خوه گريدهت.

- ژبهړكو دا ئەز ئەوان و خوه ژ بازنې قورتال بكه، ئەز
زفريم و من ژيانا خوه تهرخاني هه زكرنا خهلكي كرهقه و ههر
من دادا ل سهر وي جهه وان قياي...

ل قيره ژي، ل شوينا خهباتا وي يا بهردهوام ژبو قورتالكرنا
خوه ژ گريداني و ديتنهقهيا كهساتي يا خوه يا خوهسهر، نهو
يا ههولدهت كو ب هيزا جفاكي و ب بيروباوهرين جفاكي،
ئهو وي باوهري پي نه، جفاكي قورتالكهت و نازادي يا كومي
ب دهستقه بينيت ژبو دهسنيشانكرنا كهساتي يا جفاكي ههمي،
كو ئو ژي پشهكه كه ژ في جفاكي و نازادي يا جفاكي ژي د
ئهنجامدا نازادي يا وييه. لي ئەف گوهورينا بابهتيا دژيانا ويدا
رووداي، زفرينهقهيه بهرهف دورهيلی، ئانكو يا ههولداي
ههزين جفاك و دورهيلی خوه ل سهر راستي يا ناخي خوه
ئاليسهنگ كهت. ههر بو في چهندي ژي كامو ديژيت: "ئەز
نهكارم بي كهيفخوش بم، ئەگەر دگهل جفاكي ههمي نه بم .."
ئەف ههفركي يا دهرووني و ئاليسهنگبوونا هزرين وي،
دهرگههي ئالوزيهكا دي يا گرچنه. لي پهلهواني ب زيرهكانه
شيايه خوه ژ في ئالوزين قورتالكهت و ئاراميهكا بهروهخت
بو خوه پهيدا كهت.

- هه‌یلا ژارا هه‌قالینوو.. هویڼ ژى وهكى منن، هه‌ر ئيك بۆ یی
دى دژیت....

ئها ل ڤیره کاره‌ساتی چ بهایی خوه نامینیت، چونکو کاره‌سات
ب هه‌می نه‌خۆشی یین خوه‌یین له‌شی و ده‌روونیڤه که‌هی
دبیت و هه‌موو که‌س وه‌کو ئیک لی ده‌ین، هه‌روه‌سا دگه‌ل بی
بهایی یا کاره‌ساتا گریډانا ئازادی، ئارمانجا ب ده‌ستڤه‌ینانا
ئازادیا که‌سوکی یا ره‌هایی ژى کز دبیت و دبیته پشکه‌ک ژ
ئارمانجین جفاکی هه‌می و هه‌ر تشته‌کی ب کۆم بیت بهایی
وی کیمتره و باندۆرا وی ژى ل سه‌ر که‌سانین تاک سفکتره.

ئوو هوسا ده‌می جفاک نه‌ یی ئازاد بیت، که‌سی تاک ژى یی
ئازاد نابیت، چونکو پیدڤی یا پینڤه‌گریډانا که‌سی ب جفاکیڤه
گرنگیه‌کا به‌رچاڤ هه‌یه د ئافاکرنا که‌ساتی یا وی یا جفاکیدا.
لی فه‌ره نه‌هیته ژبیرکرن کو ئه‌ڤ هه‌ڤکیشه دوو جه‌مه‌سه‌رییه.
کا چه‌وا ئازادی یا که‌سی ب جفاکیڤه گریډایه، هه‌روه‌سا
ئازادی یا جفاکی ژى ب داھینان و هه‌لسه‌نگاندنا که‌سیڤه
هه‌ڤه‌نده.

جیهانیوون

(۱)

جیهانیوون Globalization ژ په یفا ټینګیزی Global هاتییه، ټانکو گشتیکرنا تشتی و فره هرکنا بازنه یی وی، کو هه می تشتان فه گریت. هه روه سا د زمانی فره نسیدا Mondialization ژ په یفا Mondial هاتییه، راما نا وی ژ یوه ری جیهانیکرنییه، له وا د کارین بیژین جیهانیوون (العولمه): خرغه کرن و گوگردنا جیهانییه د سه نته کا پیشکه فتی یا دیارکریدا. هه رچه نده ره ه و ریشالین ټانکویا فی ئیدییه می دکه فنن، دگه ل ئیدیولوژی یا ټولداری و کومونی په یدا بوویه، لی وهک ئیدییه مهک نوو دناف رهوشه نبیری یا فی چه رخیدا، پشتی پیشکه فتنا پیرینه یین گه هاندن سهره لدایه و وه رار کرییه، نه مازه دنافگینین شوره شا گه هاندن و راگه هاندنیدا، چ د که نالین سه تلایتا جیهانیدا بیت یان ژی ژ تورین ټه نترنییتی هاتییه به رچا فکرن، کو ب ټاوایه کی سانا هی، هه می پیزانین دنافه را هه می جفاک و شه هرستانییاندا بهینه ټالوگورکرن.

ژبر هندیه گهلهک ژ نفیسه قان و رهوشه نیبران دبیزن
 شوره شا پیزانینان. لی ب شیوهیه کی گشتی، ئەف تیرمه ب
 مه بهستی سهردهری یا دناقبه را گهل و دهولت و جفاکین
 گویا زه مینیدا هاتییه دناف قادا رهوشه نیبرییدا؛ نه تنی د
 واره کیدا، لی د هه می وارین ژیانیدا. شیانا گروپه کی یان
 جفاکه کی دشه هرستانییه کا دیارکریدا ژبو سهردهری کرنی
 دگهل به رفره هترین بیافی عهردی و مه زنترین جفاکین دونیایی
 ب فاکته رین هیزا ئابوری و هه بوونا پیزانینن نوی و
 راگه هاندنیقه هه قبه نده.

لی چونکو هه می جفاک د به رهه م و ئەله مینتین هیژیدا نه
 وه کهه فن، ئەفجا دوور نینه هندهک جفاک ب هیزا خوه یا
 ئابوری و ئەپستمی ل سهر هندهک جفاکین دی زال ببن و
 باندورا جفاکی زال، دی ب ئاشکه رای لی سهر جفاکی بیهیز
 دیار بیت. ژبر فی چه ندیه ئەو جفاکین دژی جیهانیوونی هزر
 دکهن کو ئەف کریاره پیلانه کا ئیمپریالییه، مه ره ما وی
 بنده سترکنا وه لاتین هه ژاره، یان ژی سه پاندنا هزر و شیوازی
 ژیانه کا دیارکرییه ل سهر هه می جفاکان بیی حه زا خه لکی.

فی ئیدیومی نوو، کو مه ره م پین نه هیلانا سینور و په رجانین
 ئالوگورکرن پیزانین و هزر و بازارانه دناقبه را هه می خه لکی

جيهانا بهر فرهدا، داکو جيهان ببيته بازاره کي فه کري ژبو
همه می خه لکی و ل همه مبه ر همه می خه لکی، کریاره کا که فئا
دیرینه و ره هوریشالین وئ قه دگه رنه فه سه رده مین
کولونیالیزما ده سپیکي، لی نهؤ یا که فنتیه د قوناغین داویندا.

بابه تی جیهانیبوونی، پشتی گوتارین قه کوله ری یابانی
فره نسيس فوکویامای و قه کوله ری ئەمریکی ساموئیل ب.
هنتنگتون دهر باره ی دوماهییا دیرۆکی و هه فڤکی یا
شه هرستانییان به لاقبووین، جیهانیبوون ب شیوه یه کی
به رچاقتر که فته دناف قادا هزرمند و بسپورین ئابوری و
رامیاری و ره وشه نبیریدا. فوکویامای دا خویاکرن کو ئیدی
ئیدیولوژی یا کیفه رات و قوربانیدانی ژپنخه مه ت رزگار بوونی
نا مینیت، لی ل جهی وئ دئ سه رده ری یا ئابوری و ب
ده سفه ئینانا خه ونین ئیستیها لکی بیت. ئەف دهمه دهمی پاش
دیرۆکییه، دهمی نه بوونا فه لسه فه و هونه رانه، دهمی
مژوولبوونا خه لکییه ب سه روبه رکنا موزه خانا دیرۆکا
مروقاییی و دوور نینه ژی ئەف دهمه ببيته دهمی بیزاری و
ته نگه زاری، چونکو مروؤف ل همه مبه ر قی چاخ و چاره نقیسی
ره ش، ب به رده وامی دئ ب ژیارا خوه فه مژوول بیت. وه سا
دیاره کو فوکویاما یی دوماهییا هه فڤکییا دیرین رادگه هینیت و
پشتی هه فڤکیی، فه ره مروؤف به ره مین ژیا نا خوه ب

ههلسهنگينيت. ئەف ههلسهنگاندنه ژى ب سەروبەرکرنه ههيبى
مروڤايى و دىروڤکيفه ههقبه‌نده.

مادهم هه‌مى هه‌ڤرکى و خه‌باتين مروڤى ژبو زالوون و ب
دهسقه‌ئينا نا دهسکه‌فتانه، دهسکه‌فتى هه‌ره گرنگى قى چاخى
دى باشتريکرنه ره‌وشا ئابورى بيت، ره‌وشا ئابورى ژى ب
دئىگه‌هشتنى و سه‌رده‌ريکرنى دى گه‌شتر ليهيت. د دوفدا
هنتنگتون دده‌ته خوياکرن کو ژيده‌رى سه‌ره‌کى هه‌ڤرکى د
جيهانا نوو دا، نه ژبه‌ر سه‌ده‌مين ئيديولوژى و ئابوريبه، لى
ره‌وشه‌نبيرى بين جوداجودا و جفاکين هه‌مه‌ره‌نگ د بيروباوه
و کلتوراندا دى بنه ئەگه‌رى هه‌ڤرکى و هه‌ڤرکى دى يا
به‌رده‌وام بيت، لى ب شيواز و نافه‌روکه‌کا دى يا نوو. ئوو
چونکو هه‌ڤرکى دى دناقبه‌را هه‌لويسين راميارى و بازارا
جيهانى و ده‌وله‌تين ده‌وله‌م‌ند و کومه‌لين شه‌هرستانيدا بيت،
دوور نينه ده‌وله‌تا نه‌ته‌وه‌بى روڤى خوه يى گرنگ نه‌مينيت و
پيڤاژويا هه‌ڤرکى بين جيهانى دى که‌ڤنه دقوناغه‌کا نوودا.

هه‌ر دواى هه‌ڤرکيدا، ڤه‌کوله‌رى فره‌نسى روچى گارودى
دده‌ته خوياکرن کو ب تنى هه‌ڤه‌يڤينه دناقبه‌را شه‌هرستانى
بين جوداجودا دا ژيانه‌کا خوڤ و پروژه‌کى هيفيدار بو ئاشتى
يا جيهانى په‌يدا دکه‌ت. ئانکو هه‌مى پيکفه پاشه‌روژا هه‌ميا

بدانن. وهلاتين هه ژار و بين دهوله مهنه ب وهكهه في مفاين ژ
به ره مهينانا مروفايي وهرگرن.

لي پرسيار ل فيره ئه وه، ئه ري زلهيزين ئابوري بين جيهاني و
كومپانيا بين فره لايه نين نه گرئدای ب چ لايه نانقه، دي
هه فپه يقينا شه هرستانيان قه بوولكه ن يان دي هه ولده ن گه ل و
نه ته وين هه ژار و بنده ست دنا ف كلتوري خوه ي ب هيزدا
به رزه كه ن؟ ئه فپه پرسگريكا سه ره كي يا جيهاني بووني.

ئه ري جيهاني بوون دي شيت چيكر و وهرگران دانته د
ئاسته كي وهكهه قدا؟ ئه ري يا ره وايه كاركر و نه كاركر
وهكهه ف بن؟ هه لبه ت چ كلتور و چ ئاين زي ب شيوه يه كي
ره هايي في چه ندي قه بوول ناكه ن. ئه گه ر وه سايه پا ترس ژ
چييه؟

(۲)

خرقه كرنا جفاكان د كابينه كا شه هرستاني يا پيشكه فتيديا و
هه مي جيهان پيكفه مفاي ژ پيشكه فتنه ته كنه لوژي و ناكگينين
ره وشه نبيري ببينن، پيكفه ژيان و ريزگرتنا هزرا به رامبه ر،
به رپابوونا ئازادي و فه گوهاستنا جيهاني ژ قوناغا
شه هرستاني بين جودا جودا بو قوناغا گونده كي جيهاني

ئىكگرتى، بەرى ھەر تىشتەكى كارەكى مروقايسى پايە بەرزە و
 پرۆژەكى ئايندەيىيى دەرەخشانە. لى قى ھاو كىشى جەوسەرەك
 دى ھەيە، ئەو ژى ھندەك قەكولەر وەسا ھزر دكەن كو
 ئارمانجىن قەشارتى يىن بەرژەو ھندىيەكا تايبەت و ئىك لايەنى
 دىن قى پرۆژەي قە ھەيە. ئانكو پرۆژى جىھانىيونى ھەولدانەكە
 ژبۇ سەر كوتكرنا ھەمى جفاكىن جىھانى دىن ئىك چادرا
 مەزئقە، ھەولدانەكە ژبۇ ب رىقە برنا جىھانى ھەمى ب ھەمى
 رەنگ و بوچوونىن خوە يىن ھەمەرەنگقە ل سەر ھىلەكا
 دياركرى و دانانا بەرنامەكى سىستەمكرى ئىك لايەننىيە ژبۇ
 ھەمى بۇيەر و كلتوران، ھەلبەت ئەقە ژى دى كار كەتە سەر
 شىوازى ھزركرن و ئارامى يا خەلكى ھەقگونجاي دگەل
 جفاكى.

ھەر وەكو مە دايە خوياكرن كو ھەولدان ئىكگرتنا جىھانى
 خەونەكا كەقنە و ب كەقناتى يا دىرۆكىقە گریدايە. قەكولەرىن
 دژى قى ھەوئ، ددەنە خوياكرن كو ددەمىن بەرىدا ھىز د
 سەرمایەدارى و چەكيدا بوو، ئەقجا ب سەدان ھەولین
 لیگەریانا بازاران ژبۇ خەرچكرنا شتۆمەكىن نىشتمانى و
 بەرفرەھكرنا بىياقى دەستەھلاتدارىيى و بەلاقكرنا ھزر و
 بوچوونىن ئىدیولوژى يىن نوو دناف جفاكىن داگىركرىدا ھاتنە
 كرن، ئەف ھەولە ژى ژپىخەمەتى ئىكگرتنا جىھانى و ب

ریڤه برنا وئ ل سهر هیله کا ئیک لایه نی بوو. خهونا دیرین ئه و
 بوو کو ئیمپراتوری بین روژ لی ئاڤا نه بیت بهینه دامه زراندن،
 خو ئه گهر ل سهر حسینیا ته په سه رکنا وه لاتین داگیرکه ر بیت
 ژی. وهک کاردانه وه یا بهرگری، ب هزاران ژ خه لکی
 وه لاتپاریز و خه باتکار گیانی خوه ژ ده ستدایه و بووینه
 قوربانی بین وه لاتین داگیرکری و خه ونین داگیرکه ران. لی نه و
 پیرینه بین گه هاندنی و راگه هاندنا ره وشه نبیری و پیشکه فتنا
 زانست و ته کنه لوژیایی، مینا که کی دی یی داگیرکرنییه د
 کومپانی بین فره لایه ندا، بکار ئینانا فان پیرینه بین کاریگر،
 مه رهم ژی ده ست بسه رداگرتنا ئابوری یا گه لانه، ب تایبه تی
 گهلین پاشکه فتی و لاواز. چونکو هه قبه ندی وه که هف نابیت د
 ناقبه را کومپانیا سه رمایه دار و خه لکی کارکه ر و
 به ره مه مخوردا، به لکو هه قبه ندی دی ب شیوازی هیزار دگهل
 لاوازی، زهنگین دگهل هه ژاری، مه زن وهک (کوئخه) دگهل
 دیقه لانکی بیت. ئوو ب قئ چه ندی، خودانین فان بوچوونان
 دگه هنه وئ باوه ریی کو جیهانییوون ده وولقوتانه که ژبو
 پاراستنا بهر ژه وه ندی بین ئابوری بین تایبه ت و ئه قه ژی دی
 بیته ئه گهری نه مانا هه قسه نگی یا ده ولی و ئالیسه نگبونا
 لایه نه کی ل سهر حسیتب و بهر ژه وه ندی یا لایه نه کی دی.
 پرسیار ئه وه: ئه ری فان جوړه بوچوونان پروژیه کی دی یی

شونگر فی ههیه؟ پرۆژەک بیت ب ته قافی ل شونا فی پیلانی
بهیته دانان و خەلک بکاریت مفای ژئی وەرگریت و ژ پیقاژویا
پیشکەفتنی نه هیته بی بهرکرن، یان ژئی ب کیمی پاشقه
نەمینیت و ل سەر چنیکین وەراری نه ژیت.

ل گورە ی پیزانینین من، ههتا نهۆ چ پرۆژین ژ فی شیوازی، ژ
چ لایەنین دژی جیهانیبوونی دەر نه کهفتینه و چ تیورین
شونگری نه هاتینه دانان.

جیهانیبوون، هەر ژ که قندا و ههتا نهۆ ژئی وەکو گرنگترین
فاکتەری پیشقه چوونی دهیته هژمارتن، چونکو ئالۆگورکرنا
هزران و بهرهمان ب هه می چقین خوه یین هه مه رهنگفه
نه بایه، نهۆ ئەف پیشقه چوونا د هه می وارین ژیانیدا قهومی و
هه می قولاچکین جیهانی قهگرتی نه دبوو. لی دسەر فی چهندی
را ژئی، هندەک جفاک هه نه ب چاڤی گومان و دوژمنکاری ل
جیهانیبوونی دینرن، نه مازە ئەو جفاکین خوه دی کلتۆرەک
دیرین یان ئەو دهسته لاتین دهسته لاتا خوه ژ هه بوونا کلتۆری
که فن وەردگرن. ب هزرا من، ئەو کلتۆرین ژ هه مییا پیتر ئەف
کریاره ئیخستیه دبن نیرینین هه لسه نگاندنیهی و گومانکیفه
کلتۆری عه ره بی و فره نسینه کو خوه دی کلتۆرەک دهوله مندن

د دیروکا مروځاییدا، زیدهباری وان جفاکین څه‌دهر و دائیخستی
کو نه‌ویرن سه‌رده‌ریی دگه‌ل نووکرن و گوهورینی بکه‌ن.

ئه‌څجا د پرانی یا کلتورین جیهانیدا، ئه‌وین ب چافه‌کئ گومانکی
سه‌ح دکه‌نه جیهانیبوونی، ب هزرا مه، سئ گروپین جوداجودا
ژئ په‌یدا بوونه و هر گروپه‌ک ب ئاوايه‌کی گوتارا خوه یا
سه‌رده‌ریکرنی دده‌ته خویاکرن، هه‌رسی گروپ ژئ ئه‌څین ل
خوارینه:

۱- لایه‌نی خوه څه‌ده‌رکرنی و زفرینی بو که‌څناتیی، ئه‌څ هزره
ژئ ل سه‌ر خوه پیڅه‌گریدانه‌کا کووره‌یانه ب هر تشته‌کی
که‌څن و خومالیڅه رادوه‌ستیت، خو ئه‌گه‌ر بی چه‌وت بیت ژئ،
ئه‌څ لایه‌نه زیده‌باری قایلیبوونی ب تشتی هه‌یی و ترسیان ژ
گوهورینی، زه‌نگلا پاشکه‌فتنی و ل پشت خوه زفرینی دمه‌ژیی
جفاکیدا لی‌دده‌ت.

۲- لایه‌نی ته‌وفیقی، کو راوه‌ستانه‌کا هه‌څسه‌نگانه‌یه دناڅبه‌را
خوه‌گریدانا ب هنده‌ک تشتین که‌څنه و د هه‌مان دهمدا ژئ
هه‌ولده‌ن مفای ژ هنده‌ک تشتین نوو وه‌رگرن. لی ئه‌څ
بوچوونه مه‌ژیی جفاکی دچوارچووڅی ئالوزی و دوودلییدا
گری‌دده‌ت، چونکو مروځ دی که‌څیته د هنده‌ک دووانی بین
هه‌څته‌ریب و هه‌څدژدا، وه‌ک دوودلی یا دناڅبه‌را ره‌سه‌ناتی و

نووکرنیدا، چاڦلیکرن و گوهورینیدا، د ناقبه را که فن و نوویاتینیدا و ههروهسا دوودلی یا دناقبه را دهسته لاتا که سی و دهسته لاتا کومیدا. ل داوین ژی ئەف دوودلییه دئ بیه چاره نفیسی ههیی و دئ مه ژیی خه لکی ب ئالوزیقه گریدهت، چونکو ئەگه ر مروقی ته و فیقی بکاریت مفای ژ فاکته ری ته کنولوژی وەرگریت، نه شیت ب هه مان قه باره مفای ژ فاکته رین جفاکی و ئیدیولوژی بین نوی و بیانی وەرگریت، چونکو دئ هه ر تامه زرووی چاڦلیکرنی و مه رجه عیه تی بیت و دئ که فیه د گیزه فانکه کا کوژه کدا. ئەف گیزه فانکه ژی، دئ ری ل پیشقه چوون و وەرارا جفاکی گریت و دئه نجامدا جفاک دئ مینته دناف په نجین که فنانی و پاشقه مانیدا.

۳- لایه نی ئازادی یا هزرکرنی و دهربرینی، کو لایه نی فه کرنا مه ژیه ل سه ر فه ریژا شه هرستانی بین جیهانی و وفا وەرگرتن ژ پیزانینن دهینه پیشکیشکرن ده می وارین ژیانیدا. چونکو چ ئافراندن ژ بوشایی ناهین و ل سه ر بوشایی ناهینه ئافاکرن، ئو هه می پیزانینن جو ری ژ کومکرنا چه ندایه تیا پیزانینان په یدا دبیت، ئەجا پیدقییه مروقی ژیر و هشیار سه ره ده رییه کا فه کری دگه ل کارتیکرنا ژده رفه بکه ت و ژنافدا یی کاریگه ر بیت. ئو ئەف کاریگه ری یا ژنافدا، دئ بیه ده رگه هی کاریگه ری یا ژده رفه ژی. بیگومانه کو لایه نی سین

ریکا پیشکهفتن و وهرارییه. خوونوگون و پیشکهفتن ب ریکا
 وهرگرتن پیزانینن ههمهجوړ ژ شورهشا نوو یا پیزانینان
 دهیته کرن، نهمازه ژبو وان گهلین کلتوری وان یی خوهسه
 دناف شههرستانی بین بیانیدا هاتییه بوهراندن و تشتی وان
 یی خو مالی ب کلتورین بیانیه گریدای بیت، وهکو کلتوری
 گهلی کورد کو ب کلتوری تورکی و فارسی و عهره بیقه
 گریدایه.

(۳)

بیگومانه کو پیرینه بین نوو بین بهره مهینانی، هه قبهندی بین
 نوو پهیدا دکن. دیسا سه رده ریکرنا دگهل هر نالاف و
 تشته کی نووتر بهیته کرن، دابونه ریت و بوچوون و باوهری
 بین نووتر دگهل خوه پهیدا دکته. مروف ژی دناکینا فان
 هه قبهندیاندا دکارت سه رده ریی دگهل ژیان و جفاکین نوو
 بکته کو دبنه رهدا ژ تاقه تا وی یا سروشتی مهزنترن.

ئه قجا ئه ف مروقی هوسا، دی ژ قه باری خوه دهرکه فیت و دی
 که فته دناف قه باره کی ژ خوه مهزنتردا. دگهل وهختی و دگهل
 سه رده ریکرنه کا به رده و امدا، گوهورین پهیدا دبیت و هر
 گوهورینه کا دوهختیدا (دهم) بهیته کرن ل سه ر ئاستی جفاکی
 ههمی (کومی) دهیته کرن و جفاک وهک یه که یه کا پیکفه

گریدایی نه شیت پاشفه بزفریت، نه وهکو کهسهکی تاکه کو دکاریت خوه بگوهوریت و دهه مان دهمدا ژی دکاریت پاشفه بزفریت. گوهورینا ل سهر ئاستی کهسی یان جهی د شیاندایه توشی پاشفه زفرینی ببیت و کهس وهکو تاک فهگهریته فه دؤخی جارن (توبه کرن).

گوهرینا جفاکی وهک یه که یه که یه کا پیکفه گریدایا ته قاف (ل سهر ئاستی کومی - ده می) ب ساناهیتره ژ گوهورینین ته خه کا بژاره، چونکو راهاتن دگهل دابونه ریتین نوو دناف کومیدا جهگیرتر و ساناهیتره و خه لک زووتر قه بیل دکهت و خوه دگهل دگونجینیت. مه خسه دا مه ل فیره ئه وه، کو جفاک هه می پیکفه ب هه موو پاشکویین خوه فه (هیز و هه قبه ندی و ریک و ئارمانج و خه رجکرنا به ره می) مفای ژ نافگینین راگه هاندنا جیهانی وهرگریت، داکو جفاک هه می پیکفه بهیته فه گوهاستن ژ قوناغه کا دیارگری بو قوناغه کا دی یا پیشکه فتیتر.

ئه قجا چما ترس ژ جیهانیوونی؟ ئه ری هیرش و ب سهر داکرتنه کا ره وشه نبیرییه؟ ئه گهر وه بیت ژی ما مه چ هه یه ژ دست مه بجیت؟ ئه م وهکو کورد چه وا سهره ده ریی دگهل جیهانیوونی بکهین؟

ئەو ب خوە راستیدا، ھەر چ کلتورئ مە ھە ی دقوناغە کا بەری ئیسلامەتییدا (ئەگەر مە ھەبیت) دناڤ کلتورئ ئیسلامییدا یی بەرزە بووی، من مەرەم پی نینە رولئ ئیسلامەتیی د ژیانا کوردەواریییدا کیم بکەم، ئیسلامەتی ژ ی قوناغەکە ژ قوناغین وەرارا مللەتی کورد کو دەمئ خوہی ديارکریدا کاریگەر بوویە و جفاکی مە قەگواستییە قوناغەکا دی یا پیشکەفتیتەر، قوناغەکا ئیکگرتنا ریزین مللەتی و ھزرتیکرنا دانانا کیانین پینکەگریدی دناڤ چوارچوقەکی ئایینی ئیکگرتیدا (ئەمما ئەم وەکو نەتەو، نەشیا بین مفای ژ قئ ھەست و سۆزین ئیکگرتی وەرگرن... ئەو بابەتەکی دی یی دەروونییە، ب پرسین خوہی و بابەتی و جیوپولەتیکیفە ھەقەندە). لی ئەگەر ئەم سەحکەینە قئ قوناغا قەکرین ئیسلامەتیی ژ ی، دئ بینین کو جورەکی دەسپیکین جیھانیبوونییە، ھەمی گەل و وەلات دبن کوونی ئیسلامییدا بن و مفای ژ ئالۆگۆرکنا پیزانین و ئابوری وەرگرن، لی چونکو ئەڤ کریارە ب ھەست و دلینی و ئاشوپا مروقیفە ھەقەند بوو، رۆلی ھزركرنا ھەلسەنگاندنەیی و مەژی تیدا کیمتر بوو، لەوا خەلکی مە ب ساناھیتەر سەرەدەری دگەل کرییە. فەرە نەھیتە ژبیرکرن کو دقئ قوناغیدا ژ ی خودی یین کلتورئ کاریگەری مەسیحی و ھیزا دیری ل ھەمبەری قئ جیھانیبوونا سەپاندنی راوەستان. ھەرودسا دەمی

کولونیا لیزمی ژى کو مه رهم پى ب سهرداگرتنا وه لاتین لاواز
 بوو، میژتتا خیر و به ره مین جفاکان بوو، دزیا کلتور و
 شینواران بوو، په یداکرنا کیانین مه زن و گه له نپه ری بوو، چ
 گرنگی ب هز و خواستین گهل و وه لاتان نه دهاته دان و چ
 جاران خوه سه ری یا وه لاتان دناف فان قه رقو دین مه زندا
 نه دهاته پاراستن. لهوا ب دریزی یا دیروکا کولونیا لیزمی ژى،
 من نه بهیستییه کو وه لاته کی خوه دگهل داگیرکه ری خوه
 گونجاند بیت و ئەف جیهانیبوونا ب هیزا ناگری و ئاسنی
 دهاته سه پاندن نه دهاته قه بیلکرن.

ب هزرا من، ئەگهل وی دهمی پتر گرنگی ب ریژگرتنا هزرا
 به رامبه ر و نازادی یا که سوکی و هه بوونا کومپانیین فره لایه ن
 هاتبا دان، دوور نینه نهو ئەف قه جنقینا هه بی ژ جیهانیبوونی
 نه بایه. لى حه لاندنا هه ست و ژییاتی بین نه ته وی دناف
 هه سته کا گیانی یا گه له نپه ری دا، به ره له سته پی دا کر. مروف ب
 هه ستان و بابه تین گیانی ب تنی ناژیت، به لکو پیکه اته یی
 مروفی سیگوشه یه که ژ (هزران، هه ستان و ره فتاران) پیک
 دهیت. ئوو دچوارچووئی سیگوشیدا، فره غه ریزه بین
 سه ره کی بین مروفی بهینه تیرکرن.

ئەم د كارين ب كورتى بىژين كو جيهانيبونو دوھى گرنكى
 نەددا كيانتين بچووكين نەتەوھىي، پاراستنا بەرژەوھەندان ل
 سەر حسيپا كەرافتتا بەرژەوھەندى بين بەرامبەر بوو. مرؤف
 ژى وھكو گيانەكى بەرھەمھينەر دجفاكيدا، ھەردەم ھەولددەت
 كو خوھىيى خوھ ب پاريزيت و خوھ وھكو كەسانەكى ھيزدار
 خويا كەت. د قى خوياكرنا خوھ يا پيدقيدا گەلەك جارن خوھ
 ب دەست دەستەلاتىقە بەردايە، نەمازە ئەگەر دەستەلاتى
 بوياغەكا پيرۆزىي (ئايىنى) پىقە بيت. دگەل وھختى ئەف
 پيرۆزىيە بوويە پشكەك ژ كەساتى يا كەسىي و بەرژەوھەندىن
 خوھ ب ھيزا قى پيرۆزىي پاراستىيە. باشتىر نىمۇنە ژى بو
 قى چەندى ميرگەھىن كوردان بوون، كو ژبو پاراستن و
 دومكرنا ميرگەھىن خوھ، خوھ ب كلتورى بيانىي داگيركەرڤە
 گريدا بوون و شەھنازى پى كرىيە.

ھۆزئان و فەيلەسوف و نەتەوھەپاريزىي كوردان ئەھمەدى
 خانى ب قى ئاوايى پەسنى ميرى جزيرا بوتان دكەت.

ئەجناسى ميلەل مۇتبع و مۇنقاد

ئەسلا وى عەرەب ئەميرى ئەكراد

يانژى دەمى بەھسى مالباتا وى دكەت دىبىژىت:

ناباء عيزام و جەدد و والد

مەنسۇب و موسەلسەلىد خالدا

هەلبەت ئەحمەدى خانى ژ نك خوه قى چەندى نابىژىت، وى ژى يا بهىستى و قىايە دەستەلاتا مىرى بۆتان دناڧ مللەتيدا جەگىر و ب هيز بىخىت، بىگومانە كو مىرى بۆتان ژى ئەڧ پەسندارى و شەھنازى يا ب نەسەبى خالدى كورى وەلىدى پى خۆش بوويه و دوور نينه پرائى يا قان نازناڧ و نەسەبان ژ چىكرنا خودانا ب خوه بووينە، كو مەرەمىن تايبەت ب دەستەلاتدارى يا سياسى و ئولدارىڧە ھەبوو. ئەم د كارىن بىژىن ئەڧ خۆ ھەلاندا ھەلبىژاردەبى قۇناغا دووى يا ھزرا كوردى بوو.

لى، ئەڧ قۇناغا ئەم تىدا دژىن، قۇناغا ڧەبوون و بشكفتنا مەژىي كوردىيە، قۇناغا لىگەريانى و دىتنەڧنىيە، ئەڧ قۇناغا ئەم د كارىن بىژىنى قۇناغا سىي ژ ھزرا كوردى، كو قۇناغا گوهرىن و نووكرىنيە، قۇناغا تىكەھلى و سەرەدەرىكرىنيە دگەل بى دى بى ئاشتىخواز، قۇناغا كاتىكرى و كارىگەرىنيە. ئەڧجا ڧەرە ئەم پىشوازيى ل جىھانىبوونى بكەين و مڧاى ژ ھەر پىزانىنەكى وەرگىر بۆ پشكدارىكرى د دانانا ئايىندەيدا و خەباتەكا خەست و جىددى بكەين ژبۆ دىتنەڧەيا مەژىي كوردى

و ئاڦاكرنا كه سايه تيبيا وى. هر ئاڦاهيبه كى پيدڦى بين ئاڦاكرنى
پى دڦين. ئو ژبو ئاڦاكرنا كه سايه تى يا كه سى كورد ئم
پيدڦى ب هوشمه نديى (العقلانيه) و زانستى و ئاڦراندنيينه.

ب هزارا من، فوره كورد خوه ژ جيهانييونى نه ترسينن و ب
همى شيانين خوه ڦه پيشوازيى ل سه دى بيست و ئيكى بكن.
دهمى نووكرن ژ دايك دببت، همى لايه نين ژيانا جڦاكي
ڦه دگريت و ب همى دابونه ريت و هزار و بوچوونين خوه بين
نووڦه پهيدا دببت. مه چ تشته كى هيژاى روندك باراندنى نينه ژ
دهست مه بچيت، لى ب هزاران هزار و بوچوونين نوو هه نه
ئم د كارين وه رگرين و ئه گهر ژ مه بوړين دى روندكان ل
سهر بارينين.

ره‌وشه‌نیری یا پاشکه‌فتنی

یان

پاشکه‌فتنا ره‌وشه‌نیری

ل ده‌ستپیکئی په‌یف بوو، ژ په‌یقئ په‌یف بوون و په‌یقئ، رامان و فه‌پریژین بارکری ب هزری و فیرهای ب دلینی و نیشانکری ب ره‌فتاری ب خوڤه‌گرتن. ژ کوما په‌یقان زمان بوو. ئوو ژ واتا بین فه‌ره‌نگی و نه فه‌ره‌نگی، ئاستی هزرینی که‌سیی بوو، ئوو پاشی که‌س بوو.

که‌س وه‌کو ده‌رئه‌نجامی تایبته و ساخله‌تدار، ژ کومه‌کا ژیوه‌ر و عه‌ده‌ت و هزر و ریباژ و ره‌فتارین تیکره‌س و کاریگه‌ر پیک ده‌یت و یه‌که‌یه‌کا دینامیکی یا پیکڤه‌گریدایی په‌یدا دکته، کو که‌سه‌کی دیارکری ژ کوما که‌سانین دی جودا دکته و ب فان سه‌ربوران د کاریت سه‌ره‌ده‌ریی و

خوهگونجانى دگه ل په ست و کاودانين جفاکى بکته. ژکوما فان
کهسانين تاييه ت و ساخله تدار، جفاک بوو.

جفاک، وهکو باوهرى و تيهزرينا کومى، ب شيوه يه کى
راسته وخو يان نه راسته وخو ئاکامه کا بهرچاډ دکته سهر
که سى. که س ژى، ژبو ئاډاکرنا بياډه کى دى يى بهرهمه يته
و پوزه تيف، هه ولين بازدان و فرين و مهله قانيکرنى دکته
دناف فهزايه کى نه هيسان و نه دياردا. دئه نجامدا، هه لويسته کى
ديارکرى بو که سى په يدا دبیت. ژبو جهگيرکرن و
دهستيشانکرنا که سایه تى يا خوه دناف کومه کا که ساتى بين
ديدا، هه لويسته کى ديارکرى ل هه مبهرى جفاکى دروست
دکته، هه رچه نده وى ب خوه دڤيت وهکو که ريه کى په زى ب
هيسانى و ئیکسه متى دناف جفاکى هه ييدا بڤيت. لى هه لويسته
وى يى خويا کرى، دهربرينى ژ رهوشه نبيرى يا وى دکته و
وى دئىخته دناف پرؤسه يه کيدا کو ب تينگه هى رهوشه نبيريڤه
هه ڤه نده.

رهوشه نبيرى وهکو پرؤسه يه کا سهره دهریکرنى، کارتيکرنى،
بهرهمه يته نانا هزرى، هه لسه نگاندن و تينگه هشتنا جفاکى ب
دهسته لاتيڤه هه ڤه نده. ئو و ئه ڤ هه لويسته رهوشه نبيرى،
رهنگدانه ڤيا پيڤاژويا کلتورى و ئه پستمولؤژى يا که سى و

دهسته لاتا جفاکييه. کهس دناڤ جفاکيدا ئاکامداره و د هه مان
 ده مدا ژى داخباره. له وا ده مې ئه م به حسی ره وشه نبيري
 دکهين، فهره ژ خواهيی کهسی (وه کو که سایه تی) و شیوازی
 هزرکنا وی ده ست پی بکهين، چونکو هر گوهورينه کا د
 جفاکيدا بهیته کرن ژ خواهيی کهسی ده ست پی دکهت. لی
 ئه گهر ئه ف گوهورينه یان گوهوراندا ل سهر ئاستی کهسی
 دهر باز نه بیته ئاستی کومی، دی یا خرش و به روخت بیت.
 ئاستی کومی ژى ب سهر ده مې جفاکييه هه قبه نده.

کلتوری جفاکی وه کو سنسله یا بیروباوهرين بوری، هه یی و
 ئاکامدار د پيڤاژويه کا هلباسکی یا به رده وامدایه. ره وشه نبير
 ژى (ب هزرا من) ئه و که سه یه کو زیده باری سهر بؤرا خوه یا
 ئه پستمی، شيانين هلیڤرين و هه لسه نگاندن و داهينانی هه نه.
 باوهری ب پرسا مرقایيی هه یه. رۆلی خوه دزانيت و مه ژيی
 خوه ب چالاکی ژبو به رپاکرنا ژيانه کا خوشر و پيشکه فتير
 بکار دئینیت. ب کورتی، ئه م د کارين بیژين کو ره وشه نبيری
 هه لویسته کی باله رانه یه ل هه مبه ری پرسين دیرۆکی، رامیاری،
 ئابوری، کلتوری و جفاکی.

هه ژى ئامازه پيکرنییه کو ره وشه نبيری "ژ قلاهیي په یدا
 نه بوویه و ل سهر قلاهیي ژى ناهيته ئافاکرن." لی لقينه کا

هۆشدار و بهردهوامه د نهۆ یا جفاکیدا ژبو چیکرنا
 پاشه‌روژها که شتر. ئانکو ره‌وشه‌نبیری لایه‌نی پیشکه‌فتیی
 پرۆسا وهرارا جفاکیه. ئەقجا هه‌رده‌می ره‌وشه‌نبیر یان پرۆسا
 ره‌وشه‌نبیری ب رۆلی خوه یی کاریگه‌ر و مفادار رانه‌بیت،
 هینگی ساخله‌تی ره‌وشه‌نبیری ژ ده‌ستده‌ت و دبیته‌حاله‌ته‌کی
 راوه‌ستان و مه‌ند بوونا وهراری د سه‌رده‌مه‌کی دیارکریی
 جفاکیدا. لی د هه‌موو سه‌رده‌ماندا، هزر و ئەله‌مینتین
 به‌ره‌مه‌ینانی هه‌نه، سه‌رده‌ریکرنین ئالوگورین هه‌قبه‌رژه‌وه‌ند
 هه‌نه. ئەقجا مه‌ بقیت یان نه‌قیت، دئ ناڤی ره‌وشه‌نبیری ل
 سه‌ر دانین، خو ئەگه‌ر د ئاسته‌کی نزم و پاشقه‌ماییدا بیت ژی.
 لی پرسیار ئەوه، ئەو چ جوړه ره‌وشه‌نبیرییه ژ مه‌ندی و
 نه‌چالاکي یا هزری په‌یدا دبیت؟

د پرانی یا وه‌لاتین روژه‌ه‌لاتا ناڤیندا، جفاکی ده‌سته‌لاته‌کا ره‌ها
 ل سه‌ر مه‌ژی و هزرکنا خه‌لکی هه‌یه. ئەقه‌ ژی دبیته‌ ئەگه‌ری
 لاوازبوونا ده‌سته‌لاتا یاساین ل هه‌مه‌ری جفاکی. ئوو ماده‌م
 ده‌سته‌لاتا سیاسی ره‌وايه‌تی و هیزا خوه ژ جفاکی وهر‌دگریت
 (هه‌روه‌کو پرانی یا فه‌یله‌سوڤ و هزرمه‌ند بو دچن)، هینگی
 دئ جفاک ب یاسا و عورف و عه‌ده‌ت و بها یین خوه‌قه، که‌فته
 د بن کونترۆلا ده‌سته‌لاتا سیاسیقه. لی ئەو ده‌سته‌لاتین ب
 سته‌م و زۆردارین د هیته‌ سه‌ر حوکمی و جفاکی ب چویفی

كونترول دڪن، هه ردم دئ د مه ترسييه كا مه زن يا
 ژناڇوونيدا بيت. لهوا پرائي يا هزرمه ند و شيره تڪارين
 دهسته لاتان، هه ولددهن كو هه ڦسه نڱيه ڪي بيخنه دناڦه را هيڙا
 دهسته لاتاري يا سياسي و عورف و ياسا بين جڦاڪيدا (خو
 ٺه گهر نه بالهر بن ڙي). ٺه ڦ بيڪهاتنا دناڦه را دهسته لائ و
 عورفين جڦاڪيدا، هه ولدانه ڪه ڙبو سه پاندنا هيڙي ب نافي
 ياساين، يان ب ڪيمي، ڙبو رهواڪرنا هيڙا دهسته لائيه ڪو
 رهوايه تي يا خواه ڙ جڦاڪي وهر دگريت. ڦهريڙا ڦي ڪرياري،
 سيسته مه ڪي رهوشه نيبري دناڦ جڦاڪيدا پهيدا دڪت ڪو
 رازيه ب هه موو ڪار و ڪريارين دهسته لاتا هه يي و ڪار ڙبو
 چه سپاندن و رهواڪرنا وئ دڪت، ٺه م د ڪارين بيڙيني
"رهوشه نيبري يا پاشڪه فتي" ب نه مازهي، ٺه گهر دهسته لائ چ
 بهرنامه و پلانين پيشڪه فتي ڙبو پيشدا برنا جڦاڪي نه بن.

خه لڪ ل هه موو جهان و د هه موو سه رده ماندا، هه ز ڙ
 رهه تي يا لهش و مه ڙي خواه دڪت، لهوا پرائي يا خه لڪي ب
 ساناهي سه رده ريي دگه ڦي جوڙي رهوشه نيبري دڪن و
 دپاريڙن ڙي. ٺه ڦجا ٺه ڦ رهفتار و هه لويستين هه يي دبه
 پشڪه ڙ رهوشه نيبري يا زال د جڦاڪيدا و هه موو خه لڪ و
 گه نڱين نووگهه يي ل سه ر دهينه پهروه رده ڪرن. ٺوو پشتي
 زالوون و بهر به لاقبوونا ڦي جوڙي رهوشه نيبري پسيوڙ و

شیره تکارین دسته لاتی دئی دست ب کریارا گشتاندن و به لاکرنی کهن کو هموو تاکین جفاکی ل سهر رابهین و د نه جامدا بیته پشکهک ژ پاراستنا عورف و عهدت و ره سه نایه تی یا جفاکی بابکالکان. لی مهرما سهره کی یا شیره تکار و ره وشه نبیرین دسته لاتی نه وه کو هیژا زالدست رازیکهن و بهرژه وهندی بین خوه بین که سوکی پی بپاریزن هه تاکو نه و ب خوه ژی دبنه دسته لاته کا ره وشه نبیری ل بهر سیبهره دسته لاتا سیاسی. هه رچه نده، ل هه مبهری فی ره وشا ناله بارا ره وشه نبیری، ره وشه نبیرییه کا خودان هه لویتست و بی دسته لات هه یه. لی ل بهرانبه ری دسته لاتا بهیژا جفاکی یا لاوازه.

دسته لاتی هیژ و سامانین ئابوری هه نه، نه ف هه ردوو نه له میتین گرنگ، روله کی گرنگ د دوماندا دسته لاتیدا دگیرن، ئیمناهی و پایه داری و بهرژه وهندی یا خه لکی ژی پی دپاریزن. ئالا هه لگرین فی جور ره وشه نبیری، هه موو ئالا فان بکار دئین (خو فاکته رین پیشکه فتنی و بابه تین مه دهنیکرنی و دیموکراسیکرنا ده زگه هان ژی) ژبو راگرتنا ره وشا هه یی و دوماندا وی به هه شتا د مه ژیی خوه دا چیکری و کرییه هه فساری دستی زرته کین دسته لاتی کو پاریزهر و سه و داسه رین بهرژه وهندی یا گشتی یا خه لکی جفاکینه.

د پرانی یا جفاکاندا، پیڅه ری که سایه تی یا بهیز و سه رکه فتنی،
 تیکه هلی یا باله رانه یا رهوشه نیبری به دگه ل وهرگری. لی
 وهرگر خودان به رژه وهنده و پاراستنا به رژه وهندی یا وی ب
 دهسته لاتا هه بیڅه گریډایه و ری نادهت چ هزر و بۆچوونین
 دی، وی راحه تی یا وی تیک بدهت. ئەڅا رهوشه نیبری
 خوه دی هه لویست، دی نه چار بیت کو دهست ژ هندهک
 بیروباوه رین خوه بین مرۆڤایی به ردهت، هه تاکو بکاریت
 دگه ل ژییاتی یا خوه یا جفاکی بگونجیت و هندهک ژ متا و
 به ره مین خوه بین پیشکه فتنخواز (ئه گه ر کیم بیت ژ ی)
 بگه هینته وهرگری، ب شیوهیه کی کو نه بیته خالا ژیکه قه تیانی
 ژ جفاکی و کوما وی خه لکی د نه ئاگه هیندا د ژین. ئەڅ
 لاوازی و کیمی یا رۆلی رهوشه نیبری راسته قینه وی باوه ری
 ل دهف وهرگری په یدا دکهت کو رهوشه نیبری یا هه یی یا
 دروست و ره وایه. لی چونکو پیروژترین ئەرکی ل دهف
 رهوشه نیبری راسته قینه، گه هاندنا په یامییه. دی هه ولدهت کو ب
 هه ریکه کا هه بیت، په یاما خوه بگه هینته وهرگری و بیافه کی
 هزرا خه لکی بهر ب خوه قه راکیشیت. لی هه ردهم توشی
 ئاسته نگ و ئاریشه یان دبیت و ئەگه ر توشی چ ئالۆزی و
 داکه فتنین دهروونی نه بیت، دی که قیته سه ر دوو رییا نه کی.
 ریکا ئیکی رژی داکوکیکر نه ل سه ر هه لویست و ریبازا خوه

یا هوشیار کرنی کو دئی کہ فیتہ بہ رانہہری ہیڑہکا مہ زنتر و
 بہر بہ لاقتر، د ئہ نجامدا دئی بہر ب فہدہری و یاخیبونا ژ
 جفاکی چیت و نہ دوورہ ژ وہ لاتی دہر کہ فیتہ و برہ فیتہ. ئہ فہ
 ژئی دئی کاریگری یا وی یا کیم ژئی لاواز تر لی کہت. ریکا
 دووی تہ سلیمبوونہ، تہ سلیمبوونہ کا ہہلبژار دہ یا سہ پاندی کو
 دئی کہ فیتہ دناقبہرا نال و بزماراندا، ہہر لایہ نہ کی ب
 ہہلبژیریت دئی پھیاما خوہ یا پیشکہ فتنخواز ژدہ ستدہت. ئہ فجا
 دئی ب رہوشا ہہیی قاییل بیت و دئی ہہ ولدہت بہر ب
 دہستپیکفہ بزقریت. ئہ فہ ژئی دئی حالہ تہ کی پھیدا کہت کو دئی
 بیژینی "پاشکہ فتنہ رہوشہ نبیری".

دیاردا پر مہ ترسی و دل تہ زین ئہ وہ، دہمی رہوشہ نبیری
 فہ گہ ریای دکہ فتنہ دناف پرؤسا رہوشہ نبیری یا پاشکہ فتنہ،
 چونکو کار دانہ وہ یا وان ئی تولفہ کرن و کیمبہا کرنا ہہ لویتستی
 خوہ یی پیشین بیت. ئہ فجا دئی ہہ موو تین و شیانین خوہ
 ئیخنہ د خزمہ تا رہوشہ نبیری یا پاشکہ فتنہ کو گہ روا دہمین
 بوری بین پشتگوہ ہافیتنی پی تڑیکہن. ب فی چہندی ژئی،
 پاشکہ فتنہ رہوشہ نبیری دئی بیتہ ژیدہرہ کی بہیز ژبو
 رہوشہ نبیری یا پاشکہ فتنہ و ئہ فا داویی ژئی پالدرہ کی
 سہرہ کی پاشفہ مان و گہ نیبونا رہوشا جفاکیہ.

دبیت کەسەک بیژیت کو ریكا سیی ژى هەیه، دەمى
 رەوشەنبیر دكەفیتە دناف دەستەلاتەكا پاشفەمايیدا و
 هەولادەت ھندەك بەرەژەنگین رۆشنگەریی (ئەگەر كز و لاواز
 بن ژى) دناف پرۆسە یا هەيیدا بەلاقكەت. لى ئەقە
 خۆخاپاندنەكە رەوشەنبیرین تەسلىمبوویى دگەل خوە دكەن،
 چونكو ئەوا ئەو دبیزنى هەولدانین رۆشنگەریی، پرۆسەیهكا
 حەتمییه و جفاك ب شیۆهیهكى سروشتى تی را دبۆریت، لى
 گەلەك یا هیواش و پیشوپاشكییه. دبیت ژى، ھندەك وەسا
 ھزر كەن كو ھەبوونا رەوشەنبیران دناف كۆمەكا شیرەتكارین
 دەستەلاتى و دەستەلاتداراندا، دى وەكو خولەكا
 رەوشەنبیركرنى لى ھیت كو دەستەلات ب ھەمیقە بەھیتە
 گوھارتن و بەر ب پیشفە بچیت. ئوو ھەر پرۆسەیهكا
 پیشكەفتن و خۆشگوزەرانى یا خەلكى دى د بەرژەوھندا
 شرینكرن و چەسپاندنا دەستەلاتیدا بیت. لى ئەقە ژى، دى
 بەرى مە دەتە لىكۆلینا سروشتى مرۆفى كو ھەر كەسەك (ب
 نەمازەبى ئەوین دەستەلاتدار و بەیز) وەسا ھزر دكەن كو ژ
 ھەموو خەلكى دى عاقلتر و ھەژیتەر و شارەزاترن. سروشتى
 مرۆفى و كەسایەتى یا سەرکەفتى یا جفاكى، بابەتەكى دى یی
 بەرفرەھە و لىكۆلینەكا خوەسەر پى دقیت.

پا چاره چیه؟ پرسیاره کا فه کریه بو هر که سه کی خوه ب
رهوشه نبیر دادنیت و ههزا وی مه ده نیکرن و پیشقه برنا جفاکی
و ئافاکرنا دهوله تا کوردستان بیت، کو هه موو رهوشه نبیر و
بین نیف رهوشه نبیر، ب هه موو تیگه هین خوه بین هزری و
مه سه بی و ئایینی و نه ته وه بیقه ل بن ئالایی وی ته نا بین و
داهیتانی بکه ن.

رہوشہ نبیری یا سیکیسی

ئەری ما پیندقییہ ئەم زارۆکین خوە فیری رەوشەنبیری یا سیکیسی بکەین؟ ب ئاواپەکی دی، ئەری ما سیکیس ئاریشەپە کو مروۆف بەحس ژێ بکەت و بکەتە بابەتەکی رەوشەنبیری؟ ئەری ما هەموو کەس ب فیتەرە یا خوە هەموو بابەتین سیکیسی نزانن؟ ئەری ما نە شەرەمە مروۆف بەحسی سیکیسی بۆ زارۆک و گەنجان و خویندنگاران بکەت؟ ئەری بەحسکرنا بابەتین سیکیسی حەلالە یان حەرامە؟

هەردەمی بەحسی بابەتین سیکیسی دەیت، کۆمەکا فان پرسیاران خوە ل سەری مروۆفی دەن و ژبەر نەزانین و کووقاتی یا مروۆفی ژ فی بابەتی گرنگ و فەشارتی، ئەزمان دەیتە گریدان و مروۆف خوە ژ بابەتی دوور دئیخیت. د ئەنجامدا مروۆف دکەفیتە دناف ئالۆزی و حەبیرینەکا دژوار و بچ بەرسفدا.

سيڪسولوژی Sexology زانسته کي مه زن و بهرفرههه، گهلهک لايه نين فهشارتي و نه بهحسکری تيدا هه نه. هه تا نهو ژي گهلهک ژ بابتهين گرنگين سيڪسي فهشارتینه و زانا بين پسيور د واري سيڪسولوژیيدا ب فهکولين و نفيسارين خواه بين بهردهوامقه، هه موو بابتهين سيڪسي بهحس نهکرينه. ددهنه خويا کرن کو هيشتا گهلهک مايه کو هه موو رازين سيڪسي بهينه ئاشکرا کرن. هر چهوا بيت، سيڪس بابتهکي گرنگ و پيروز و مشتي خوشهويستيه، فره مروف ب چاچي ريزگرنتي لي بنيريت و سهحکه تي. نهو ب خواه سيڪس گوشهيه که ژ سيگوشه يا غريزه بين سهرهکي بين مروفي (بايولوژی- برس، پايه داري و سيڪس). سيڪسي ژي هه مان گرنگي يا غريزه يا پايه داري و پيدفي بين بايولوژی ههيه، کا چهوا مروف ب گرنگي بهحسي ناني و بهايي خواه بي که سوکي دکهت، ب هه مان شيوه ژي فره بهحسي گرنگي يا ژيانا خواه يا سيڪسي بکهت، چونکه مافه که ژ رهواترين مافين هه که سهکي.

نه گهر نه م ب هووري هيککهينه رهوشا جفاکي، دي بينين کو مشه جاران ژ بهر نه زانينا پيزانينين دهر باره ي رهوشه نييري يا سيڪسي، مروف بي توشي هندهک حاله تين دهرووني بين دژوار بوويي. نوو چونکو نه شيت ب نازادي بهحسي ئاريتشا

خوه بکته، ئەف ئاريتشه ب ئاوايه کي دى بي نه راسته وخو، دى کار که ته سهر ساخله مى يا له ش و دهروونى وى. ب راستى، بهسکرنا بابەتین سيکسى ژى، ويژهکى و ميړانييه کا ژ جورهکى دى پى دڤيت. ههر ههولدانه کا ژ فى جورى بهيته کرن يان هاتبته کرن، ئيکسهر دى کهڤيته د چه په رى ل دژى جڤاکى و جڤاک دى ب ئازرينه ر و به لاقه رى بى سنجيى و ب سهرداچوويى ل قه له مدهت.

سيکس توخمه که ژ ههرسى توخمين هه رامکرى بين جڤاکين دائيخستى و پاشقه مايى (سيکس، ئايين و سياسهت). پرانى يا پهروه رده کار و رهوشه نييران خوه ژ فى بابەتى ب ترس و شهرمين ددهنه پاش، داکو ب شيويهکى بالهر و ههڤسهنگ دناڤ جڤاکيدا بژين. ئه رى ما بوچى ئەم ژ بهسکرنا سيکسى د ترسين؟ ئەگەر ژ بهر ئايينى ئيسلامى و فهرمووده بين پينغه مبه رى خودى (س) بيت، گه له ک ژيدهرين ئايينى ئيسلامى ددهنه خويا کرن کو ب چ ته رزان ئايين نه دژى بهسکران و رهوشه نيبرى يا سيکسييه. ئايينى ئيسلامى و هسا دهيته پيناسه کرن کو به رسقا هه مى پرسيارين بى به رسقه. چ شهرم تيدا نينه کو مروڤ هه موو پرسيارين خوه بين ده ربه رى ژيانا سيکسى ئاراسته ي ئولدار و ئايينداران بکته، مه لا ژى هه ردهم به رهڤ بووينه کو به رسڤين رهوا بو پرسيارين سيکسى

ببینہٴ۔ لی دور نینہ ژبہر شہرمی بیت، خہلک شہرم دکہت
 بہحسی ئاریشین خوه بین سیکسی بکہت، دا نہبیژن کو
 کہسہکی نہزانہ و چ ژ ژیانہ ہہٴژینی نزانیت۔ یان دبیت ژبہر
 ترسی بیت، نہکو بہحسکرنا بابہتین سیکسی بیبیتہ ئہگہری
 ئازراندن و بلندبوونا شہوہتا سیکسی یا کہسی بہرانہہر۔
 ہہروہسا شہرمینی وہکو عورفہکی بالہہری جفاکی، ل دہف
 پرائی یا خہلکی دہیتہ پہژراندن و شہہنازیں ب شہرمینی یا
 خوه دکہن، ب نہمازیی ژبو ئافرہتان۔ ہہروہسا ئایینی
 ئیسلامی ژی پہسنا شہرمینی دکہت و خہلکی پالدہت کو
 کہسانین ژ خوه شہرم بن۔ گہلہک فہرموودہ بین پیغہمبہری
 ہہنہ، باشی یا شہرمینی خویا دکہن، بو نمونہ: "الحياء من
 الايمان" یان "اذا لم تستح فاصنع ما شئت" یان "الحياء لا یأتی
 الا بخیر" یان "الحياء کلہ خیر" .... ہتد۔ لی پرسیار ئہوہ، ئہری
 ما ہہموو شہرمینیہک یا باشہ؟

د بہرسقیدا ہہمان ئایین ددہتہ خویا کرن کو ہہر
 شہرمینیہکا دبیتہ ئہگہری تاہتی و دووربوون ژ
 گونہہباری یا باشہ، لی ہہر شہرمینیہکا دبیتہ ئہگہری
 فہشارتتا راستی، زیانین وی پترن ژ مفا بین وی۔ ئانکو ل
 فترہ ئہم ہہمبہری دوو جوړین شہرمینی دبین: شہرمینی یا
 باش و یا نہباش (یا ساخلہم و یا نہ ساخلہم)۔ شہرمینی یا نہ

ساخلم ئەو شەرمینیە، ئەوا مروۆفی ژ پیزانینەکا پیدفی دور
دئخیت. ئەمما شەرمینی یا ساخلم، ئەوہ یا مروۆفی ژ
گونەهکرنی دور دئخیت. لئ د جقاکیدا، بەحسکرنا بابەتین
سیکسی ژ شەرمینی یا نەساخلم دەیتە هژمارتن. ب کورتی،
من دقیت بیژم کو ئایینی ئیسلامی ری ددەتە مروۆفی کو بیی
شەرم پرسیارا هەموو بابەتین هەقەبەند ب ژیاننا خوہقە بکەت.
بۆ نمونە: "عن ثابت البنانی قال: کنت عند انس وکان عنده
ابنه. قال انس: جاءت امراه الى رسول الله (ص) تعرض عليه
نفسها، قالت يا رسول الله، الک بی حاجه؟ فقلت بنت انس: ما
اقل حياءها! وا أستواہ.. وا أستواہ. قال: هی خیر منک، رغبت
فی رسول الله (ص) فعرضت عليه نفسها." ژ زاردەفی بوخاری
هاتیبە قەگیزان. هەرودەسا د. صبری القبانی، نمونەیهکا دی یا
ژ فی شینوازی د کتیبنا (حیاتنا الجنسیه)دا، ئەو کتیبنا هەتا ساللا
۱۹۷۹ی بیست و شەش جارن هاتیبە چاپکرن! فی فەرموودە
یا پیغەمبەری خودی (س) دئینیت و دبیزیت: جارەکی ژنکەک
هاتە نک پیغەمبەری و گوتی: "ان زوجی یا رسول الله فی
النهار صائم و فی اللیل قائم"، ئانکو میزی وی ب روژی یی ب
روژییە و ب شەفی ژی هەردەم مژوولی نغیز و عیبادهتیە.
پیغەمبەری هەنارتە د دویف میزی وی را و گوتی: "لقد أتانی یا
فلان انک فی النهار صائم و فی اللیل قائم. فأجابہ: فی طاعة الله

و طاعتک یا رسول اللہ. فأجابہ: ان لربک علیک حقا و لزوجک علیک حقا." د قی فرمودہ بیندا، و ہسا دیارہ کو ژنکی شکایہت یا ل میڑی خوه کری، چونکو کریارا سیکیسی دگہل ناکہت ژبہر مژوولبوونا وی ب تاعہتی و نقیژکرنیقہ. لی پیغہمبہر دناف کومہکا خہلکیدا دبیزتی کو ئہرکی خوهیی ہہقزینی ل ہہمبہری ژنا خوه ژی ب جہ بینیت، ہہروہکو کا چہوا ئہرکی خوه ل ہہمبہری خودی و پیغہمبہری ب جہ دئینیت. ل قیرہ جورئہتا ژنکی دیار دبیت کو ئاریشہیہکا خوه یا ب شہرم گہہاندییہ دہف پیغہمبہری. ئہف نموونہ بؤ مہ دیار دکہن کا چہوا ئایینی ئیسلامی گرنگییہکا بہرچااف ددہتہ بابہتین سیکیسی و خوه ل ئاریشہیہکا دی دکہتہ خودان، ئہگہر ب ژیانا خہلکیقہ ہہقہند بیت.

دبیت خہلک بشیت پرسیارین خوه بین دہربارہی سیکیسی بؤ ئیکودوو بیژن یان کہسہکی کیم سہربؤر پرسیارین خوه ئاراستہی کہسہکی ژ خوه مہزنتر یان ب سہربؤرتر بکہت. ہہروہسا دبیت ہہقال دناقبہرا ئیکودودا ب بی شہرمی بہحسی بابہتین سیکیسی بکہن، لی وہکو بابہتہکی رہوشہنبیری کو د میدیا بین ہہمہجوردا بہیتہ بہحسکرن، ہہتا نہؤ ب کیمی ہاتییہ کرن، یان ب شیوہیہکی بہرفرہہ و پلانریژکری نہہاتییہ ئہجامدان.

د جڅاكي مه يئ كورده واريڼدا، نفيسين ل سهر بابته تين سيكسي
 سه رنجراكيش و پر ب چريسه ته، چونكو هر ژ ده سټيكا
 چه رخي بيستي و هه تا نهو ژي، ئەف بابته ب ترس و
 شه رمينييه كا به رچاڅ كه فتييه دناڅ كاغه زين نفيسه راندا.
 سه ره راى څي چه ندئ ژي، روژانه به حسي سيكسي دناڅ
 هه موو ته خين جڅاكيده هئته كرن. ئەف ترس و شه رميني يا
 هه يي، نه پشه كه ژ كلټورئ كوردي، بهلكو يا هاتيه وه رگرتن
 (چ ژ جڅاكين دهر دور بيت يان ژ مه لا بين نه زانين ئاييني
 ئيسلامئ بيت). ئەگه ر چاڅخشان دنه كا بله ز دناڅ فولكلورئ
 كورديدا بگيرين، دئ كومه كا وينه بين سيكسي دناڅ هه موو
 ژانرين فولكلوريدا بينين. ب څي چه ندئ ژي، بو مه خويا دبیت
 كو بابته تي قه دهغه كرنا سوحه تين سيكسي نه ئايينييه و نه
 كلټورييه، بهلكو ميكانيزمه كا سه پاندي يا قه دهغه كرنييه كو ب
 ناڅي پاراستنا سنجي و ره سه نا تي ئي كه تي و ئي كگرتنا جڅاكي
 هاتيه خويا كرن. لي سيكس پيدڅييه كا سه ره كي يا مروڅييه،
 وهكو هر پيدڅييه كا دي د ژيانا مروڅيدا. هه روهكو مه گوټي
 كو چوكله كه ژ هه رسئ چوكلين سه ره كي بين غه ريزه بين
 مروڅي. ئەڅجا فره گرنگيه كا به رچاڅ پي بهيته دان، دكو
 مروڅ ب ته نا هي و ئارامئ رفيشټين بهين و به رده وامي يا
 ژيانئ بپاريزيت. ژ لايه كي ديقه ژي، سيكس خوڅشي و له زهت

و ساخله مین دده ته مروقی، ژبلی ساخله می یا دهر وونی. ب
دریژاهی یا ژیانا خوه، مروقی ل رهوشه نبیری و شیوازین
سه ره دهر یکر نه کا کاریگر دگه ریبت. ئەقجا داکو ئەف
رهوشه نبیرییه یا کاملان و کاریگر بیت، فهره هه موو پیزانینین
دهرباره ی بابه تین سیکیسی ژبو هه موو گهنج و رفیشتین نوو
بهینه گوتن و شروقه کرن.

مشه جاران ژبه ر نه زانینا پیزانینین سیکیسی، گهنج توشی
قاریب وونین سیکیسی د بن و ژیانا گه له ک خیزانین دروست تیک
دجیت و دبیته ئەگه ری ژیکجودا بوون و ویرانکرنا مالی. ئوو
ماده م بابه تین سیکیسی (چ بهینه نفیسین یان نه هینه نفیسین)،
هه ر جهی به حسکرن و گرنگی پیدانا خه لکییه، باشتره ب
ئاشکرای بهینه نفیسین و دانوستاندنن زانستی ل سه ر بهینه
کرن. چونکو ئەگه ر ل سه ر روپه لین کتیب و روژنامه یان یان
ل سه ر شاشه بین تیقی نه هینه به حسکرن، دی د ژوورین
دهر گرتی و قولاچکین تاریدا هین هلیفراندن و د پرانی یا
جاراندا ئەو پیزانینین هه قال ل هه ف ئالوگور دکهن، نه گه له ک
نیزیکن ژ راستی بین زانستی. وه رگرتنا هه ر پیزانینه کا چه وت،
به ری مروقی دده ته چه وتیان و چه زا فیربوون و ب
سه ره له بوونی ژی پی تیر نا بیت.

ھهڙي ڳوٺنه ڪو بابھ ٽين رهوشه نبيري يا سيڪسي ڪه ڦٽن و ب
 ڪه ڦٽاتي يا مروڦيڦه هه ڦه نندن. خه لڪي دي (جڦاڪين پيشڪه ڦتي و
 ٺه وين د پروسه يا پيشڪه ڦٽنيدا)، ٺه ڦه ڙ ميڙه پهره ل سه ر ڦي
 بابھ تي هه لاندی و هه موو ٺاريشين سيڪسي ب نڦيسين داينه
 خويا ڪرن و چاره سه رڪرنين زانستي بو پيشڪيشڪرينه، ٺه ڦجا
 ٺه م چ تشتي نوو ناڪهين ٺه گهر بخوازين ڪو گه نجي ڪورد ڙي
 ڙ رهوشه نبيري يا سيڪسي بي به هر نه بيت. چ جارن
 رهوشه نبيري يا مروڦي يا ڪاملان نابيت، ٺه گهر پشڪه ڪ ڙي يا
 ٺاشڪرا بيت و پشڪه ڪا دي د بن پهره بين ترسي و شه رميڦه
 بيت. هر پيزانين و زانسته ڪي مروڦايه تي بي د دستغه ٺيناي، ڙ
 بوشايين نه هاتييه، به لڪو ڦه ريڙ و به رهه مي رڦيشتين ٺيڪ ل
 پهي ٺيڪه و ٺه نجامي رهوشه نبيريه ڪا به رده وامه. ٺه واهه دڦيت
 ل ڦيره بيڙين و خويا ڪهين، ٺه ڦه نه جارا ٺيڪيه يان يا
 دهستي ٺيڪيه ڪو بابھ ٽين سيڪسي دهينه بهر به حس و
 خه به ردانان. ب دههان سهروڪاني بين ٺاينني و جڦاڪي
 ڪورده واريي هه نه ڪو ٺامازه بين ٺاشڪرا ب به حسڪرن و
 رهوشه نبيركرنا سيڪسي داين. چونڪو د هه موو جڦاڪين دنيدا،
 هزر و رهفتار و ٺايبيرده بين ٺاينني مل ب ملي عورف و
 عدهت و بها بين جڦاڪي ڪار دڪن ڙبو چيڪرنا ڳوتارا جڦاڪي
 و گه ليزي يا هر جڦاڪه ڪي. ب ريڪا ڦان هه ر دوو جهه مسه رين

کاریگەر د ژيانا خه لکيدا، شيووازي سنجي گه له نپه ريي کومي و
 تشتين تابو و قه دهغه کري دهينه دهستنيشانکرن. لي ئه ف
 ههردوو سهروکاني بين سهرهکي بين هزر و تيگه هين جفاکي
 ژ في قه دهغه کرنئ د بي بهرن. ئه فجا مادهم ژيدهري ناستهنگ
 و سنج و بها بين جفاکي بين في قه دهغه کرنئ، نه جفاکي
 کورده واريي بيت، ئوو ژيدهري ترس و شهرميني، نه ئاييني
 ئيسلامي بيت، دي بوچي ترسين؟ يان چهوا ئه ف هزرين
 قه دهغه کري و شهرمين هاتنه دناف جفاکي کورده وارييدا؟
 نه دووره، سيسته مي بابسالاري يا جفاکي کوردي، ئه ف
 تيگه هي قه دهغه کري و ب شهرم دناف جفاکيدا چاند بيت،
 چونکو زه لام د جفاکي کورديدا خودان دهسته هلاته کاره هايه
 دناف خيزاني و بنه ماليدا. هه ردهم گرنگي ب که سانين نيرين
 بنه مالي هاتييه دان، چونکو ئه وه نافي بنه مالي هلدگريت و
 رفيشت بو رفيشتي دپاريزيت. ههروهسا پايداري و گرنگي يا
 هه ر بنه ماليه کي ژي، ب هژمارا نيرين وي بنه مالي دهاته پيقان.
 دهوله مهندي ژي، ب نيرين بنه مالي ب دهستقه دهات، چونکو
 کاري کشتوکاليي و ب خودانکرنا پهزي و پاراستنا مال و
 مولکي ژ هيرشين دهر دوران، هه ر ب که سين نير دهاته کرن.
 ب في چهندي ژي، که سي نير روله کي گرنگ و هرگرت و ژن
 وهکو دويقه لانک و مولک و تابو يا وي دهاته هه ژمارتن.

زه لامي ب چاڦه ڪي سح دڪره ڙني ڪو ٿاماني چيڪرنا زاروڪان
 و تيرڪرنا شه هودتا وييه، خدامه ڪه مالا وي بڙ پاڦڙ دڪهت و
 سه خبيري يا زاروڪين وي دڪهت، ددهمين پيدفيدا ڙي وهڪو
 هر متايه ڪي دي يي بازار پي دهيتنه ڪرن، ڙبو پيڪهاتن و
 چاره سه رڪرنا هه ڦرڪي يين عه شيره تگهريي دهاته بڪار ٿينان.
 ڙلايه ڪي ديڦه ڙي، د جفاڪيدا ڙن وهڪو ناموس و شه رهفا
 بنه مالي دهاته هستيڪرن، ٺه ڦجا دهمي به حسي سيڪسي دهيتنه
 ڪرن، دببت زه لام و هسا هزر بڪهت يي به حسي شه رهف و
 ناموسا وي دهيتنه ڪرن. دببت ڪه سه ڪ پرسیاری بڪهت، پا
 هه موو نوڪته و سوحبهت و خه بهرين زه لمان دپرن ڙ ٿامازه
 بين سيڪسي؟ ٺه ڦه د چيته د خانا ڪيم به ريخودانا زه لامي بڙ
 ڙني، ٿانڪو دهمي خه بهرا دببڙيت مه رهم پي ليدانا يي به رانبه ره
 د گرنگترين پيروزي و تابو يا ويدا. ٺوو دهمي نوڪته يه ڪا
 سيڪسي يان هه ره شه يه ڪا سيڪسي دڪهت، مه رهم پي خواه
 ده ريخستنه و بنده سٽرنا ڙنييه. نه دووره ڙي گه ره وٽيڪر نه ڪ
 بيت، چونڪو هه ردهم يي بنده ست و ته په سه رڪري بوو (چ ڙ
 لايي هيڙا شيخ و ٺاغيڦه يان ڙ لايي دهسته لاتا حڪومه تيڦه).
 دببت ڙي ڙبه نه بوونا ٺازادي يا هزرڪرن و ده ربريني بيت،
 هه ردهمي مروڦ يي ٺازاد نه بيت د هزرڪرنا خودا، نه شيت
 ده ربريني ڙ هه موو ههز و خواست و پيدفي يين خواه بڪهت.

که هی ببیت، دی مفا یین وی پتر بن ژ زیانان، ئەگەر زیان
هه بن.

گه له ک حاله تین ساخله میی هه نه ب ژیا نا ژنی و زارو بوونی و
دایکینی یقه گری دایه، لی چونکو باب یان میژ شهرم دکهت، ژنه کا
دنا ف باز نه یی مالا خوه دا نیشا دختوران بدهت، یان وی بیای
بدهته دختوران کو هنده ک پرسیارین هه قبه ند ب ژیا نا وان یا
سیکی سیقه ژنی بکهت، ئەقجا توشی هنده ک هنده ک ئاریشین
ساخله میی دبن و ل داو یی ژنی بو بهختی و ئیرادا خودی د
ژفرین. بو نمونه: نه وه کهه فی یا جو رین خوینا ژن و میژان
(دایک نیگه تیف بیت و باب پوزه تیف بیت)، دبیته ئەگه ری مرنا
زارو کین پشتی بوونا زارو کین ئیکی. ئەگه ر باب بزانی و یی
ره وشه نبیر بیت، هه لبهت ئەقه حاله ته که و چاره سه ری یا خوه
هه یه، لی ئەگه ر یی هسکباوهر بیت، نیقه کا مال و مولکه تی خوه
دی ل خیر و سه رمه زاران و نقشتیان خه رجکهت و هه ر
زارو کین وی دی مرن. ل سال ۱۹۹۲ ئی ئەز دختور بووم و د
روژه کا نوبه تا مندا، ژنه کا دوو گیان ئینا و کومه کا زه لامان و
ژنان دگه ل هاتبوون. دوو گیانی یا وی یا نه هی بوو، ژبلی
زارو کین ئیکی هه موو یین دی مر بوون. بنکه فش و به رسینگین
وی مشتی نقشتی و هه ماهیلوک بوون. هه لبهت ئەو بوو جارا
ئیکی بوو (بوو زارو بوونی) دبینه نه خوشخان، چونکو پرانی یا

خه لکی چهز دکرن کو ژنښن وان ل مال زاروګک ببيت و
 داپيرکين گه ليری ل هه موو گوند و گه ره کان هه نه. لی ئه ف
 جاره ل بن فشارا دهر و جيران و که سوکاران ئينا بوو
 نه خوښخانی. وهسا هزر دکرن کو خودی یی ژئ توره بووی
 و ب نقشتی و قوربانان دی ناشت کهن. دهمی مه خوونا وی
 پشکنی، دهر کهفت نیگه تیف. من گوته هه ژیننی وی ئه گه ر وی د
 دهمی زارو بوونا دوویدا ئينا با نه خوښخانی و دهر زیکه بؤ
 دانا با، چ زارو کین وی نه دمرن. هه روه کو من ئاقه کا سار ب
 سه ریدا کری، ده قبهش و حیبه تی ما، نه ژ من و نه ژ گو هین
 خوه باوهر نه دکر کو حاله ته کی هوسا هیه و چ هه قبهندی ب
 خفسا خودیقه نینه. ئه گه ر فی که سی شهرم نه کربا و پرسیارا
 خوه ژ که سه کی پسیور کربا، ئه فا بووی ب سه ری نه دهات.
 ئه قه ئیکه ژ وان نمونه بین گه له ک سقک د جفاکی مه دا، ب
 هزاران نمونه بین دی بین خرابتر ژی هه نه. ئاریشن مه زن
 ژئ پهیدا بووینه و سه دهمی سه ره کی نه زانین و شهرمکره.

گه له ک کهس هه نه، وهسا هزر دکه ن کو هه موو راز و نه پنی
 بین سیکیسی د زانن و هه ر مروقه ک دهمی پی دگه هیت، هه موو
 تشت بؤ ناشکرا دبن و پیدفی ب چ شیره تکار و ناراسته کاران
 نینه. لی سه ربورا جفاکین دهر دور و بین جیهانی ژی خویا
 کریهه کو که سه ک ب فیتره یا خوه فیری راز و نه پنی بین

کریارا سیکیسی و ژيانا ههڅښین ناییت. کوردان ژى ب
ئاوایه کى نه راسته وخو باوهرى ب څى چه ندى ههیه، لهه
ددهمى ژن هه گوهاستنیدا سه رسپی و برا زافا هه نه، ئیک زافای
فیر دکهت و یا دی ژى بویکى فیر دکهت.

ل سه دهیى بوری، نفیسه ر و ره وه نه بیرى میسرى (سه لامه
موسا)، د نفیسه نه کا خوه دا ئاماژه ب کریارا سونه تکرنا کچان
ددهت کو کریاره کا چهوت و هوڅانه و نه مروڅایه تییه. لى هه تا
نهو ژى گه لهک جڅاک څى کریارا شه رمین و نه مروڅایه تی (د
تیگه هى څى سه رده میدا) ب کاره کى رهوا و ساخلم دبین و
دبیژن نه څ کریاره ژبو پاراستنا شه رهف و عیفه تا کچتییه.
ههروه سا د. نه وال سه عداوى (نفیسه ره کا دی یا میسرییه) ب
دهان ئاریشین سیکیسی بین ژن و زه لامان ب ریکا کتینین
خوه بین د څى واریدا، چاره کرینه. بهرى بهر به لاقبونا کتیب و
گوتارین نه وال سه عداوى، گه لهک ئاریشین سیکیسی بین گرنگ
و ترسناک ل سه ر ژيانا ژن هه بوون. بو نمونه: دراندنا
پهردا کچینى د شه څا بوو کینیدا کو ژ لایى هندهک پیره ژن
پیشه کاره د هاته نه جامدان کو ب نینوکى پهردا کچینى
ددران، بهرى زافا بچیه نک. ددهمى دراندنیدا، خوین نیشانا
شه رهف و کچینى یا کچى بوو، چه ند خوین پتر با رامانا وى
نهو بوو کو نهو کچه شه ریفتو و پاقرتره. نه څجا فان پیره ژنان

نیتوکین خوه تیژتر لئ دکرن کو خوین پتر ژ بووکئ بهیت و پاداشتا وان پتر بیت. مشه جارن بووک ژ بهر خوین بهربوونه کا دژوار دکهفته د مه ترسییه کا کوژه کدا.

د جفاکئ کوردیدا ژئ، په ردا کچینی گرنگترین تشته ل دهف کچئ و ل دهف ههردوو مالباتان (یا زاقای و یا بووکئ). ئەهه په ردهیه نه تنئ ب شهرف و ناموسا کچیفه گریدایه، به لکو ب شهرف و ناموسا بنه مائی و گوندی و هندهک جارن ب عه شیره تی هه مییفه گریدایه. هه ردهمی ئەهه په ردهیه نه مینیت، ئانکو کچ ژ قوناغا کچینی بهر ب قوناغا ژننییفه چوو، دهلاله تی ئی دهر بازبوونی ژئ کریارا سیکیسیه. وهک عه ده ته کی جفاکی، دهمی زاقا دچیته دهف بووکئ، سه رسپی پاته کی دده ته ف زاقای داکو خوینا بووکئ نیشا بدهت، پشتی ژ کریارا خوه ته قاف دبیت. هه ردهمی خوین نیشا سه رسپی دا، رامانا وئ ئەوه کو کچ یا کچینه و جهئ سه رفه رازی یا بنه مائییه. لئ ئەهه ر خوین ژئ نه هات، ئەهه ئاریشهیه کا مه زنه، چونکو نیشانا نه پاقرئ و نه کچینی یا بووکئییه و د پرانی یا جاراندنا ئەهه بووکه دهیته کوشتن ب ناخی کوشتنا شهرفی، ئوو د باشترین حاله تدا دهیته فه گه راندن بۆ مالباتا وئ کو دی توشی هه مان چاره نفیس بیت ب دهستی باب و برا بین خوه. نه دووره گه لهک کچین پاقر و کچین بووینه قوربانی بین ئی

ثايرده يا جفاكى يا پاشكهفتى، چونكو مهرج نينه خوين ژبه ر
 هر كچه كا كچين دهر كه قيت. لى فه كولينين سيكسولوزي
 ددنه خويا كرن كو جوره كى په ردا كچينى هه يه مه تاتيه كو
 ب كرياتر سيكسى ناهيته دراندن و دى ب ساخلمى مينيت
 هه تا زاروبونا زاروكى ئيكى، هينكى دهيته دراندن. نه زانينا قى
 پيزانينا بچووك و هيسان، گيانى گه له ك كچين كچين بئاخ
 كريبه و روورده شى و شهرمه زارى كريبه به را مالباتا كچي.

بابه ته كى دى يى فسولوزى هه يه دببژنى خه واقي (الاحتلام
 الليلي) كو كه سين سنيله كرياتر سيكسى د خه ودا دگه ل
 كه سه كى دى دكه ن. هنده ك جاران ئه ف كه سه يى نياسه و
 هنده ك جاران ژى سيما و سه روچاقين وى د خه ونيدا ديار
 نابن. لى ژبه ر وه عزين ئايينى و شيره تكارى يا جفاكى، دببته
 سه دهمى بينگيولى و ئالوزى يا وى سنيله يى خه واقي هاتين
 (يان ب كولانكى دببژن كو شه يتان يى هاتين)، مشه جاران
 سنيله هه ست ب گونه هى دكه ت و دببته ئه گهرى خاقي و
 فه دهرى يا سنيله ي ژ جفاكى و كه سوكاران. بابه تى
 خوه فه ره ساندى (الاستمناء) ژى هه مان بابه ته، لى سنيله ب
 زه وق و هه لبرارتنا خوه ئه نجام دده ت. چ كه س نينن د قوناغا
 سنيله يى يا خوه دا ئه ف كرياتر نه كر بيت، لى وه سا ب هاتيه
 گوتن كو خوه فه ره ساندى كرياتر كا ب گونه هه و كار دكه ته

سهر ساخله می یا لهش و دهر وونی مروقی. ئەفجا دئ بیته
 ئەگه ری هه سترنا ب گونه هباریی و نه دووره بیته سه ده می
 دا که فتنی د رهوشا خواندنیدا و د ئەنجامی داویندا، دئ سنیله ی
 بهر ب ئاریشه بین دهر وونیه بهت. لی فهره نه هیته ژبیر کرن
 کو ژییی سنیله ییی قوناغه کا نازک و هه ستداره د ئاراسته کرن
 و شیوازی ئا فاکرنا که سایه تی یا ئایینه ییدا. خویا کرنا فان
 پیزانینن هه قبه ند ب ژیا نا روژانه یا سنیله یانقه، دئ ئارامیه کا
 دهر وونی بو پهیدا بیت و ساخله می یا وان یا لهشی ژی دئ
 باشتر بیت، ب تایه تی ئەگه ر به رسقین دروست و زانستی بو
 پرسیارین وان بهیته دان.

ئەف کریارین ژینگوتی، کریارین حه تمینه و هه موو سنیله
 دجیر بین و تیرا دبورن، چ جار ان ب شیره ت و وه عزی خوه
 ژی دوور کرنی چاره سه ر نابن، چونکو که سی سنیله هیز و
 تینه کا مه زن یا هه ی و فهره ب دهر که فیت، ئەف دهر که فتنه ب
 وه عز و شیره تین حه لالی و حه رامی یان گونه هباری و
 بیگونه هیی چاره ناییت. هه تاکو مروق بکاریت ل سهر تشته کی
 یان کریاره کی زال بییت، فهره ل ده ستپیککی تی بگه هیت و
 موماره سه بکه ت و پاشی هه ولین ئاراسته کرنین دیار کری
 بدهت. چ جار ان که سه ک ب شیره تان یان ب وه عزی ترساندن
 و چغاندن نه هاتییه ئاراسته کرن. چه ند خه لکی ژ کریارین

سیکسی بترسینن و گه فین روژا قیامه تی لی بکن، دی پتر
 پیقه هیته گریدان و ههروه کو دبیژن هه موو تشتین
 قه دهغه کری، د خوشن و مروّف پتر چه ز ژئ دکهت. نفیسه ری
 ب نافوده نگئ عیراقئ (د. علی وهردی) د کتیا خواه یا ب نافی
 (وعاظ السلاطین) دا دبیژیت: "شیره تکارین مه هه ردهم
 هه ولدهن کو ژنی زیندانکن و نه هیلن تیکهه لی یا زه لامی
 بکهت، ژبو هندئ کو هه ردهم یا پاقر و سنجدار بیت. لی ئەف
 رهفتاره بهروفاژی د زفریت، چونکو هه جفاکه کئ ژ لایه نی
 سیکسیقه چاقرتی و ترسیایی بیت، دی نه شازی یا سیکسی
 (الشذوذ الجنسی) ل دهف ژن و زه لامین وی جفاکی پتر بیت."

ههروه کو مه ل دهستیکی گونتی، ئەگه رهوشه نبیری یا
 سیکسی ب ئاشکرایي یا قه دهغه کری بیت، بیگومانه کو دی ب
 نهینی هیته بهسکرن و هه ر تشته کئ ب نهینی و دووره
 چاقدیری بهیته گرن (ب نه مازهی ل دهف سنیله یان)، دی
 زیانین وی پتر بن و ئاریشین هه قبهند ب بابه تیقه بی
 بهسکرنا بابه تی، دی بیته ئالایی بابه تی. دیسا د. علی
 وهردی ل جهه کئ دی ددهته خویا کرن کو "قه شارتن و نه
 بهسکرنا بابه تین سیکسی، ژیکجودا کرنا ژن و زه لامان بو
 دوو گروپین هه قدهژ و هه قه رک، دبیته ئەگه ری پهیدا بوونا

نەشازى يېڭى سىكىسى يېڭى ۋەكۆلەۋاتىڭ، سىحاق ۋە نەشازى
يېڭى دېتەر....."

نەشازى يا سىكىسى، ئەنجامدانا كرىارا سىكىسىيە ب ئاۋايەككى
نەشاز ۋە نە رەۋا ۋە دوور ژ عورف ۋە عەدەت ۋە ئايىردە يېڭى
ئايىنى، ئانكو بەرۋفاژى ۋى كرىارا خودى ھەلالكرى. ئەف
ئەنجامدانه، ژ ئەگەرئ نەبوونا كرىارا سىكىسى يا سروشتى
يان ژ نەزانين ۋە مژدارى يا بابەتېن سىكىسى پەيدا دېت.
ھەرچەندە ل گورەى تيؤرا جھگىربوونى Fixation، ئەگەرئ
نەشازى يا سىكىسى بۇ قۇناغېن ۋەرارا سىكىسى ۋە لەشى
مروقى قەدگەرېنېت. لى ئەگەر رېخۇشكرنا دەوروبەران ۋە
سىستەمى جفاكى دگەل نەبېت، گەنج ب ساناهى توشى
قارېبوونى نابېت. كارېگەرترين رېخۇشكرنا قارېبوونى ۋە
نەشازى يا سىكىس، نەزانينە ۋە نەبوونا كرىارا سروشتى يا
سىكىسىيە. ئەگەر سىئىلەى (ھەر سىئىلەيەك بېت ۋە ل ھەر
جفاكەككى بېت)، چ پېزانينېن رەۋشەنېيرى يا سىكىسى نەبن، ئەۋ
تېن ۋە قەژەنا زؤرا د لەشىدا، دى ب ئاۋايەككى چەۋت ھېنە
بكارئېنان. ھەر كەسەككى د گەھتە ژېن سىئىلاتېن، لەشى ۋى
مشتى ھېز ۋە ووزەيەكا بى سئؤرا سىكىسى دېت ۋە فەرە ئەف
ھېزە بېتتە خەرچكرن. خوەقەرەساندن ۋە خەۋاشى ب تنى بەس
نېن كوقى ھېزى خەرچكەن، لەۋا ئەگەر پالدرەككى سفاكى ژى

ههبيت، دئ بهرئ وئ / وئ كهفته لهواتئ و سيحاقئ. لئ ئهگه
 باب يان دايك ب قئ راستئ د ئاگه هدار بن، دئ شئين بهرئ
 سنئلهئ دهنه هندهك چالاكئ يئن دئ يئن مفادار كو هئز و
 ووزه يا خوه پئ خه رجكهن. نه زانئنا دايبابان و قه دهغه كرنا
 پرسيار و ليگه ريانئن بهرده وامئن سنئله يان، فاكته رئين
 ريخوشكه رن ژبو نه شازئ يا سيكسئ. لئ كريارا ژ ئه قئ
 خراپتر ئه وه، ده مئ سنئله يهك توشي نه شازئ يا سيكسئ
 دبئت، جفاك ب شيويه كئ هو فانه و بئ دلؤفانئ سه ره ده رئين
 دگه ل دكه ت و دهئته وولكرن و قه ده ركرن ژ هه موو كريارئين
 هه ژئ يئن جفاكئ. نه شازئ يا سيكسئ د چا فئين جفاكئدا،
 ده ستئپئكا شكه ستنه كا بئ دوماهييه ل ده ف سنئله يان و ئه ف
 شكه ستنه كار دكه ته سه ر ريبازا هه مئ ژيانا وئ و مئنا
 فهئتييه كا بهرده واهه ب ئه نئا ويغه دهئته نووسانئن و ناهئته
 شووشتن.

ههلبه ت مه ل بهر نينه كو به حسسئ چهواتئ و جور و ريكنئ
 ئه نجامدانا نه شازئ يا سيكسئ بكه ين. لئ مه دقئيت بيژئين كو
 هه ر كه سه كئ بكه فته د تورا نه شازئ يا سيكسئدا، به رئ هه ر
 تشته كئ مرو فقه، ژ مرو فان ژئ مرو فقه كئ نه ساخه و پئدقئ ب
 هاريكارئ و چاره سه رئ هه يه. لئ پرانئ يا خه لكئ ژبير دكهن
 يان ژبيرا خوه دهن كو ئه فقه كه سه كئ نه ساخه و وه كو هه ر

نەساخەككى دى پېدقى ب سەخبىرى و دلۆقانىن ھەيە.
 بەروفقاژى قى چەندى، جفاك ب چاقەككى كىم و ب سقى سەح
 دكەتى و قى كرىارا وى يا نەشاز ب گونەھبارى و چەوتى ل
 قەلەمدەن، ئەگەر نەھىتە دەرىخستىن يان كوشتىن، بىگومانە كو
 دى ھىنە رەجماندن ژ لايىن خەلكى جفاكىقە. ھەلبەت، ئەگەر ب
 قى شىوھىيى دلرەق و نىگەتېف سەرەدەرى دگەل بەھىتە كرن،
 ئەو كەسانە دى بەر ب دوژمنكارى و نىگەتېقىقە چن. د
 ئەنجامدا، دوو زىان دى ب جفاكى كەقن: ژ لايەكىقە، ئەو
 كەسانىن كو فەرە بەرھەمدار بن، دى بنە كەسانىن خاڧ و
 لاواز و شەرمكرى د جفاكىدا و دى ژ خەلكى و بەرھەمدارىن
 دوور كەقن. ژ لايەككى دىقە ژى، ژبلى زەرەر و دوژمنكارى يا
 وان ل بەرانبەرى جفاكى، جفاك ب خوە ژى دى گەلەك ژ
 شىانىن خوە مەزىخىت بو چارەكرنا وان كو فەرە د بياقەككى
 دىدا مەزاختبان.

پىسپۆرىن دەروونى و جفاكناس وەسا ددەنە خويا كرن كو
 كەسانىن قارىبووى و ئەوین كرىارىن نەشازى يا سىكىسى
 ئەنجامدەن، كەسانىن نەساخن و پتر پېدقى ب ھارىكارى و
 پىشتەقانى يا دەردۆران ھەيە، ھەتاكو قەدگەر نەقە سەر دوخى
 خوەيى سروشتى دناڧ جفاكىدا. لى چەند مروڧ خوە ژى
 بدەتە پاش و سەرەدەرىن دگەل نەكەت (ھەرەكو نوكة د

جفاکیدا د قهومیت)، دئ رهوشا وان یا قهدهریی خرابتر لی
 هیئت و دئ بهر ب دوژمنکاری یا جفاکیفه چن و رهوشا وان
 دئ خرابتر لی هیئت و زیانین وان ژی ژ چوارچوئی کهسیی ب
 تنی، دئ گههنه جفاکی ههمیی. لهوا فوره سازی بین
 پهیوهندیدار و دهزگههین راگههاندنی پتر پویته ب بابهتین
 دهروونی و جفاکی بدهن و ریکنین چارهسهرکرنی بو
 پیشکیشکهن. ئەفه بیی ههبوونا ئازادی یا هزرکرنی و بیافهکی
 بهرفرههی ئازادی یا دهربرینی ب جه ناهیت.

بابهتهکی دی بی ههقهبند ب نه رهوشهنبیری یا سیکسیقه و
 بوویه عورفهکی جفاکین زیانبهخش: شهقا زافاییینییه. بیگومانه
 کو شهقا زافاییینی، شهقهکا گرنگ و خو شه د ژيانا هه
 کهسهکید، لی پرانی یا گههجان ژ فی شهقی د ترسن، ب
 نهمازیی کچ، ژبهه نهزانین و شهرمینی یا وی. زهلام ژی
 وهسا هزر دکهت کو دئ کههقیته بهرانبهه شهه و ههفرکییهکا
 مان و نهمانی. بابته ههمی ژی ژبهه دراندنا پهردا کچینییه.
 ئەقجا زهلام ب شیوهیهکی هوقانه دئ هیرش کهته سهه
 ههقژینا خوه کو خوینهکا زور ژبهه بچیت و روژا پاشتر بیژته
 کهسین دهردور "ئهز شیر بووم، نه رووقی". ژ لایهکی دیفه
 ژی، ههبوونا برا زافای ل پشت دهرگههی (ل هیفی یا

ئەنجامى)، سەدەمەكە دى يىن لەزاتى يا زاقايە كو ب زووترىن دەم خوە ژ وى شەرى شەرمەزار رزگار بكت!

هەر ئارىشەيەكا د جفاكيدا هەبىت و ب ژيانا روژانە يا مروقيفە هەقبەند بىت، بىگومان جفاك ل گورەى تيگەهشتن و پىگەهشتنا خوە، چارهيان بو دبىنيت. ئو مادەم گرنگترىن كرىار و ئارىشە يا جفاكىن كشتوكالى پرۆسەيا زەواجى و شەفا بووك و زاقايانە، جفاكى كوردى ب دانانا برا زاقا و سەرسپىي، ئەف ئارىشە چارەسەر كرىيە. فەرە هەر زاقايەكى، برا زاقايەكى ب ژن هەبىت، هەر بووكەكى ژى سەرسپىيەكا ب ناسالڤە چوويى هەيە. برا زاقا دبىتە ماموستا و رېنېشاندرى زاقاي و سەرسپى ژى دبىتە ماموستا و رېنېشاندرە بووكى. لى مانە برا زاقا و سەرسپى هەر ئەو كەسە بوون كو بەرى نھۆ د نەزان و ھندەكىن دى ئەو بىن فىز كرىن؟ ما كى نابىژىت سەرسپى و برا زاقا، ژ جووتى زەوجى پتر پىدڤى ب نىشادان و رەوشەنبىرى يا سىكسىنە؟ ئەو پىزانىن ئەف ھەردو ماموستا بىن گەلىرى ددەنە بووك و زاقاي، ژ ئەنجامدانا پرۆسەيا سىكسى و دلدانەويەكا دلوقان نابورىت. ئەرى ما رەوشەنبىرى يا سىكسى، تنى كرىارا سىكسىيە؟!

پرائی یا وان گهنجین د شهقا ئیکیدا ب سهرنه کهفتین، داکهفتنا
 وان بۆ سهرسپیی و برا زاقای دزقریت. یان ژبه ر نه زانینا برا
 زاقا و سهرسپیی ب خوهیه، یان ژی چونکو ئه و ب ئه رکی
 خوه یی نیشادان و ئاراسته کرنی نه رابووینه، چونکو ئه ف
 کریاره یا بوویه عه ده ته کی جفاکی و د هه موو پرۆسه یین
 شه هیاناندا وه کو پیدقییه کا ئاییده یی یا وئ پرۆسی د هیتنه
 دانان و هه ردوو وه سا هزر دکهن کو بووک و زاقا هه موو
 تستان د زانن و مروّف ب فیتره یا خوه فیری کریارا سیکیسی
 دبیت. کریارا سیکیسی سهرده ریکرنه کا دروستا مشت دلینی
 و هه قسه نگی و ریزگرتن و د ئیکگه هشتنا سیکیسی یا
 دوولایه نه یه. ل گوره ی دویفچوونین من بۆ قی بابته تی، من نه
 بهیستییه کو سهرسپیه ک یان برا زاقایه ک هنده ک پیزانینین
 سهره تایی ل سهر په ردا کچینی دده ته بووکی یان زاقای. بۆ
 نمونه بیژتی: په ردا کچینی په رده یه کا ته نک و هه ستداره،
 هنده ک بۆریچکین خوینی پینقه نه و دده می کریارا سیکیسیدا ئه و
 بۆریچک د په قن و ۲-۳ چپکین خوینی ژی دهیت. ئه گه ر ئه ف
 خوینه دگه ل رژینین ژنی تیکه هه ل ببیت، دئ رهنگی وئ هیته
 گوهورین و ئه گه ر نه کهفته سهر پاته یه کی سپی، نه دووره
 نه هیته دیتن ژی. قی کریارا سروشتی یا خودی حه ز ژی کری،
 نه چ میرانی پی دقیت و نه هه وجهی ژی ترسیانیه. ب تنی

پیدئى ب پاراستنا هه شه نگی و دهر برینا هه ست و سۆزین
ئه قینینه. ئوو ئه گهر ژ بهر ههر سه ده مه کى هه بی، کریارا
سیکسی بهیته پاشئى خستن بو شه فه کا دی یان چه ند شه قین
دی، چ کیماسی تیدا نینه و چ ژ بهایی زه لامی کیم ناکه ت.

لى ئو ئاریشا ژ هه موویان مه زنتر و ب شه رمتر ل ده ف
زه لامان، لاوازی یا سیکسییه. پرانی یا زه لامین کورد شه رم
دکه ن دهر برینی ژ لاوازی یا خوه یا سیکسی بکه ن، چونکو
وه سا هزر دکه ن دى بیته شه رمه زارییه کا مه زن بو وی و
بنه مالا وی. ئوو چونکو زه لام هه رده م ب نیراتی یا خوه
دخو ریت و پیکفه گریدانا که سایه تی یا زه لامی ب هیزا نیراتی یا
ویفه، ده ست و پی بین زه لامی گریدده ت و نه شیتن ب چ ته رزا
دهر برینی ژ لاوازی یا خوه بکه ت. ئه فجا دى هه رده م ب شه ر
و هه قرکی بیت دگه ل ژنا خوه و دى ئوبالا لاوازی یا خوه ژى
ئىخته ستوویى وی. ئو ب خوه، لاوازی یا سیکسی گه له ک
سه ده م هه نه وه کو سه ده مین دهر وونی، ئورگانی، هه بوونا
نه خو شى بین وه کو نه خو شى یا شه کرى و مژوولبوونا زه لامی
ب هزرین کاریفه یان هزرکرنین به رده وام د ژیار و ئاریشین
خوه بین جفاکیدا.... هتد. هه رده مئى ئه م هوکاره هاتنه چاره سه ر
کرن، دى لاوازی یا وی یا سیکسی ژى چاره سه ر بیت. ئه گه ر
پیدئى ببیت، دى دهرمانین به یزکرن سیکسی بکار ئینیت و چ

شهرم د وان دهرماناندا نینه، ئەو دهرمان یین هاتینه چیکرن
 کو نه خوشی پی بهینه چارهسهرکرن و ژيانا مروقی پی
 خوشتر لی بهیت. لی هه موو دهرمانان سه ربارکین زیانبه خش
 ژی هه نه، لهوا فه ره دهرمان ل بن چاقدیری یا نوژداریقه بهینه
 وه رگرتن. گه لهک زه لام شهرم دکهن، ل دو یف قان دهرمانان
 بگرن و بکرن. ئەو یین بکار دئینن ژی، د پرانی یا جاراندان
 دانیدانی بکارئینانا وان ناکهن و وه کو نه یینییه کی ل دهف خوه
 هه لدگرن. لی ئە گهر مروف پی می شک فه کری بیت و پیزانین ل
 سه ر سروشتی کریارا سینکسی هه بن و باوه ری ب خوه
 هه بیت، دی ئەو ب خوه ل چاره سه ری یا خوه گه رییت و بیی
 شهرم دی شیره تین نوژداری ب جه ئینیت.

گه لهک ئاریشن دی یین سینکسی هه نه، هه ژی ل سه ر
 راوه ستان و دو یفچوونینه، وه کو ساری یا ژنی یان زه لامی،
 سینکسی ب ته عداپی، زوو فه ره سیانا ئا فا زه لامی، ژنین
 شه به قی، په یدا نه بوونا ئورگازمی ل دهف ژنان، ئەو زه لامین
 چه ز ژهندهک شیواژین نه سروشتی یین سینکسی دکهن،
 نه سازیی و گه لهک حاله تین دی یین دبنه ئە گهری تیکچوونا
 هه قبه ندی یین هه قژینی و د ئەنجامدا دبنه سه ده می
 مالویرانکرنا خیزانی. هه روه سا تو فی مرییی زه لامی
 ئاریشه یه کا دی یا سینکسی - جفاکییه کو زه لام دی په نا به ته

بەر فەرژنئی ژبو زارووبوونى و پشتى چەندین هەولدانان هەر زارووک نابن، ئەو ب خوە ژى قەبوول ناكەت پشكینین خوە بكەت و دى كریارا نە زارووبوونى ئیخته دستوكرا ژنیدا. ئەف هەموو ئاریشه بین خۆشى ژیانى تیکدەن، پیدى ل سەر راوەستان و دویفچوون و رەوشەنبیری یا سیکسینە. جارەکا دى، دى بیژینەفە کا چەوا داخوازکنا نانى و کارکرن ژبو ب دەستفەئینانا بها و پایەدارین د گرنگن، ب دەستفەئینانا پیزانین ل سەر سیکسى ژى ب هەمان ئەندازەیی دگرنگن. لى فەرە ئەم رەوشەنبیری یا سیکسى و ئازراندنا حەز وو شەهوەتا سیکسى ژ هەفجودا کەین. دەمى ئەم داخوازی یا رەوشەنبیریەکا سیکسى دکەین، مەرەما مە پى ئەو کە دانوستاندنەکا زانستی و ل سەر خوە دەربارەى ئاریشین سیکسى - جفاکى و دەروونى بکەین و ببینە ریخوشکەرى خۆشترلیکنا ژيانا مروفی. لى بەحسکرنا هەندەک حالەت و بابەتین دبنە سەدەمى ئازراندنا حەز و شەهوەتا سیکسى یا گەنج و سنیلەیان، نە د بازنى قى بانگەوازییدایە.

دەمى من هزر د بەلافکرنا قى بابەتیدا کرى، هەلبەت من عورف و عەدەت و تیگەهین جفاکى خوە ژى ل بەر چاف وەرگرتینە و ئەز ل وى باوەریمە کە ئەف بابەتە ب چ تەرزان نە دژى بها و عورفین جفاکیه. ئوو هەتا مروف د جفاکى خوە

و تیگه هین وی نه گه هیت، نه شیت چ گوهورینان ل سهر بکه ت
 یان هندهک کوژی بین تاری بین که فتنه دنا ژيانا خه لکیدا
 روهنکه ت. ئەف گو تارا دهستیکی (کو دی بیته ده رگه ه دا کو ب
 هووری بچینه دنا ف بابە تین رهوشه نبیری یا سیکسیدا)، نه
 دژی تیگه هین ئایینی ئیسلامیه، چونکو ئیسلام پشکه کا گرنگه
 ژ کلتوری کورده واریی. زیده باری هندئ کو ئاین ئارامیه کا
 دهروونی دده ته مروؤفی، رهفتار و هزر و دلینی یا باوهرداران
 ژئ هه قسه نگ دکه ت. ئەم د وی چه ندئ دگه هین کو ههر
 هزره کا نوو یا بینینه دنا ف جفاکیدا، چه ند پتر نیزیکی ئایینی
 بیت، دی بله زتر و ب سانا هیت ره هته قه بولکرن و کاریگه ری
 یا وی ژئ دی مه زنتر بیت. مه ره ما مه یا سه ره کی ئەوه کو
 گهنجئ کورد ژ پیشیلبوون و ته نگه زاری و تیگه هین چه وت
 دوور بیخین و هندهک سه ردیترین بابە تان بو بئازرینین کو
 هزرین خوه تیدا بکه ن و ئەو ب خوه ل دویف پیزانینان
 بگه رینین. ئەف نفیسینا مه (یا نه کاملان)، هه ولدانه که ژبو
 ده ستیشانکرنا هندهک تیگه ه و ئاریشین هه یی دنا ف جفاکیدا و
 ئاکامی دکه نه سه ره پیشقه چوونا خر خالا پیشکه فتن و
 مه ده نبیوونی. هه موو هیقی یا مه ئەوه کو روژهک بهیت زانا
 بین ئایینی، مل ب ملی دهرووناس و جفاکناس و نوژداران

خوه ل فی بابہ تی بکہنہ خودان جفاکین مه به رەف ئاسۆ یین
گەشترقە ببەن. خودی ب مەرەمی ئاگە هدارە.

ناقه روک

لاپه ره	بابهت
۵	پيشگوتن
۱۵	نيرينه كا ئايينده يي
۳۷	ئازادى يا هزركرنى و دهربرينى
۵۹	ميكانيزمين قه دهغه كرنى د رهوشه نبيرى يا كورديدا
۷۱	ئهوئ دى د جقاكا مه ده نيدا
۸۵	ئازادى يا كه سوكى د بازنه يا ب كوته كيدا
۱۰۷	جيهان بيون
۱۲۵	رهوشه نبيرى يا پاشكه فتنى يان پاشكه فتننا رهوشه نبيرى
۱۳۵	رهوشه نبيرى يا سيكسى

